

Nemzetközi Munkügyi Hivatal
Közép- és Keleteurópai Iroda, Budapest

**Küzdelem a szegénység
és a társadalmi kirekesztés ellen
1. kötet
Esettanulmány Magyarországáról**

**FERGE ZSUZSA
TAUSZ KATALIN
DARVAS ÁGNES**

Copyright © International Labour Organization 2002

A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet kiadványai az Általános Szerzői Jogvédelemről szóló Konvenció 2. Protokollja alapján szerzői jogvédelem alatt állnak. Mindazonáltal részletek engedély nélkül reprodukálhatók, amennyiben a forrást megjelölik. Reprodukciós vagy fordítási jogokért a kérvényeket az alábbi címre lehet beadni: ILO Publications Bureau (Rights and Permissions), ILO International Labour Office, CH-1211 Geneva 22, Svájc. Az ILO örömmel fogadja ezeket a kérvényeket.

Ferge Zsuzsa, Tausz Katalin és Darvas Ágnes
Küzdelem a szegénység és a társadalmi kirekesztés ellen – 1. kötet
Esettanulmány Magyarországról
Budapest, International Labour Office, 2002

ISBN 92-2-813214-0

Első kiadás

Az ILO kiadványaiban alkalmazott megnevezések megfelelnek az ENSZ gyakorlatának. A közölt anyagok nem tükröznék semmiféle véleménynyilvánítást az ILO részéről bármely ország, térség, terület vagy ezek hatóságainak jogi státuszát illetően vagy határainak megállapítását illetően. Az idézett cikkekben, tanulmányokban és egyéb írásokban kifejezett véleményekért a felelősséget kizárólag a szerzők viselik, és a publikálás nem jelenti, hogy az azokban kifejtett véleményeket az ILO támogatja.

Cégek, kereskedelmi termékek és eljárások nevének említése nem jelenti, hogy az ILO támogatja ezeket, és egy adott cég, kereskedelmi termék vagy eljárás nevének nem említése nem a helytelenítés jele.

Az ILO kiadványai beszerezhetőek a nagyobb könyvkereskedésekben vagy közvetlenül az ILO Publications-tól, International Labour Office, CH-1211 Geneva 22, Svájc. Katalógusok illetve az új kiadványok listái díjmentesen beszerezhetőek a fenti címen.

Visit our website: www.ilo.org/publns

Printed in Hungary

A szerzőkről

Ferge Zsuzsa 1931-ben született Budapesten. Közgazdasági képzettséggel a társadalomstatistika, szociológia, szociálpolitika területén dolgozott. 1988-ban lett a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem egyetemi tanára, ahol 1989-ben megalapította az első magyar szociálpolitika tanszéket. Főbb érdeklődési területei a társadalmi struktúra, az egyenlőtlenségek és a szegénység. Francia, angol, amerikai egyetemeken volt vendégtanár, számos publikáció szerzője. Az Európa Akadémia és a Magyar Tudományos Akadémia tagja, az Edinburghi Egyetem díszdoktora.

Tausz Katalin a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemen szerzett doktori fokozatot 1996-ban. Egyetemi pályafutása 1973-ban kezdődött az Agrártudományi egyetemen, ahol filozófiát oktatott. 1978 óta dolgozik az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, az utóbbi években a Szociális Munka és Szociálpolitika Tanszék vezetőjeként. Számos magyar és angol nyelvű publikációja jelent meg. Érdeklődési területéhez tartozik az utóbbi években a szegénység, a fogyatékosok szociológiája és a szociálpolitikai kormányzati munka kérdései.

Darvas Ágnes 1997 óta dolgozik egyetemi adjunktusként az Eötvös Loránd Tudományegyetem Szociális Munka és Szociálpolitika Tanszékén. Eredetileg pszichopedagógiai és szociológiai tanulmányokat folytatott, majd az ELTE szociálpolitikai doktori iskolájának elvégzése után nyerte el a PhD fokozatot. Érdeklődése középpontjában a gyermekszegénység, a családi ellátórendszerek, valamint a gyermekek jólétét előmozdító szociálpolitikai kutatások állnak.

Tartalomjegyzék

Előszó	7
Összegzés	11
Bevezetés	15
1. FEJEZET	
A minta	19
1.1. A minta összetétele	19
1.2. A jövedelmi helyzet	22
2. FEJEZET	
Szociális transzfer-jövedelmek: Áttekintés	25
2.1. A főbb jövedelemforrások	25
2.2. Az ellátások ismertsége és hozzáférhetősége	28
2.3. A jóléti ellátások hatékonysága	32
3. FEJEZET	
Gyermektámogatások	35
4. FEJEZET	
Munkanélküliség és munkanélküli ellátások	39
4.1. Kik a munkanélküliek?	39
4.2. Munkanélküli ellátások	40

5. FEJEZET	
Nyugdíjak	43
5.1. A nyugdíjasok helyzete a mintában	43
5.2. Felkészülés az idős korra	45
6. FEJEZET	
Az egészségügyi rendszerhez való hozzáférés és a rendszer használata	47
6.1. Lefedettség	47
6.2. A szolgáltatásokhoz történő hozzáférés – a szükségletek kielégítése	48
6.3. Kit érint a pénz hiánya?	49
7. FEJEZET	
Mit jelent a szegénység?	51
7.1. A szükségletek kielégítése – mire telik a szegényeknek?	51
7.2. A szegénységgel kapcsolatos szubjektív érzések	54
7.3. Jövőbeni kilátások	56
7.4. Társadalmi kirekesztés?	57
8. FEJEZET	
Ajánlások a szociálpolitika számára	59
1. FÜGGELÉK	
A felvétel és a minta leírása	63
2. FÜGGELÉK	
Táblázatok	69
3. FÜGGELÉK	
A kérdőív	117
Irodalom	155

Előszó

A jelen írás egy kétkötetes tanulmány első kötete, amelynek témája a szegénység és a társadalmi kirekesztés Közép-Kelet-Európa átalakuló gazdaságaiban. A kutatás a francia kormány támogatásával folyó *A társadalmi védelem kutatáson és technikai együttműködésen alapuló erősítése Közép- és Kelet-Európában* című ILO (International Labour Organization / Nemzetközi Munkaügyi Hivatal) projekt részeként készült. A projekt kutatási része a szociálpolitikai-társadalmi védelmi rendszer átalakítását elemzi a kiválasztott országokban, különös figyelmet szentelve annak, hogy az egyes rendszerek milyen hatékonysággal képesek foglalkozni a szegénység továbbélő, illetve az átalakulás során jelentkező problémáival. A tanulmányok a régió új többpárti demokráciáiban vizsgálják a szociálpolitika alakulását, valamint a reformok életbe léptetésének első tapasztalatait. A kutatások általános célja, hogy a reformokat még vitató országok időszerű és lényegre törő számvetést kapjanak a hasonló gondokkal küzdő szomszédos nemzetek újabb tapasztalatairól. További cél a kormány szociális partnereinek tájékoztatása és bevonásuk az ország politikájának alakításába.

E kétkötetes tanulmány témája a szegénység, a depriváció és a társadalmi kirekesztés. A projekt kutatási összetevőihöz tartozó további kötetek az időskori nyugdíjreformmal, a rokkantnyugdíj reformjával, valamint azzal foglalkoznak, hogy milyen hatással voltak a szociálpolitikai reformok (nyugdíj, anyasági és gyermeknevelési juttatások) a nemek közötti egyenlőségre. E tanulmányok 2002 nyarán és őszén jelennek meg.

Jelen kötetek két fejlett, EU-csatlakozást kérő ország – Magyarország és Szlovénia – esetében arra összpontosítanak, hogy milyen szerepet töltenek be a szociálpolitikai juttatások a szegény háztartások támogatásában. A rendelkezésre álló adatok országonkénti eltéréseitől függően a kutatások különböző megközelítéseket alkalmaznak. A Szlovéniával foglalkozó tanulmány már elvégzett felmérések adatait elemzi és hasonlítja össze korábbi hasonló adatokkal, amelyeket a legutóbbi időben alakítottak át az EUROSTAT gyakorlatának megfelelően. A magyar tanulmány egy, csak az alacsony jövedelmű háztartások körében végzett kutatásról számol be. A kutatás a szociálpolitikai

változások hatását a következő területeken vizsgálja: (i) az egészségügy rendszerének átstrukturálása; (ii) a munkanélküli segélyre való jogosultság feltételeinek szigorítása és (iii) a gyermektámogatások átalakulása. A felmérés kutatja a segélyek hatókörét és színvonalát is, mely kérdések tekintetében a korábbi kutatási eredmények nem egyértelműek. Vizsgálja azt, hogy a szegények mennyire vesznek részt a nyugdíj-rendszerben, továbbá azt, hogy milyen következtetések vonhatók le abból, ha különböző módszerekkel mérik a társadalmi kirekesztést.

Jelen kötet szerzői: Ferge Zsuzsa, az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) szociológia professzora, nemzetközileg elismert szakértő, Darvas Ágnes, az ELTE adjunktusa és Tausz Katalin, az ELTE docense, a Szociális munka és Szociálpolitika Tanszék tanszékvezetője. Kutatócsapatuk nagy tapasztalattal rendelkezik a jövedelem- és szegénységkutatás területén és részleteiben ismeri a magyar szociálpolitikai rendszert. Elemzésük nyolc fejezetre tagolódik. Az Összegzést és a Bevezetést követő 1. fejezet (A minta leírása) után a 2. fejezet áttekintést ad a transzfer jövedelmek szerepéről Magyarországon. A 3. fejezet a gyermek-ellátásokat, a 4. fejezet a munkanélküli segélyt, az 5. fejezet a nyugdíjakat, a 6. fejezet az egészségbiztosítást elemzi. A 7. fejezet azt vizsgálja, mit jelent a szegénység maguknak a szegényeknek, alternatív javaslatokat tesz a társadalmi kirekesztés mérési lehetőségeire, és bemutatja a szerzők kirekesztés-felfogását. Az utolsó fejezet a következtetéseket tartalmazza, és ajánlásokat fogalmaz meg a politika számára.

Az elemzés rámutat a magyar szociálpolitikai rendszer eredményeire és feltár néhány fontos hiányosságot. A pozitívumok közé tartozik, hogy az éhség csaknem ismeretlen a népesség legszegényebb harmadában, és hogy a gyerekek nagy többsége számára elérhetők a minimális szükségletek, mint például a szerényen változatos étrend, a jó egészségügyi alapellátás, valamint az általánosan magas iskolalátogatási arány. A szerzők a viszonylag jó helyzetet azzal magyarázzák, hogy bizonyos társadalmi juttatások – mint az egészségügyi ellátás vagy a gyermektámogatások – széles körben, a szegények számára is elérhetőek és kisebb részt tulajdonítanak a segélyezésnek. A segélyezés a szegény népesség csaknem kétharmadához eljut, ami lényegesen magasabb arányt jelent a korábbi kutatások által kimutatottnál.

Bár a segélyezés hatóköre viszonylag nagynek tűnik, a juttatások mértéke nagyon alacsony, átlagosan alig haladja meg a havi jogosultkénti 3000 Ft-ot (11 USD), ami kevesebb, mint a kormány által is elismert létminimum egyheted része. A munkanélküli családtaggal rendelkező háztartások fele nem részesült munkanélküli segélyben, s a háztartás jövedelme még akkor sem haladta meg más szegény háztartások jövedelmét, amikor kaptak munkanélküli segélyt. Az aktív munkkerőpiaci intézkedések csak ritkán

érték el a szegény munkanélkülieket, például mindössze 15 százalékuk vett részt valamilyen képzési programban. Míg a szegény háztartások 98 százaléka rendelkezett egészségbiztosítással, addig mintegy 35 százalékban előfordult, hogy pénz hiányában nem tudták betartani az orvos által előírt kezelést, illetve megvásárolni a gyógyszereket.

A tanulmány a szegénység jelenlegi profiljának leírása mellett bizonyos tendenciákra is rámutat. Az elmúlt négy évben a szegények csökkenő gyakorisággal keresték fel az orvost. A szegény családok gyermekek utáni juttatásai csökkentek, mivel azok egy részét adókedvezményrel helyettesítették. A kutatás által lefedett mintához tartozó népesség körében komoly eltérés van a válaszadók azon része között, akik idős korukban nyugdíjra számítanak (80 százalék) és azok között, akik jelenleg ténylegesen fizetnek valamilyen formában nyugdíjbiztosítást (50 százalék). Bárhogyan definiáljuk is, a társadalmi kirekesztés a szegények esetében jelentős mértékű. Két különböző mérték – több egyszerű mutató együttes előfordulása, illetve a hátrányok struktúrált halmozódása – alapján a szerzők úgy látják, hogy a felmérésben szereplő lakosság 20–30 százaléka többszörös hátrányokat szenved, amelyek együttesen elérhetetlenné teszik számukra a többség számára rendelkezésre álló lehetőségeket és juttatásokat.

A felmérés megerősíti, hogy míg a szegénység különböző mértékben sújta a különböző etnikai csoportokat, egyikhez sem köthető kizárólagosan. A közhiedelemmel ellentétben Magyarországon a szegények többsége nem roma. Ennek ellenére a szegénység a romák körében koncentrált, rendkívül nagy és a szociálpolitikai ellátások csak nagyon kis mértékben enyhítik. Miközben a romák több transzfer jövedelmet kapnak, mint a többi háztartás, jövedelmi szintjük szignifikánsan a felmérés résztvevőinek átlagjövedelme alatt marad. Ráadásul a nagyobb erőfeszítések ellenére, amellyel munkát keresnek, magasabb arányú körükben a munkanélküliség, mint a többi szegény között (60 százalék a 40 százalékkal szemben).

Elismerve, hogy a szegénység gyökerei a szociálpolitika rendszerén kívül találhatóak, Ferge, Darvas és Tausz olyan javaslatokat tesz a rendszer megváltoztatására, amelyek hatékonyabban támogatnák a szegények erőfeszítéseit annak érdekében, hogy megbirkózzanak problémáikkal. Alapvető hiányosságnak tartják a segélyek alacsony voltát, és nyilvános párbeszédet sürgetnek egy megfelelő minimális mérték meghatározására. Javasolják a jelenlegi költségvetési eljárás újragondolását annak érdekében, hogy a szociális kiadásokat ne a rendelkezésre álló források százalékában, hanem a valós szükségletekhez és a célokhoz igazítva állapítsák meg. Végül rámutatnak a civil szervezetek nagyobb szerepvállalásának szükségességére a társadalmi védelem erősítésében, valamint a szolgáltatások és a juttatások elosztásában.

Szeretnénk köszönetet mondani a francia Munkaügyi és Szolidaritási Minisztériumnak a kutatáshoz nyújtott anyagi támogatásért. A közvetlen támogatás mellett nagyra értékeljük, hogy a francia kormány felismerte, milyen fontos a szociálpolitika társadalmi védelmi rendszerének szerepe a legsebezhetőbbek esetében, valamint a társadalmi kirekesztés elleni küzdelemben.

Az ILO Budapesti Irodájának nevében reméljük, hogy ezek a tanulmányok – amelyek megvilágítják a szegénység, a jövedelmi különbségek és a társadalmi kirekesztés jelenlegi tendenciáit két fejlett közép-kelet európai országban, segítenek hangsúlyozni, hogy a fenti problémák a régió kritikus problémái, és előmozdítják a megoldásukra törekvő országos szintű politikai vitákat.

Jean-Pierre Laviec

Igazgató
ILO Budapest

Elaine Fultz

A szociálpolitika vezető szakértője
ILO Budapest

Összegzés

A tanulmány a szociálpolitikai értelemben vett társadalmi védelem hatékonyságát vizsgálja a szegénység és társadalmi kirekesztés elleni küzdelemben Magyarországon. A szegény családok körében végzett kérdőíves felmérés segítségével a társadalmi juttatások hatását elemzi, s olyan kérdésekre próbál fényt deríteni, amelyek esetében a korábbi kutatások nem hoztak egyértelmű válaszokat. A vizsgálódás kiindulópontja a következő volt: „Minthogy nincsenek össznemzeti politikai elképzelések arról, hogy hogyan lehet kezelni a tartós szegénységet, a biztonsági háló fontossága a szokásosnál nagyobb. A szociális ellátások életbevágóan fontosak azok számára, akik súlyos létbizonytalanságban élnek, és nincsenek forrásaik, hogy átsegítsék őket váratlan nehézségeken. A társadalmi védelem a kulcsa nemcsak gazdasági fennmaradásuknak és egészségük megvédésének, de a társadalomhoz való kapcsolatuk folyamatosságának is.”¹

Az *első fejezet* leírja a kutatással lefedett mintát, amely nagyjából a népesség legalacsonyabb jövedelmű harmadához tartozik. A csoport átlagos jövedelme nagyon alacsony, átlagosan egy főre és egy hónapra számítva 15 400 Ft (körülbelül 55 USD). A szegény népesség jellemzőit egy másik, a szegény és nem-szegény népességet egyaránt lefedő országos felvételtől származó adatokkal való összehasonlítás segítségével világítjuk meg.² Az összehasonlítás azt mutatja, hogy demográfiai ismérvek (nemek, család-

¹ Idézet a kutatás irányát kijelölő *Megbízási dokumentumból*.

² A Nemzetközi Munkaügyi Hivatal társadalmi biztonságot fókuszba állító programja (InFocus Program on Socio-Economic Security, PSS) 2000-ben kezdődött. Magyarország az elsők között volt a programhoz tartozó kérdőíves vizsgálatot végrehajtó országok sorában. A felvételt 2001 elején végezte egy olyan munkacsoport, amelynek tagjai részben azonosak a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal–Budapest *Társadalmi védelem–Szegénység* (ILO–POV) elnevezésű kutatási vizsgálatát végzőkkel. A két minta nagysága és életkori kiválasztási kritériumai azonosak voltak. Köszönjük Guy Standingnek, az InFocus program igazgatójának, hogy engedélyezte az ILO–PSS adatok háttérként való felhasználást a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal–Budapest *Társadalmi védelem–Szegénység* adatok elemzéséhez. A két minta (ILO–PSS és ILO–POV) függetlenek egymástól, átfedés a vizsgált családok között nincs.

di állapot szerinti összetétel, házások aránya) alapján tekintve a szegények és a teljes népesség nagyon hasonlítanak egymásra. A szegényeknél átlagosan több a gyerek, de a töredék-családok, vagy a gyermeküket egyedül nevelő szülők aránya nem szignifikánsan magasabb. Ez ellentmond korábbi kutatások nem mindig egyértelmű eredményeinek. Azt a jelenlegi kutatás is alátámasztja, hogy a romák szegénységi kockázata az átlagosnál sokkal magasabb ugyan, ám a szegények többsége (a szegény családokban élők 77 százaléka) nem roma.

A *második fejezet* azt elemzi, hogy mi a jóléti transzfer jövedelmek szerepe a szegény családoknál, e jövedelmekbe beleértve a társadalombiztosítási, a segély-jellegű, valamint az univerzális ellátásokat. A szegény családok 91 százaléka kapott valamilyen transzfer jövedelmet, ezen belül 62 százaléka rászorultságtól függő segélyt. A szegény minta negyede csak segélyekből él, e csoport többsége a legszegényebbek közé tartozik. A segélyre rászorultságot részben az aktív keresők hiánya okozza, de a munkajövedelmek alacsony színvonala is fontos oka lehet a szegénységnek. A segélyezés rohamos bővülése ellenére az emberek jobban informáltak a hagyományosabb társadalombiztosítási és univerzális járandóságokról, mint a segélyekről. Az adatok arra mutatnak, hogy a segély nem ér el mindenkit a legszegényebbek közé tartozó egyének közül. A szegény minta háztartásainak 33 százaléka például azt állította, hogy nem kért segélyt, noha erre jogosult lett volna, a háztartások 37 százaléka (csak kis részben fedi át az előző csoportot) pedig úgy nyilatkozott, hogy az előző évben kért, de nem kapott meg valamilyen segélyt. Az okokat egyik esetben sem sikerült világosan megtudnunk, a válaszok összetétele azonban azt sugallja, hogy az elutasítás az átlagosnál valószínűbb az egyedülállók, a munkanélküliek, a sokgyerekesek, és a romák esetében. Egészében a rendszer kevésbé jól szolgálja a gyermektelen felnőtt szegényeket, mint a szegény családokat. A vizsgálat szerint a legnagyobb, mindent átható probléma az ellátások, kivált a rászorultsági ellátások alacsony szintje. A segélyek együttes összege – egy részesülőre számított havi 3000 Ft – túl alacsony ahhoz, hogy valóságos segítséget jelentsen. Így végül a fejlett, sokféle ellátással és magas részvételi arányokkal működő szociálpolitikai rendszer ellenére a szegény mintában valamennyi család-csoportban az egy főre számított jövedelem átlaga jóval az országos létminimum alatt marad.

A *harmadik fejezet* a családok számára adható különböző gyermektámogatásokkal foglalkozik. Az adatok szerint a lefedettség nagyon széles. A családi pótlék, amely jogilag univerzális, gyakorlatilag minden családhoz eljut. Minthogy azonban névleges értéke 1998 óta nem változott, a családi jövedelemben játszott viszonylag fontos szerepe gyengült. A gyermekes családoknak nyújtott adókedvezmény fontossága növekvő, ám a felmérés szerint a szegény minta családjainak csak 43 százaléka jelezte, hogy a teljes

kedvezményt igénybe tudta venni. Ebben az esetben fordított előjelű célzás érvényesül a közepes és magas jövedelmű családok felé, amely a szegényekre nézve hátrányos. A gyermekvédelmi segély a gyermekes szegény családok 57 százalékához jut el, de nem feltétlenül a legszegényebbekhez. A gyermekszegénység a látszólag átfogó és rugalmas rendszer ellenére végeredményben továbbra is létezik.

A *negyedik fejezet* a munkanélküliekről és ellátásaikról szól. Amint az köztudott, a munkanélküliek számának meghatározása nem egyértelmű. A felvétel a különbözőképpen feltett kérdésekre eltérő válaszokat eredményezett. A leglazább meghatározás szerint (amely meghatározásba a reményvesztett, munkát már nem keresők is beletartoznak) a háztartások felében van munkanélküli. Egy szigorúbb, szélesebb körben elterjedt meghatározás alapján (amely szerint munkanélküli az, akinek nincs munkája, de aktívan állást keres) a háztartások 42 százalékában van legalább egy munkanélküli. A munkanélküli ellátások valamelyike (járadék, jövedelempótló támogatás, segély) a munkanélküliség által érintett családoknak csak a felét éri el. Az elmúlt három évet együtt tekintve ennél nagyobb arány kapott hosszabb-rövid ideig segélyt, de sokuk jogosultsága lejárt. A családi jövedelmek szintje minden olyan háztartásban nagyon alacsony, amelyben van munkanélküli, majdnem függetlenül attól, hogy regisztráltják-e magukat, vagy sem. Az aktív munkaerőpiaci eszközök ritkán érik el a szegényeket: csupán 15 százalék vett részt valamilyen szakmai képzésben.

Az *ötödik fejezet* a nyugdíjakkal foglalkozik, a hangsúlyt a nyugdíjhoz való jelenlegi viszony (fizet-e a kért járulékot vagy sem), és a jövőbeni várakozások közötti kapcsolatra helyezve. A szegények jövőbeni nyugdíj jogosultsága nagyon bizonytalan. Az igen alacsony foglalkoztatási arány mellett sokan nem fizetnek járulékot (bár a munkanélküliek egy részénél és a gyēs-en lévőknel jóváírják a járulékot a munka nélküli periódusra). Jelentős a szakadék a biztosítottak és idős korra takarékoskodók aránya és azok aránya között, akik valamilyen nyugdíjra számítanak – a két arány 50 illetve 80 százalék. Az olló különösen nagy a munkanélkülieknél és az eltartotaknál. Azon háztartások életszínvonala, amelyekben jelenleg van nyugdíjas, az átlagosnál valamivel magasabb. Noha e családokban a nyugdíjasok járandósága alacsony, ez a társadalombiztosítási jövedelem még mindig magasabb, mint azon családtagok segélye, akik nem szereztek munkaviszonyhoz kapcsolódó jogokat.

A *hatodik fejezet* tárgya az, hogy mennyire hozzáférhető az egészségügyi ellátás a szegények számára. Az egészségügyi rendszer szinte teljes körű, gyakorlatilag minden magyar állampolgár számára biztosított az ellátáshoz hozzájutás. A felvétel a rendszer három gyengeségét mutatta meg. A szegények a jelek szerint betegebbek, mint a nem-szegények, mégis kevésbé használják az egészségügyi ellátást, és valószínűleg kevésbé

vannak tudatában saját egészségügyi szükségleteiknek. A szegények az átlagnál nagyobb arányban vesznek igénybe táppénzt, azonban mivel félnek a pénzkieséstől, vagy féltik munkahelyüket, nem mindig mennek táppénzre, ha erre szükség lenne. Noha az ellátásokhoz való hozzájutás biztosított, a háztartások 30–50 százaléka (az arány a kérdés megfogalmazásától függ) nem követi a javasolt kezelést, mert anyagilag elérhetetlenek az előírt eszközök.

A *hetedik fejezet* néhány, a szegénységre vonatkozó fontosabb eredményt összegez. A korábbi fejezetekben már szó volt arról, hogy a mintában lévők anyagi forrásai csekélyek. Ez a fejezet ennek néhány következményét mutatja be. A rendszeres éhezés ritka, a szegények jelentős hányada azonban sok olyasmit nem tud megvásárolni, ami a modern Magyarországon széles körben elterjedt, sőt szükségletnek tekintett. Ide tartozik például a megfelelő fűtés télen, vagy a gyerekek esélyeinek javítása például nyelvtanulás révén. Az adatok arra hívják fel a figyelmet, hogy a szegénység nem csak pénz- vagy eszközhiány. Reménytelenséget is jelent, azt az érzést, hogy az ember képtelen a helyzeten változtatni, a bűvös körökből kikerülni. Ez a fejezet foglalkozik a társadalmi kirekesztés fogalmával és tényleges megjelenési formáival. A szerzők szerint a fogalom jobb tisztázására lenne szükség, s arra, hogy további tudományos és politikai erőfeszítések központi kérdésévé váljon.

A *nyolcadik fejezet* javaslatokat tesz a szociálpolitika számára. A rendszer legnagyobb hibájának a segélyek alacsony színvonalát tartja, s magas szintű társadalmi párbeszédet javasol, amelynek célja egy, a szegényeket hatékonyan védő minimum iránti új elkötelezettség rögzítése. Ezt a szintet megfelelő gyakorisággal kell módosítani a változó körülményeknek és szükségleteknek, illetve a rendelkezésre álló forrásoknak megfelelően. A segélyeket az úgynevezett *ekvivalencia skála* segítségével kellene kiszámítani, amely figyelembe veszi az együttélők számától függő méretgazdaságosságot. Ez a reform segítené az egyedülállókon, akiket a jelenlegi rendszer rosszul szolgál. A lakhatási segély szükségletét a többi szükséglettől függetlenül kellene kiszámítani: megelőzendő, hogy a gyors lakásköltség emelkedés feleméssze más alapszükségletek, az élelem, a ruha vagy a közlekedés fedezetét. Szükséges lenne továbbá a szociális lakásalap emelése, hogy ellensúlyozza a közepes és magas jövedelmű csoportoknak nyújtott adókedvezményeket. Végül a szerzők azt javasolják, hogy bővüljön a szegény családoknak szánt segítség eszköztársa, s hogy nagyobb szerep jusson a helyi közösségnek és a civil szervezeteknek.

Bevezetés

Magyarországon jelentősen nőtt a szegénység az utolsó évtizedben. 1990 és 2001 között a relatív szegénység (az átlagjövedelem fele alatt élők aránya) másfélszeresére, a népesség 10 százalékaról 15 százalékára nőtt, az abszolút szegénység egyik mértéke, a létminimum alatt élők aránya pedig megháromszorozódott, 10-ről 30 százalékra emelkedett. Noha sok a tisztázatlan kérdés a szegénységgel kapcsolatban, annyi széles körben elismert, hogy a szegényeknek van egy, a munkaerőpiactól elszakadt, sokféle deprivációtól szenvedő csoportja.³ E csoport tagjainak társadalomba való visszaintegrálása alacsony szakképzettségük miatt nagyon kétséges. Reintegrálásuk kudarca viszont a kettős társadalom veszélyét vetíti előre, amelyben egyes csoportok képtelenek kiszabadulni a tartós szegénység csapdájából, és kirekesztődnek a gazdasági növekedés hozadékából.

Ez a probléma jelenti a mai Magyarország számára az egyik legnagyobb kihívást, s egyben demokratikus intézményeinek fontos próbáját. A kérdés az Európai Unió szempontjából is jelentős, hiszen az Unió egyre nagyobb nyomattékkal foglalkozik a társadalmi kirekesztés és összetartozás problémáival.

Noha az utóbbi években számos kutatás foglalkozott a szegénység különböző összefüggéseivel (lásd az 1. keretes blokkot), néhány alapvető kérdés válasz nélkül maradt. Kevés az információ a depriváció mértékéről és mélységéről; arról, hogy mennyire képesek megelőzni és kezelni e helyzeteket a szociálpolitikai rendszerek; vagy arról, hogy milyen összefüggések vannak szegénység és kirekesztés között. Az e tanulmányban ismertetett kutatás e hiányok némelyikét igyekszik pótolni.

A kutatási szerződés szerint „minthogy nincsenek össznemzeti politikai elképzelések arról, hogy hogyan lehet kezelni a tartós szegénységet, a biztonsági háló megfelelő színvonala különleges jelentőséget nyer. A szociális ellátások életbevágóan fontosak azok számára, akik súlyos létbizonytalanságban élnek, és nincsenek erőforrásaik, hogy

³ Így például Spéder Zsolt TÁRKI adatok alapján végzett számításai szerint a népesség 6,1 százaléka tartósan szegény, azaz 1992 és 1997 között négy vagy több évben élt az átlagjövedelem fele alatt (Spéder 2002: 72).

1. blokk**Magyar szegénység kutatások**

A Központi Statisztika Hivatal (KSH) 1995-ben készített felmérést a jövedelmek eloszlásáról, és 1998-ban tette közzé az ezen adatokra épülő elemzést a szegény háztartásokról. Ezen túlmenően a KSH nem végez rendszeres felmérést a szegénységről, és nincs összehasonlító idősoros adat.

1994 óta a KSH háztartási költségvetési felvételeket készít és különféle hivatalos adatokat gyűjt be a helyi önkormányzatoktól a segélyekről, a segélyezés költségeiről és segélyezettekről (1999a, 1999b, 2001).

A szegénységről a legtöbb információ a TÁRKI-től⁴ származik, amely kutatóintézet országosan reprezentatív mintán belül vizsgálja évente a szegények helyzetét. A TÁRKI különféle szegénységmutatókat számol, és időről időre hosszú távú idősorokat is közöl.

Néhány más kutatóhely – az MTA Szociológiai Kutató Intézete, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Szociális Munka és Szociálpolitika Tanszéke – fontos, de kevésbé ismert vizsgálódásokat végzett, például a roma népességről (Horváth et al., 2000).

A különböző kutatóhelyeken gyűjtött információkat sűrítve összegezi az UNDP jelentése (1999), illetve ezeket gyűjtötte egybe az ENSZ 2000. évi csúcstalálkozójára készített Civil Jelentés a Szegénységről (2000).

átsegítsék őket váratlan nehézségeken. A társadalmi védelem a kulcsa nemcsak gazdasági fennmaradásuknak és egészségük megvédésének, de a társadalomhoz való kapcsolatuk folyamatosságának is.” A tanulmány ezzel a problematikával összefüggő négy nagy területtel foglalkozik.

Az első kérdés az, hogy a szociálpolitika társadalmi védelemhez tartozó eszközrendszerre kikhez jut el. A tanulmány azt vizsgálja, hogy mi a szerepe a társadalombiztosítási rendszernek (nyugdíj, táppénz, munkanélküli járadék), illetve az 1990-es évek elején bevezetett vagy kiterjesztett, új szükségletekkel kapcsolatos segélyeknek a kisjövedelmű háztartások megélhetésében. Igyekszik feloldani a korábbi kutatások nyomán keletkezett bizonytalanságokat, kivált abban a kérdésben, hogy milyen hatékonysággal éri el a segélyezés a szegény háztartásokat.⁵ Részletesen elemzi a jelentés a gyermekes családoknak, illetve a munkanélkülieknek nyújtott ellátások szerepét is.

⁴ A TÁRKI 1992 és 1997 között háztartási panelvizsgálatot folytatott, majd egy hasonló kérdőív felhasználásával végzett éves felméréseket új (nem panel) mintákon. A főbb kutatási eredmények összefoglalását adja Sík és Tóth, 1998; Szívós és Tóth, 1999; Szívós és Tóth, 2000; Spéder, 2000.

⁵ Korábbi kutatásokból olyasmiről tűnt ki, hogy noha az alsó jövedelmi ötödben mindenki jogosult lenne jövedelemigazoláshoz kötött segélyre, alig több, mint harmaduk jut ilyen ellátáshoz (UNDP, 1999: 27). A Világbank is rosszul célzott segélyezésről közöl adatokat (World Bank, 2001: 51).

A jelentés második témája: hogyan jutnak egészségügyi ellátáshoz azok, akiknek megszakadt a kapcsolatuk a munkaerőpiaccal. A jelenleg érvényes törvények szerint a munkanélküliek megtartják az egészségügyi biztosításra való jogosultságukat.⁶ Ugyanakkor a finanszírozás és igazgatás decentralizált módja megnehezítheti egyes jogosultak számára, hogy hozzájussanak egyes ellátásokhoz és szolgáltatásokhoz. A költségmegosztás új követelményei, illetve egyes szolgálatok (pl. fogorvosi ellátás) részleges privatizálása hasonló kérdéseket vet fel. Tanulmányunk igyekszik tisztázni, hogy meg-alapozottak-e az egészségügyi ellátással kapcsolatos aggályok.

A harmadik, inkább a jövőre irányuló feltáró kérdés a szegény családok nyugdíjjal kapcsolatos jövőbeni elvárásait vizsgálja. A szegények körében tapasztalható alacsony aktivitási arány, továbbá a mind individualizálódóbb nyugdíjjogosultságok miatt felvetődik az aggodalom, hogy nem fognak-e a szegények kirekesztődni az időskori ellátásból. A felvétel során vizsgáltuk a dolgozó és nem-dolgozó szegények járulékfizetését, és ezt vetjük egybe azzal, hogy mennyire számítanak idős korukban nyugellátásra.

Végül a tanulmány új információkkal egészíti ki a szegények életére vonatkozó ismereteket, ideértve a lakáskörülmények, az iskolai oktatás, a felnőttek és gyermekek hiányosan kielégített szükségletei néhány elemét. Ezeket az adatokat a társadalmi kirekesztés méréséhez szükséges közelítésként is fel lehet fogni. Mind a kirekesztés fogalma, mind eddigi mérési kísérletei a kutatás korai szakaszában vannak, és megítélésünk szerint további pontosításra szorulnak (2. blokk).⁷ Reméljük, hogy ez az elemzés további kutatásra, és a fogalom pontosítására ösztönöz.

⁶ A helyi önkormányzatok ilyen esetekben fizetik a járulékot, és ennek feltételeként alkalmasint együttműködést igényelhetnek a munkanélküliektől.

⁷ A KSH számításai szerint az alsó jövedelmi ötödben lévők közel fele (42 százalék) legalább három dimenzió mentén számít szegénynek, továbbá a lakosság 4–5 százalékát érintette a mély szegénység, illetve az említett dimenziók halmozott együttes előfordulása. Természetesen számos további közelítés lehetséges.

2. blokk

Társadalmi kirekesztés

A társadalmi kirekesztés az utóbbi években népszerű, széles körben használatos fogalomná vált. Összetevőit, dimenzióit, területeit sokféle módon határozzák meg, és még nagyobb változatosságot mutatnak azok az indikátorok, amelyekkel e területeket jellemzik. A dimenziók közé tartozhatnak a „fogyasztás”, a „termelés”, a „politikai részvétel”, és a „társadalmi interakciók” – mindegyik megfelelő indikátorral (Burchardt, 2000).

A KSH „halmozott deprivációként” operacionalizálta a fogalmat. Olyan jövedelmi szegénységként határozta meg, amelyet a lakhatási szegénység, a fogyasztási szegénység, és a tartós fogyasztási javakkal való ellátottság alacsony szintje jellemez (közli a UNDP, 1999).

Az EU újabban a szociális összetartozás (inklúzió) monitorozására törekszik. Ezzel kapcsolatban egy olyan dokumentum készült, amelyben különféle indikátorokkal jellemezhető „kulcsterületeket” jelöltek meg. Ezek a képzés, foglalkoztatás és munkanélküliség, egészség, lakhatás, főbb szolgáltatásokhoz való hozzájutás, anyagi szűkösség, társadalmi részvétel (Atkinson et al., 2001). Európai szintű megegyezés szükséges, hogy az EU tagállamok helyzete összehasonlítható, és a társadalmi összetartozás erősítését szolgáló tervek követhetők legyenek. A közös mutatók mellett az egyes országok sajátos helyzetéhez illeszkedő mutatók is szükségesek.

1. fejezet

A minta

1.1. A minta összetétele

A minta 1047 személyből áll, akik túlnyomó többsége a népesség legszegényebb harmadához tartozó háztartásokban él; olyan családokban, amelyekben az egy főre számított havi jövedelem 20 000 forint (kb. 55 USD) alatt marad. A háztartások kiválasztása többlépcsős, véletlenszerű mintavétellel történt, a minta településtípus és településnagyság szerint rétegzett. A mintavétel alapsokasága a magyar lakosság volt. A kiválasztott kérdezettek 18 és 60 év között vannak, néhányuk nyugdíjas.⁸ A mintavétel leírását és a felvétel egyéb módszertani kérdéseit az 1. Függelék tartalmazza.

A szegény minta összetétele sok tekintetben különbözik az össznépeségtől. E különbségek megvilágítását segíti egy, ugyancsak az ILO megrendelésére készült felvétel „Az emberek biztonságáról” (ILO–PSS, People’s Security Survey).⁹ A szegény és a teljes minta összevetése jó háttérrel nyújt az elemzéshez.

Az egyéni *demográfiai ismérvek* szerinti összetétel eltérése a két mintában nem nagyon jelentős. A férfi és női háztartásfők aránya hasonló. (A háztartásfők 73 százaléka férfi az ILO–POV, 69 az ILO–PSS mintában. A különbség nem szignifikáns.) Fontos demográfiai tény, hogy az elterjedt feltételezésekkel ellentétben a háztartásfők családi állapota sem különbözik lényegesen a két mintában. A háztartásfők kétharmada házas mindkét mintá-

⁸ Ezt a kor-lehatárolást az indokolja, hogy egyfelől az idősek szegénységét már részletesen vizsgálták, másrészt a rendszerváltáshoz kapcsolódó „új szegénység” inkább a munkaképes korúakhoz, mint az idősekhez kapcsolódik. A háztartások előzetes szűrése nyomán a mintába azok kerültek, amelyekben nem volt 60 éven felüli. Minthogy így is volt néhány – főként rokkant – nyugdíjas a háztartásokban, valami keveset az ő szükségleteikről és kiadásaikról is tudunk. A nyugdíjasok aránya a minta népességén belül 10 százalék, országosan csaknem 30 százalék. A hatvan éven felüliek aránya a mintában (az előzetes szűrés hibája miatt, 0 százalék helyett) 1 százalék, az össznépeségben 19,7 százalék (Statisztikai Évkönyv 2000).

⁹ A kutatás a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal InFocus Program a Társadalmi-Gazdasági biztonságért keretében történt. Magyarország egyike volt a felvételt végrehajtó országoknak.

ban, és a házások aránya a szegények között valamivel magasabb. Igaz, az élettársi kapcsolatok kissé gyakoribbak (nyolc százalék) a szegény, mint az országos mintában (négy százalék). Ám nyolc százalék sem különösen magas más térségekhez, például az északi országhoz viszonyítva. Ez az adat ellentmond annak a képzetnek, amely olykor politikai diskurzusokban is kifejeződik, hogy a szegények „törmeléktársadalmat” képeznek.¹⁰

Ugyanakkor az igaz, hogy a legszegényebbek között (a szegény harmadot lefedő ILO–POV mintán belül a legszegényebb harmadban, azaz nagyjából a lakosság alsó tizedében) a teljes mintánál több a töredécsalád. Az egyedülállók aránya e legszegényebb harmadban kilenc százalék (a teljes szegény mintában négy százalék, lásd az 1.5. táblát); a gyermeküket egyedül nevelők aránya 16 százalék helyett. Azonban még e legszegényebb tizedben is a háztartásfők 62 százaléka házas, s a családok 54 százalékában van gyerek.¹¹ A szegény népesség az ILO–PSS mintához képest viszonylag fiatal: a 30–34 éves háztartásfők a szegények között felülreprezentáltak (1.1. tábla).

A két minta közötti legjelentősebb eltérés a *gyermek számában* van. Azon családok aránya, amelyekben nincs eltartott gyermek, 23 százalék a szegények között, és 53 százalék az ILO–PSS mintában. A három és többgyerekes családok aránya a két mintában 21 illetve hat százalék. A gyerekek többsége – szegények és nem-szegények között egyaránt – kétszülős családban él. A kétszülős családok magasabb, az egyszülős családok valamivel alacsonyabb aránya a szegények között azt jelzi, hogy a gyermeküket egyedül nevelők szegénységkockázata nem különösen magas. Helyzetük azonban rosszabb, mint a kétszülős családoké.¹² Eredményeink növelik az egyszülős családok jövedelmi helyzetére vonatkozó információk ellentmondásosságát.¹³ (A háztartásfők demográfiai jellem-

¹⁰ Egy magas beosztású közszereplő nyilatkozta, hogy a „törmeléktársadalom”-ba sorolandó a népesség több mint 30 százaléka. *Magyar Hírlap*, 2001. október 22., 18. o.

¹¹ A mintában olyan kicsi az egyedülálló szülők aránya, hogy részletes összehasonlításra az eredmények nem alkalmasak.

¹² A két jövedelemmutatót használtunk: az egy főre jutó, illetve az *ekvivalens* jövedelmet. Az ekvivalens jövedelem azt veszi figyelembe, hogy ha többen élnek együtt egy háztartásban, ez a méretgazdaságosság révén bizonyos megtakarítást jelent. (Ha egy kétfős háztartás jövedelme duplája az egy főkének, akkor az előbbi életszínvonala a magasabb.) Az ekvivalens jövedelem kiszámítása több módszerrel történhet. Mi egy széles körben használt modellt alkalmaztunk: az első személy súlya 1, a másodiké 0,7, a többieké 0,5. A kétszülős háztartások ekvivalens jövedelme a mintában 22 800 Ft, az egyedülálló szülőké 20 400 Ft. A szegény háztartások elemzése során többnyire az ekvivalens jövedelmet használjuk. A segélyek elemzésénél kénytelenek vagyunk az egy főre jutó jövedelmeket alkalmazni, mert a rászorultság vizsgálata ezen az alapon történik. Akkor is ezt a mutatót használjuk, ha külső forrásokkal való összehasonlításnál nem áll rendelkezésre ekvivalens jövedelem.

¹³ Az egyedülálló szülők aránya a szegény mintában 12 százalék, a PSS mintában 14 százalék, az

zők szerinti összetételét az 1.1. tábla, a válaszolóké az 1.2. tábla, a háztartásokét az 1.5 tábla tartalmazza.)

A *szociológiai változók* szerinti összetétel is az ismert különbségeket mutatja a szegények és az össznépeség között. Az *iskolai végzettség* – mind a háztartásfőé, mind a kérdezetté – a szegények körében az átlagosnál jóval alacsonyabb. Például a legfőbb általános iskolát végzettek aránya a szegények körében 40 százalék, a PSS mintában ennek fele, 20 százalék. Ennek megfelelően jóval alacsonyabb a közép- és felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya a szegények körében. A szakmunkásképzőt végzettek aránya mindkét mintában magas, 40 százalék, s nagyjából ennyi a szakmunkások aránya is. Ez azt jelenti, hogy a szakmunkások szegénység-kockázata az átlagosnál nem nagyobb, annak ellenére, hogy számos szakmunkásképző elavult szakmákra képzett. A szegények körében az *aktivitási arány* az átlagosnál kisebb, a munkanélküliek aránya viszont nagyobb. (A háztartásfők szociológiai jellemzők szerinti összetételét az 1.3. tábla, a válaszolóké az 1.4. tábla tartalmazza.)

A falvakban élők alacsonyabb iskolai végzettsége, magasabb munkanélkülisége, és a mezőgazdasági termelés 1990 utáni visszaesése miatt a szegények a falvakban koncentrálnak. A városok közül Budapesten a legkisebb a szegények aránya, a kisvárosokban és megyeszékhelyeken a szegénység aránya az országoshoz hasonló. A budapesti háztartások az ILO–POV nyolc százalékát, az ILO–PSS minta 18 százalékát teszik ki, míg a falusi háztartások aránya 43, illetve 33 százalék.

A kiválasztott háztartásokban összesen 4 143 személy volt az ILO–POV, 3 180 személy az ILO–PSS mintában. Közülük 23 százalék volt *aktív kereső* a szegényeknél, 44 százalék az ILO–PSS mintában. A munkanélküliek aránya 19 százalék a szegény népeségben, hat százalék a teljes mintában. A szegény háztartások összetétele tükrözi a gyerekek nagyobb szegénységi kockázatát. A szegény háztartásokban élők 39 százaléka *gyerek*, a PSS mintában ez az arány „csak” 27 százalék (1.6. tábla).

Az összes személy között valamivel nagyobb a romák aránya, mint a háztartások között, mivel több a gyerek és az átlagos családnagyság az országos átlagnál magasabb. A szegény minta össznépeségének 77 százaléka nem roma.

1996. évi mikrocenzusban 10 százalék, a 2000-re vonatkozó TÁRKI vizsgálatban csak két százalék. Az utóbbi mintában a háztartások számát nem ismerjük, de csak 84 fő él ilyen családban a mintában található 5 235 személy közül (Szívós és Tóth, 2000: 55). A magas szegénységi arány – 37 százalék él az átlag fele alatt – erre a 84 főre vonatkozik, ami az eredményt bizonytalanná teszi. A KSH szerint a segélyt kapó egyedülálló szülők jövedelme magasabb volt, mint a segélyezett gyermekes házaspároké. (KSH, 1999b: 44).

1.2. A jövedelmi helyzet

A mintavétel előkészítése során a szegény minta kiválasztása érdekében országos véletlen mintáknál azt a szűrő kérdést tették fel, hogy a háztartás egy főre jutó jövedelme 20 000 forint alatt vagy fölött van. Ez az egyszerűen kérdezhető, kerek összeg elég alacsonynak tűnt ahhoz, hogy valóban szegények kerüljenek kiválasztásra.¹⁴ A jövedelem szerint megszárt sokaságból származó mintának a 60 év alatti népesség legkisebb jövedelmű harmadát kellett tehát reprezentálnia. A felvétel nyilvánvaló hibája, hogy a hajléktalanok, a cím nélküliek, az állandó intézeti lakosok hiányoznak a mintából. Ez a súlyos hiba az adott idő- és pénzügyi korlátok mellett elkerülhetetlen volt. (A mintavétel részleteiről lásd az 1. Függelék.)

A szűrő kérdések nem garantálják, hogy a kiválasztott háztartásoknak tényleg alacsony lesz a jövedelmük, hiszen a kérdezettek téves információt adhatnak. Ezért becsléseket kellett végeznünk a két jól ismert statisztikai hiba nagyságrendjéről. Az elsőfajú hiba esetén alacsony jövedelmű háztartások nem kerülnek a mintába, mert túlbecsülték jövedelmüket. A másodfajú hibánál a szűrő alapján bekerülő háztartások ténylegesen nem szegények. Az elsőfajú hiba nagyságát nem tudtuk ellenőrizni, mert a mintából hiányoztak. A másodfajú hiba ellenőrzése viszont az elemzés részletei miatt szükséges volt.

Az ILO–POV mintából számított átlagos egy főre jutó havi jövedelem 15 400 Ft volt. Különböző becslések alapján valószínű, hogy ez az adat mintegy 20 százalékkal alacsonyabb a ténylegesnél,¹⁵ azaz a tényleges átlag 19 000 Ft lenne (átlagosan még mindig a 20 000 Ft-os küszöb alatt van a népesség alsó harmadában). A jövedelmek alulbecslése abból adódhat, hogy a felvétel csak egyetlen, a jövedelemre vonatkozó kérdést tartalmazott, azt, *hogy mennyi volt a háztartás utolsó havi, adózás utáni jövedelme*. A TÁRKI

¹⁴ A Szonda Ipsos az ILO–POV felvétel előkészítéseként több, 2000 végén készített „omnibusz” felvétel jövedelemeloszlását elemezte, hogy a szegényfelvételhez szükséges felső jövedelemhatár meghatározható legyen. Több vizsgálat alapján az derült ki, hogy a 60 év alatti válaszolók háztartásai közül 33 százalék havi egy főre számított 21 000 Ft alatt élt. Az ILO–POV szűrőkérdését ezért 20 000 Ft-ban határoztuk meg, ami könnyen kérdezhető kerek szám, és közelebb is van a hivatalos segélyküszöbhez, amely ekkor 18 310 Forint volt.

¹⁵ Számos ellenőrzést végeztünk. Így például 2000-ben a TÁRKI jelentése szerint a legalacsonyabb jövedelmű 30 százalék jövedelme 17 600 Ft volt (Szívós és Tóth, 2000: 14). Ez a szint 2001 elején valószínűleg legalább az árindexnek megfelelő hat százalékkal magasabb lehetett. Az így növelt összeg és az ILO–POV átlaga közötti különbség 20 százalék. A KSH-ból származó néhány adat esetében hasonló számításokat végeztünk.

(és a KSH) részletesebb kérdéseket tesznek föl. Minden jövedelemfajta külön regisztrálnak, és a végösszeget a korrigált részadatokból számítják. A szakirodalom szerint a részletes közelítés pontosabb eredményt ad, mint az egyszerűsített. A források hiánya miatt az ILO–POV felvételnél csak az egyszerű közelítésre volt mód. Az eredmények ellenőrzése érdekében az ILO–POV mintát egybevetettük az ILO–PSS egy összehasonlítható almintájával.¹⁶ Az országos PSS mintában az alsó harmad átlagos jövedelme 15 100 Ft, ez kicsit alacsonyabb, mint az ILO–POV-ból kapott átlag. A két jövedelemeloszlás összevetéséből az tűnik ki, hogy a PSS mintában 35 százalék jövedelme volt 20 000 Ft vagy kevesebb, az ILO–POV mintában pedig 96,5 százaléka.¹⁷ Ebből az a következtetés szűrhető le, hogy az ILO–POV minta 96,5 százaléka az alsó jövedelemharmadba tartozik, azaz a jövedelembevallások alacsony szintje ellenére nagyjából sikerült a mintával a tervezett alsó jövedelem harmadot lefedni. A maradék 3,5 százalék, a szegény minta csúcsán lévők sem sokkal gazdagabbak a többiekénél. A szegény minta egészében nagyon összenyomott: a két szélső jövedelem tized közötti szorzó a PSS mintában közel hétszeres, az ILO–POV mintában négyszeres sincs (1.7. tábla).

E tanulmánynak nem a szegények jellemzőinek részletes elemzése a célja, hanem a társadalmi védelem szerepének vizsgálata a szegények életében. Elég annyit megjegyezniünk, hogy a korábbi elemzésekkel összhangban a szegénység kockázata az átlagosnál nagyobb, ha munkanélküli van a háztartásban, ha falun élnek, s ha sok a gyermek. Három eredményt – noha ezek sem mondanak ellent korábbi vizsgálatoknak – érdemesnek tartunk külön nyomatékosítani.

Az első az *egyedülállókra* vonatkozik. A két minta összehasonlításából olyasmi rajzódik ki, hogy az egyedülállók jövedelemeloszlása bimodális. Határozottan felülreprezentáltak a legszegényebbek között: arányuk a szegény minta alsó tercilisében kilenc százalék, a következő két jövedelem harmadban 1–1 százalék. Az ILO–PSS minta felső tizedében viszont erősen felülreprezentáltak (10 százalék helyett az egyedülállók 25 százaléka van a felső tizedben). A szegény egyedülálló felnőttek különösen nehéz helyzetben vannak. A szokásosnál nehezebben jutnak segélyhez, és igen rosszak a lakáskörülményeik.

Másodszor, a tanulmány megerősíti, hogy *a romák körében rendkívül nagy a szegények aránya*. A TÁRKI 2000-re vonatkozó adatai szerint az össznépesség 14,6 százaléka

¹⁶ A TÁRKI adatokkal való összehasonlítást nem tudtuk elvégezni, mert nem állt rendelkezésre a 60 éven aluliakra vonatkozó almintá.

¹⁷ A háztartás nagyságát figyelembe vevő ekvivalens jövedelmeknél is hasonlóak az arányok.

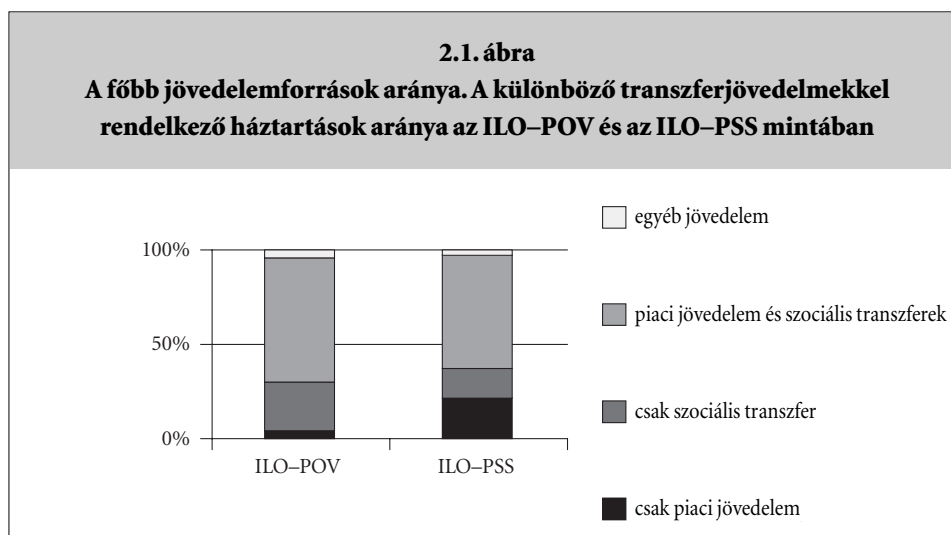
élt az egy főre jutó medián jövedelem fele alatt, míg a romák körében ez az arány több, mint négyszeres, 64,5 százalékos volt (Szívós és Tóth, 2000: 55–56). Ugyanezen adatok szerint a romák túlnyomó többsége, 85 százaléka tartozott az alsó jövedelem ötödbe. Az ILO–POV felvétel ezeket az arányokat igazolja. A 1.11. tábla szerint a cigány háztartások 83 százaléka az alsó három jövedelem-ötödbe tartozik (amely körülbelül megfelel az összlakosság alsó ötödének).

Harmadszor, az adatok igazolják, hogy *a szegénység nem etnikai kérdés*: a szegények többsége nem roma. A szegény háztartások 20 százalékában van roma, de 80 százalékában nincs. Még a szegény minta mélyen szegény alsó ötödében is több, mint 50 százalék a nem-cigány. Azaz erős érvek szólnak amellett, hogy a szegénységet gazdasági és szociális, ne pedig etnikai kérdésnek tekintsük.

2. Szociális transzferjövödelmek: Áttekintés

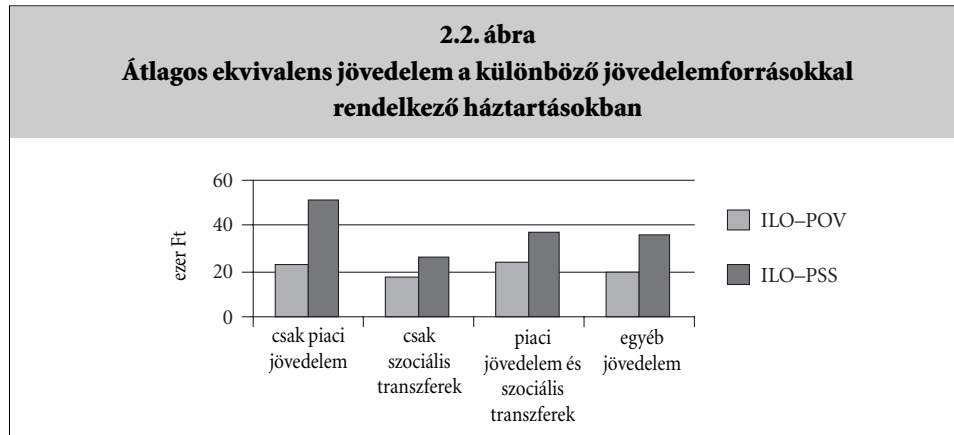
2.1. A főbb jövedelemforrások

E tanulmányban a szociális transzfer jövödelmek definíció szerint magukban foglalnak minden közfelelősségű (állami) jövödelemprogramot, ideértve a társadalombiztosítást, az univerzális ellátásokat és a segélyeket. Minden információ szerint a transzferjövödelmeknek nagy a szerepük Magyarországon, és különösen nagy a szegények életében. Az országos ILO–PSS mintában a háztartások 16 százaléka, az ILO–POV mintában 25 százaléka *csak transzferjövödelmeiből él*. Mindkét mintában a háztartások közel két harmadának volt a munkajövödelmek mellett valamilyen transzferjövödelme is. Összességében a szegény háztartások 91, az összes háztartás 76 százalékának volt valamilyen szociális jövödelme (2.1. ábra, 2.1. tábla).

Az alacsony aktivitási arány ellenére a szegények nem kis hányada dolgozik: a háztartások 64 százalékában van aktív kereső. Munkájuk hozadéka azonban csekély – vagy más

szavakkal, azért szegények, mert keveset keresnek. A csak szociális jövedelemmel rendelkező, és a munkajövedelemmel is rendelkező háztartások közötti jövedelem különbség szignifikánsan nagyobb az országos, mint a szegény mintában (2.2. ábra, 2.2. tábla).

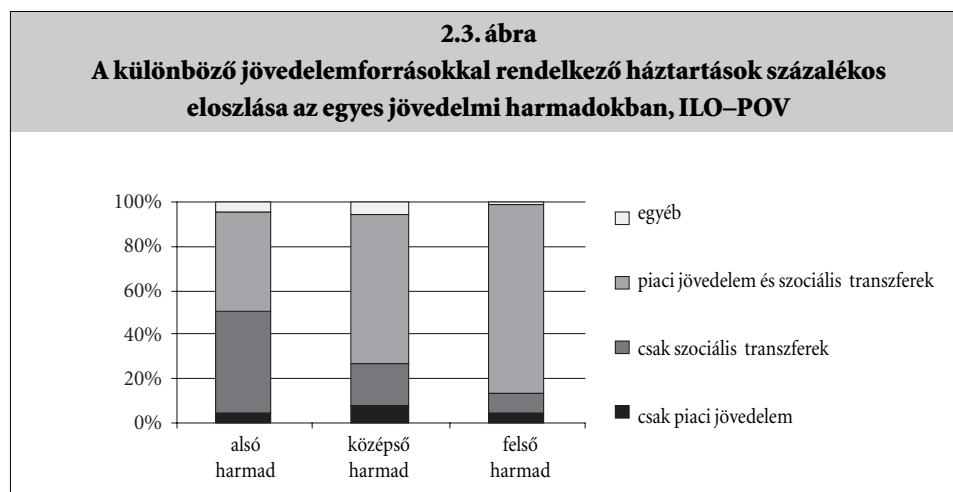

Részletesen vizsgáltuk a háztartások jövedelemforrásait. A munkához kötődő jövedelmek között a leggyakoribbak a bérek: a szegény családok 60 százalékában van valamilyen rendszeres munkabér jövedelem. A háztartások 12 százalékában van alkalmi munkából származó jövedelem (a fekete gazdaságot is ideértve), s e családok többségében nincs rendszeres kereső. Hét százaléknak van mezőgazdasági jövedelme, furcsa módon leginkább abban az esetben, ha van rendszeres kereső is. A szociális transzferek egy része munkához kötött, mint a táppénz, azaz főként az aktív keresők kapják. Az univerzális családi pótlék széles körben elterjedt, akár van kereső, akár nincs. A segélyek ott gyakoribbak, ahol nincs aktív kereső (2.3. tábla).

Elvben a szociális transzferek szerepe (mind gyakoriságuk, mind szintjük) magasabb piaci vagy munkajövedelmek mellett kisebb. Ez az összefüggés az országos (ILO-PSS) mintában is fennáll, amely esetében az alsó jövedelem harmadban nyolc százalék, a felsőben 38 százalék azon háztartások aránya, amelyeknek csak piaci jövedelmük van; a szociális transzferjövedelmek aránya pedig csökkenő, 89 az alsó, 60 százalék a felső harmadban. Az ILO-POV mintában azonban ez az összefüggés nem mutatkozik.¹⁸ A csak piaci jövedelmekkel bírók aránya minden jövedelemcsoportban nagyon

¹⁸ Ugyanakkor az országos minta alsó jövedelem harmada sok tekintetben hasonlóságot mutat a szegény minta peremeloszlásaival. Minthogy a két minta független, a hasonlóság alátámasztja azt a feltevésünket, hogy a szegény minta a 60 alatti népesség alsó harmadát reprezentálja.

alacsony, öt százalék körüli, és a háztartások mintegy 90 százalékában van transzferjövedelem. Egy tekintetben azonban jelentős a jövedelem szint szerinti eltérés. A szegény minta alsó harmadában magas, *közel 50 százalék* a csak szociális jövedelemmel rendelkezők aránya, s ez rohamosan lecsökken a következő két jövedelem harmadban (2.3. ábra, 2.4. tábla).

A 2.5. tábla azt mutatja meg, hogy mi a szociális, illetve a többi jövedelem szerepe az egyes jövedelmi harmadokban. A csak szociális jövedelemből élők aránya különösen magas az alsó harmadhoz tartozó egyedül élőkénél (a szegény minta átlagos 25 százalékának közel háromszorosa); viszonylag magas a gyermekteleneknél; és az átlag majdnem kétszerese, ha van a családban roma.

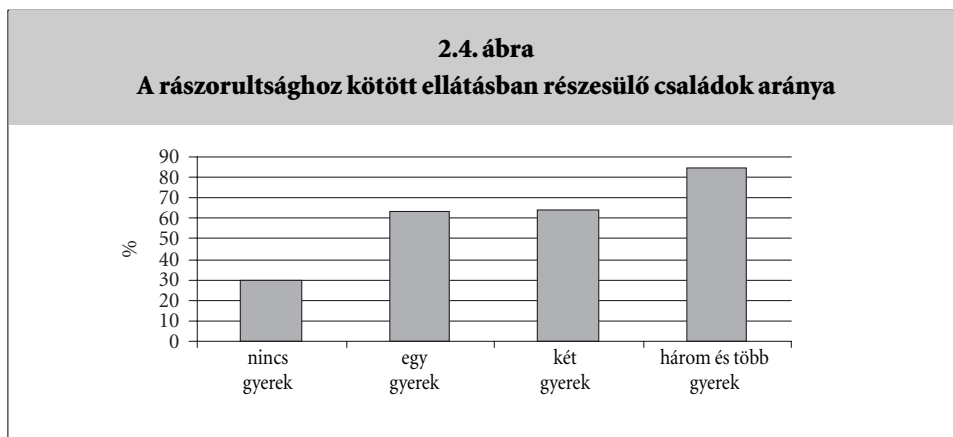
Már említésre került az egyedül élők kicsiny csoportjának – összesen 43 fő van a mintában – látványos szegénysége. A jövedelmek elemzése alapján róluk az tudható meg, hogy közel harmaduk (16 fő) munkanélküli, a többiek rokkantnyugdíjasok. Az egyedül élők fele férfi, fele nő.

Területi metszetben a csak szociális jövedelemből élő háztartások aránya a Nyugat-Dunántúlon, amely gazdaságilag virágzik, csak hat százalék, a legszegényebb vidéken, Észak-Magyarországon, 36 százalék.

A háztartás aktivitási aránya és a gyerekek és/vagy fogyatékos/rokkantnyugdíjas személyek aránya az előre sejtető különbségeket hozza magával. Azok közül a családok közül, amelyekben állandó orvosi ellátást igénylő beteg van, 37 százalék a csak szociális jövedelemmel rendelkezők aránya, a többiekénél ez az arány 21 százalék (2.5. tábla).

Míg a mintabeli családok nagy többsége hozzájut transzferjövadelmekhez, ezek je-

lentősége a transzfer típusán és a háztartás típusán múlik. Az elemzés során elkülönítettük a jövedelemteszten alapuló transfereket (segély), az univerzális és társadalombiztosítási típusú támogatásoktól. A szegény háztartások 61 százaléka kap valamilyen segítyt. Az arány a legalacsonyabb ott, ahol minden felnőtt kereső, illetve a gyermekeknél, ha nem egyedülállók. A legmagasabb arányt a sokgyermekes családoknál találtuk, főként ha házaspár is van a családban (2.4. ábra, 2.6. tábla).

Amint erre később részletesen is kitérünk, a szociális juttatások hatékonysága csekély a szegénység megelőzésében és enyhítésében. Széles kör kap szociális támogatást, de a családok jövedelme ezzel együtt is alacsony. Az ekvivalens jövedelem 17 300 Ft azon családokban, amelyekben csak transzferjövedelem van, és közel 24 000 Ft a többiekénél (2.2. tábla). A jövedelemteszthez kötött juttatások esetében még rosszabb a helyzet. Azon 254 háztartás közül, amelyek csak transzfer jövedelemből élnek, 71-ben nincs segély, 183-ban van segély is, és más transzfer jövedelem is. A mi adataink szerint az első csoport átlagos jövedelme kicsit magasabb, 18 300 Ft, a másodiké 17 000 Ft.

Minden adat arra utal, hogy az univerzális és a társadalombiztosítási ellátások jobban segítenek a szegényeknek, mint a csak részükre kialakított, és nekik „célzott” segélyek.

2.2. Az ellátások ismertsége és hozzáférhetősége

A tradicionális univerzális és társadalombiztosítási ellátások széles körben ismertek a magyar népesség számára: a kérdezettek több, mint 90 százaléka hallott róluk, sőt, a családi pótlék esetében az arány 97 százalék. Még a csak 1991-ben bevezetett munka-

nélküliségi járadékról is tud a kérdezettek 94 százaléka, akár érintettek, akár nem. Kevesebb az információ a többnyire 1990 után bevezetett szelektív, jövedelemigazoláshoz kötött ellátásokról. Ezek közül a munkanélküli járadék lejárta után kapható jövedelempótló támogatást (amely már megszűnt), és a gyermekvédelmi támogatást (amely a korábbi nevelési segély utóda) közel 90 százalék ismeri. A többi segélyről 60–70 százalék hallott. Az idős korúak számára nyújtott segélyről valószínűleg azért tudnak kevesen, mert a minta egésze fiatal volt, azaz ez az ellátás még nem érintette őket.

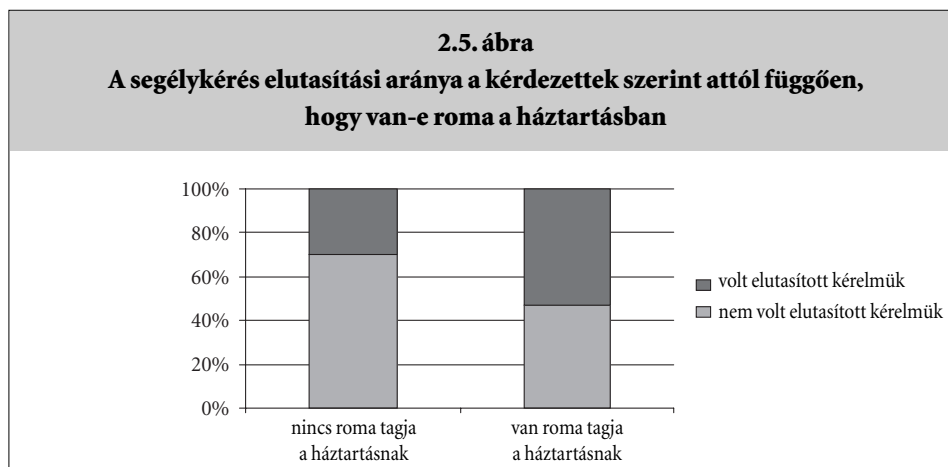
A valamilyen ellátásra való jogosultság nem feltétlenül jelent hozzájutást. Azok a háztartások, amelyeknek a lakásfenntartással kapcsolatos adósságaik vannak, gyakran nem tudnak a lakhatási támogatásokról (2.8. tábla). A mintában azon családok közül, amelyeknek volt a lakással kapcsolatos hátralékuk, 47 százalék nem tudta, hogy a díj-hátralékkal kapcsolatban kérhet közmű-támogatást, és 30 százalék nem tudott a lakásfenntartási támogatásról. A gyermektelen családok 37 százaléka nem ismerte a gyermekvédelmi támogatást, de ez volt a helyzet az egy gyermekes családok 18, a két gyermekesek kilenc, a három- és több gyermekesek öt százalékánál. Az persze lehetséges, hogy csak a kérdezett családtagnak nem volt információja, és a család valamelyik másik tagja tudott a szóban forgó ellátásról. Néhány esetben azonban arra utal az alacsony ismeretségi arány, hogy az illetékes hatóságok nem tesznek elég erőfeszítést arra, hogy a lakosságot jogaikról informálják.

A válaszolóktól megkérdeztük, hogy az utolsó 12 hónapban kértek-e valamilyen ellátást a felsorolt 15 fajtából, és ezt megkapták-e.¹⁹ A válaszok szerint az univerzális és a társadalombiztosítási jövedelmeknél az igényléseket rendszerint teljesítik. A segélyeknél gyakrabban látszik előfordulni az igénylés elutasítása. A munkanélküli ellátásról 15–20 százalék állítja, hogy elutasították, az egyéb (lakhatás, válsághelyzet) segélyekről pedig 25–55 százalék. A gyermekek jogán járó segély gyakori, és a kérést ritkán tagadják meg. A felnőttek számára ritkábban igényelnek segélyt, és azt gyakrabban utasítják el (2.8. tábla).

Két általánosabb jellegű kérdéssel igyekeztünk ellenőrizni az ellátások igénylésére és az igény teljesítésére vonatkozó, a kérdezettek által adott információkat. Két további eseményt kellett felidézniük az elmúlt évről. Az egyik kérdés azt tudakolta, hogy volt-e a háztartásnak olyan tagja, aki jogosultnak tartotta magát valamilyen ellátásra, de azt mégsem kérte. A kérdezettek 33 százaléka szerint ilyen eset előfordult a családban.

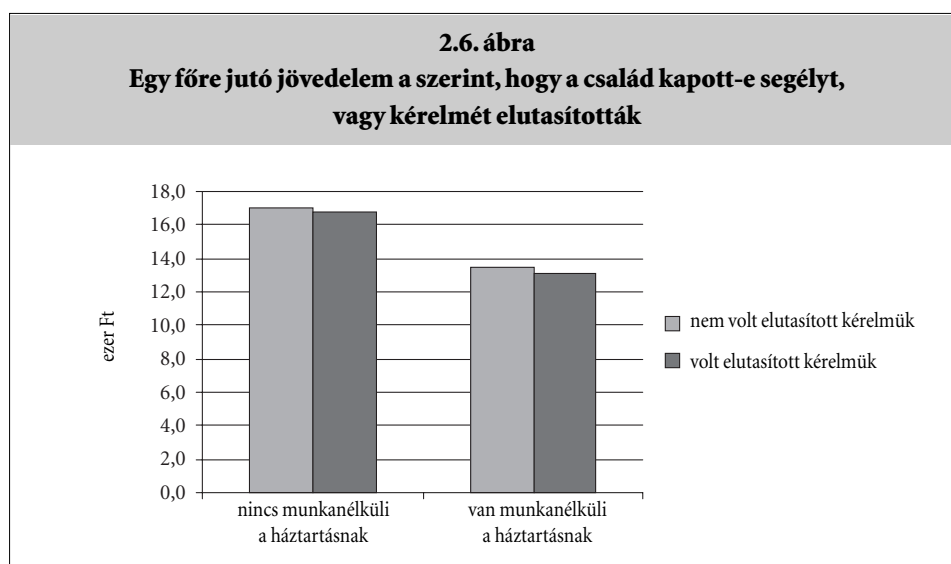
¹⁹ A II. kérdésblokk 14–15. kérdése.

A második kérdésnél arra kellett válaszolni, hogy előfordult-e valamikor, hogy a család egy tagja valamilyen ellátást kért, de a kérést elutasították. 37 százalék állította, hogy ilyesmi előfordult. Az elutasított kérelmek aránya nem változik szignifikánsan a család jövedelmével, viszont a szubjektív szegénység szintjével való összefüggés erősnek tűnik. Azok, akik egyértelműen szegénynek érzik magukat, illetve az mondják, hogy jövedelmük teljesen elégtelen szükségleteik fedezésére, *az átlagosnál nagyobb valószínűséggel nem kérnek segítséget*, és kérés esetén *az átlagosnál sokkal nagyobb valószínűséggel utasítják el őket*. Az elutasítási arány a gyermekek számával növekszik, három vagy több gyermek esetén különösen magas. A nagyobb családok a kisebbeknél nagyobb arányban kapnak segítyt, azonban a jelek szerint szükségleteik mégis kielégítetlenek maradnak, mert az önkormányzatok a többletigényt nem fogadják el. Az elutasítási arány az egyik legmagasabb: 50 százalék felett van a romáknál. Helyzetük hasonló a nagy családokéhoz: segítyt kapnak azok a családok, amelyekben van cigány családtag, de érzékelt vagy tényleges szükségleteikhez képest ez kevés (2.5. ábra, 2.9. tábla).

Azoknak a családoknak az egy főre jutó, a kérdőívben regisztrált jövedelme, amelyek esetében az önkormányzat megtagadta a segélyezést, átlagosan nem magasabb, és gyakran alacsonyabb, mint a többi háztartásé. Még ha a jövedelmek korábbi feltételezésünk szerint 20 százalékkal alulbecsültek is, az elutasítás akkor sem indokolható a rászorultság hiányával. A 2.10. tábla azon háztartások egy főre jutó jövedelmét hasonlítja össze, amelyek esetében volt, illetve nem volt elutasított segélykérelem. A különbségek nem nagyon jelentősek, de mégis alacsonyabbak azok esetében, akik kérelmét elutasították, mint a többiekében. A legtöbb segély a jogszabályok szerint akkor igényelhető, ha az

egy főre jutó jövedelem a nyugdíjminimum, 2001-ben 18 310 Ft alatt van. Minthogy a minta átlagjövedelme ennél alacsonyabb volt, a mért legmagasabb jövedelmek pedig ennél alig magasabbak, vélhető, hogy a legtöbb kérelmező család jövedelme a segélyküszöbnél alacsonyabb volt, azaz ezen az alapon jogosultságuk megvolt. Mégsem lenne helytálló azonnal arra a következtetésre jutni, hogy elutasításuk jogszerűtlen volt. Egyrészt, mint azt többször megjegyeztük, jövedelmi adataink némiképp bizonytalanok. Másrészt a segélyhez jutásnak számos diszkrecionálisan alkalmazható, jogszabályban rögzített feltétele van. Annyit állíthatunk, hogy adataink nagyban valószínűsítik annak előfordulását, hogy szegény és segélyre jogosult személyek szükségleteit az ellátó rendszer figyelmen kívül hagyja (2.6. ábra, 2.10. tábla).

A 2.11. és a 2.12. táblák azt mutatják be, hogy a kérdezett háztartások között mekkora volt a társadalombiztosítási, illetve segély típusú ellátást kapók aránya, és mekkorák voltak az egy ellátottra jutó összegek.²⁰ A segélyt kapók aránya az utolsó hónapban 51 százalék, vagyis alacsonyabb, mint azok 61 százaléki aránya, akik az év során valamilyen kaptak segélyt. A trendek azonban a két esetben hasonlóak (lásd a 2.6 és 2.11. tábla). A második táblában szerepeltetjük a szubjektív szegénység (a magukat szegénynek

²⁰ A kérdezést megelőző hónapra vonatkozó adatok alapján.

érzők) szerinti differenciákat is. Ebből úgy tűnik, hogy az „objektív szegénység”, az alacsony jövedelmek és szegénység érzete nem nagyon szorosan függnek össze.

A jövedelmekkel kapcsolatos információk alapján megfogalmazható néhány általános következtetés. A rászorultság alapú segélyek jelentősége a szegényebb csoportokban az átlagosnál kissé nagyobb lehet. Körükben magas a segélyek elterjedtsége, de az egy főre jutó segély összege olyan alacsony (3000 Ft körül személyenként és havonta a legtöbb csoportban), hogy nem jelent valóságos segítséget. A romák az átlagosnál magasabb arányban kapnak segélyt, és ezek átlagos összege is az átlagnál valamivel magasabb. Ezt a romák nagyobb rászorultsága magyarázza (2.12. tábla). Három éven aluli gyermek a nem-roma családok 20, a roma családok 33 százalékában van. Az átlagos gyereklétszám 1,4 az első, kereken kettő a romák esetében. A szociális ellátások nagyobb szerepe ellenére a cigányok sokkal szegényebbek, mint a többiek. Ennek ellenére az a következtetés levonható, hogy a segélyre jogosultság elbírálásakor a nyílt diszkrimináció nem jellemző.²¹

2.3. A jóléti ellátások hatékonysága

A magyar jóléti rendszer szándéka szerint széles körű és rugalmas: figyelembe vesz különböző élethelyzeteket és különféle egyéni szükségleteket. Az ellátást kapók magas arányáról már beszéltünk: a szegények (azaz a lakosság alsó harmada) 90 százaléka kap valamilyen szociális jövedelmet, ezen belül több mint 60 százaléka egy vagy több rászorultság alapú segélyt. Arról is szóltunk, hogy a szociális ellátások színvonala alacsony. Így az összes transzferjövedelem (univerzális, biztosítási, szelektív) együtt sem javítja szignifikánsan a többség helyzetét. Másként, ha ezeket a jövedelmeket is figyelembe vesszük, a jövedelmek akkor is a KSH által számított „társadalmilag elfogadható minimum” alatt maradnak. A KSH rendszeresen kiszámítja és közzéteszi a létminimumra vonatkozó adatokat. 2000-ben ezek átlaga egy főre egy óra számítva 25 581 Ft volt, amely összeg a háztartás típusától függően 20 000 és 33 000 Ft között változott.²²

²¹ Egyes elemzők szerint a segélyezés színvonala szándékkal alacsony a romák miatt. Ezt a vélekedést sem igazolni, sem cáfolni nem tudjuk.

²² Az ILO–POV mintába kerülés feltétele 20 000 Ft-nál nem magasabb egy főre jutó havi jövedelem volt. Minthogy ez az átlagos létminimumnál alacsonyabb összeg, a létminimumtól való lemaradás szükségszerű. Kérdéses, hogy korrekt-e a különbséget a szegények jövedelmének létminimum mögötti lemaradásaként értelmezni. A teljes lemaradást nem tudjuk mérni. A bemutatott adatok csak

A KSH létminimum számításai és az ILO–POV jövedelem adatai közötti eltérések szignifikánsak. Az egész szegény mintát tekintve az egy főre jutó jövedelem átlaga 40 százalékkal alacsonyabb, mint a létminimum átlag. A különbség a háztartás típusától függően 30 és 50 százalék között változik. Különösen nagy a rés a csak felnőttekből álló és a sokgyermekes családok esetében. A különbség a két szint között többnyire olyan nagy, hogy – ha a kérdezettek alulbecsülték is jövedelmeiket, ahogyan ezt feltételezzük – pontosabb bevallás esetén sem tűnne el. Egyébként is az ILO–POV adatokat a 2000-re vonatkozó létminimumadatokkal hasonlítottuk össze, amelyek mintegy 10 százalékkal alacsonyabbak, mint a 2001. éviéek lennének. Végeredményben a létminimumtól való elmaradás nagy, a tény pedig szilárdan bizonyított: nem hagy kétséget afelől, hogy a szociális jövedelmek rendszere alkalmatlan arra, hogy a családok jövedelmét a létminimum szintjére emelje (2.13. tábla).

azt mutatják, hogy az alsó jövedelemharmad jelentős hányadának jövedelme *szignifikánsan alacsonyabb* a létminimumnál, és hogy családtípusonként eltérő nagyságú a rés.

3. Gyermektámogatások

A minta jellemzőinek leírásából már kitűnt, hogy a szegényeknek több a gyermekük, mint a tehetősebb családoknak. Az országos mintában a 3 és több gyermekes családok aránya hat százalék, míg az ILO–POV mintában 21 százalék. A 3.1. tábla a háztartások jellemzőit gyermekszám szerinti megoszlásban mutatja be. A gyermektelen háztartások alacsonyabb arányának okai nyilvánvalóak (idősebb emberek, nyugdíjasok stb.) A többgyermekes családok az átlagosnál nagyobb gyakorisággal élnek falvakban, jelentősebb közöttük a roma származásúak aránya, többen élnek élettársi közösségben és erőteljesebben sújtja őket a munkanélküliség. (Ezek a jellemzők csak részben fedik át egymást. Például az élettársi kapcsolatban élő 88 család közül 54 nem-roma, 34 roma származású. Mindkét csoportban a többségnek van gyermeke. Lásd a 3.1. táblát.) Összességében az eltartott gyermekek átlagos száma 1,55. Azokban a háztartásokban, amelyekben nincs roma származású családtag ez az érték 1,44, míg 1,98 a roma háztartásokban. A különbség szignifikáns, de nem különösen nagy.

A gyermekes családok három fontos gyermekellátásban részesülhetnek. Ezek: az *univerzális családi pótlék*, a jövedelemfüggő *gyermekvédelmi támogatás* (nemrégiben kiegészítő családi pótléknak nevezték át) és a gyermekek után járó *adókedvezmény*. Az elmúlt három évben a családi pótlék összege nem változott; a gyermekvédelmi támogatás értékének alakulása nagyjából az öregségi nyugdíjminimumot követte; az adókedvezmény viszont ugrásszerűen nőtt.

Az ILO–POV mintában csaknem mindenki hozzájut a családi pótlékhoz: úgy tűnik csupán a háztartások hét százaléka nyilatkozott úgy, hogy nem részesül belőle. Előfordulhatnak tévedések a válaszokban, de nem zárhatjuk ki annak lehetőségét sem, hogy egyes családok nem folyamodnak a feltételekhez nem kötött családi pótlékért. A gyermekvédelmi támogatás a gyermekes családok 57 százalékához jutott el (a 16 évesnél fiatalabb gyermeket nevelő családok 62 százalékába). Az adókedvezmény viszont kevésbé segíti a szegényebb háztartásokat, mint a jobbmódúakat. A 18 évesnél fiatalabb gyermeket nevelő családok 39 százaléka egyáltalán nem tudta igénybe venni az adókedvezményt: nyolc százalékuk nem is tudott a létezéséről és 31 százalékuknak pedig nem volt

adózó jövedelme. A háztartások további 18 százaléka csak részben tudta felhasználni ezt a támogatást. Összességében a gyermekes családoknak csak 43 százaléka tudta teljes mértékben kihasználni az adókedvezményt (3.2. tábla).

Nyilvánvaló átfedések találhatók a gyermekeknek szóló juttatások kedvezményezettei között. A gyermekes családok egynegyede családi pótlékot és gyermekvédelmi támogatást is kapott. Egy másik negyedük a családi pótlékot és az adókedvezményt egyaránt igénybe vette és az érintett családok csaknem 30 százaléka mindhárom ellátási formához hozzájutott. A három juttatást együtt nézve megállapítható, a háztartásoknak csupán három százaléka nem részesült egyik támogatásban sem (nem szükségszerűen szignifikáns eredmény) (3.3. tábla). Az ellátásokhoz való hozzájutás a jövedelem függvényében jelentősen különbözik. Az összefüggések nem meglepőek: a szegények alsó jövedelmi harmadában a családi pótlék és a gyermekvédelmi támogatás a leggyakoribb kombináció. A középső jövedelmi harmadban a három juttatás együttesen fordul elő. A felső jövedelmi csoportban (vagyis a mintában a legkevésbé szegények körében) a családi pótlékot és az adókedvezményt veszik leginkább igénybe. Így az adókedvezmény a fordított célzás jellegzetes példája: olyan juttatás, amely inkább a közép- és felső-közép osztályhoz tartozó családoknak nyújt támogatást.

A családszerkezet döntő szerepet játszik az *adókedvezmény* igénybevételében. A kétszülős családok esélye jobb, mint az egyszülősöké és az egy illetve két gyermekes családok inkább tudják teljes mértékben kihasználni az adókedvezményt, mint a nagyobb családok. Ám a kisebb létszámú, valamint a kétszülős családok egy kisebb, de meghatározó csoportja sem tudja teljes mértékben igénybe venni az adókedvezményt. Lényeges tényező a háztartás munkaerőpiachoz történő kapcsolódása is. Azon háztartások 85 százaléka jut hozzá az adókedvezményhez, amelyekben minden felnőtt aktív kereső (75 százaléuk teljes egészében igénybe tudja venni). Ezzel szemben az aktív keresőt nélkülöző háztartásoknak csak 22 százaléka tudja az adókedvezményt igénybe venni. Ezek a háztartások alkotják az egész ILO–POV minta közel egyharmadát. A jövedelmi helyzet már előre jelzi az adókedvezmény igénybevételének valószínűségét (a szabályok miatt is). A szegény háztartások alsó jövedelmi harmadának 37 százaléka, a középső harmadnak 60 százaléka és a felső jövedelmi harmadnak 82 százaléka tudja az adókedvezményt részben vagy teljes mértékben kihasználni. Mivel a szegényebb családokban több a gyermek, összességében a családok 54 százaléka nem képes teljes egészében igénybe venni az adókedvezményt (3.4. tábla). Figyelembe véve a szegényebb családok nagyobb gyerekszámát, ez a teljes szegény mintában a gyermekek 60 százalékát érinti.

A *gyermekvédelmi támogatás* (nemrégiben nevezték át *kiegészítő családi pótléknak*) a szegényeknek szóló célzott segély. A kutatás kimutatta, hogy a szándék nagy mértékben

teljesül. Nagy családok, községi lakók, a szegények alsó két jövedelmi harmadába tartozók gyakrabban kapják, mint a többi háztartás. Mégis, a gyermekes családok 42 százaléka nem jut hozzá, s a juttatást nélkülözni kényszerülő háztartások aránya még a legalsó jövedelmi harmadban is meghaladja a 30 százalékot (3.5. tábla). A gyermekvédelmi támogatást igénybe vevő és azt nem kapó háztartások átlagos jövedelmének összehasonlítása azt mutatja, hogy a célzásra irányuló erőfeszítések csak részben sikeresek, mivel néhány csoportban, például a „szabálytalan” háztartásokban a gyermekvédelmi támogatásban nem részesülők jövedelme nagyon alacsony (3.6. tábla).

A gyermek ellátási rendszer célja a különböző méretű gyermekes családok jövedelmi különbségének mérséklése. Az országos mintában azonban fennmaradnak a különbségek, mivel a gyermekek számától független családi jövedelem a háztartás teljes jövedelmének nagy hányadát teszi ki. A szegények esetében viszont a háztartás teljes jövedelmének jelentős részét alkotják a gyermekek után járó különböző ellátások, és az összeg a gyermekek számával együtt emelkedik. Ezért a szegények körében mérsékeltebb a különbség a kisebb és nagyobb háztartások között.²³

A *gyermektelen háztartások ekvivalens jövedelme* (mely figyelembe veszi a méretgazdaságosságot) az adott élethelyzetben *alacsonyabb* a szegény mintában, mint a gyermekes családoké. *Ez a szegénység egyik, gyakran figyelmen kívül hagyott jellegzetessége Magyarországon*: az ugyanis, hogy vannak nagyon szegény gyermektelen felnőttek, akiknek egy jelentős csoportja egyedülálló, sokan közülük munkanélküliek, fogyatékosok (3.7. tábla). A 3.7. és a 3.8. tábla (a különböző gyermekszámú háztartások az országos mintában) összevetése azt mutatja, hogy a gyermektelen emberek sokkal jobb helyzetben vannak, mint a gyermekes családok az országos mintában, ám rosszabban a szegény mintában.

A roma családok kissé ellentmondásos helyzetben vannak a segélyrendszer hibái következtében. A mi mintánkban ezek a családok *több szociális transzferhez jutnak, mint a többi háztartás, ám jövedelmi szintjük mégis az átlagnál szignifikánsan alacsonyabb marad* (3.9. tábla). Másként megfogalmazva: bár több a nem-roma a népesség legszegényebb jövedelmi harmadában, a romák egy viszonylag jelentős csoportja a sze-

²³ Az egy főre jutó jövedelem többváltozós vizsgálata (lineáris regressziós modell) az ILO–POV és ILO–PSS mintákban azt mutatja, hogy a gyermekek, az aktív keresők és a munkanélküli családtagok száma egyaránt jelentős változók a háztartások jövedelmi szintjének meghatározásában. (A családfelelősköltsége és a település típusa csak a PSS mintában bizonyul lényeges tényezőnek.) Ugyanakkor, mindezek a tényezők együtt jobban magyarázzák a szóródást a PSS mintában, míg a gyermekek számának a jelentősége a szegény mintában alacsonyabb.

gények között a legszegényebb marad. Ráadásul a roma gyermekeket érinti a leghátrányosabban az aktív keresős háztartásokat támogató adókedvezmény is. A három gyermek után járó adókedvezmény összege ma magasabb, mint a családi pótlék. A több gyermeket nevelő roma háztartások a munkanélküli és inaktív háztartástagok magasabb aránya miatt is kevésbé képesek hasznosítani az adókedvezményt.

4. Munkanélküliség és munkanélküli ellátások

4.1. Kik a munkanélküliek?

A munkanélküliség definíciója – mint jól ismert – ellentmondásos. Két hivatalos meghatározás létezik. A magyar hivatalos adatok csak a munkaügyi központoknál regisztráltakra vonatkoznak. A Munkaerőpiaci Felvételeknél alkalmazott ILO meghatározás alacsonyabb értékeket eredményez. Az emberek általában nem ismerik ezeket a definíciókat. Még ha el is magyarázzák nekik a használt meghatározást, rendszerint akkor tekintik munkanélkülinek magukat, ha nincs állásuk, de keresnek – bár nem feltétlenül a hivatalos csatornákon keresztül. (Ezért a spontán válaszok általában magasabb értéket mutatnak mint a hivatalos meghatározások. Az ILO–PSS vizsgálat hasonló eredményt hozott.)

A kutatás egyik kérdésére „spontán” választ vártunk a felnőttektől. A kérdés a felnőttek jelenlegi foglalkozási helyzetéről érdeklődött, s az egyik lehetséges válasz az volt, hogy munkanélküli. Az így megfogalmazott kérdésre kapott válaszok szerint a háztartások 42 százalékában vannak munkanélküli családtagok. Részletesebben is érdeklődünk a munkanélküliség három formájáról, hogy megtudjuk:

(1) vannak-e regisztrált munkanélküliek a háztartásban és a válaszoló ezek egyike-e;²⁴

(2) található-e a háztartásban munkanélküliként nem regisztrált, ám állással nem rendelkező, de azt kereső személy és hogy a válaszoló is ilyen-e;

(3) él-e a háztartásban olyan személy, akinek nincs állása és már feladta az aktív munkakeresést.

A válaszokat értékelve azt találtuk, hogy

- regisztrált munkanélküli 274 – a háztartások 26 százalékában.
- álláskereső munkanélküli 224 – a háztartások 21 százalékában.
- az álláskeresést feladó munkanélküli 87 – a háztartások nyolc százalékában.

²⁴ A III. blokk 1–4. kérdése.

Csupán kismértékű átfedést találtunk a csoportok között: csak nyolc családban fordult elő a munkanélküliség mindhárom formája, és 59 háztartásban két típusa. Ez összesen hat százalékot tesz ki. E részletezőbb kérdésfeltevés alapján a háztartások 49 százalékában él munkanélküli családtag szemben az általános kérdésre adott 42 százalékos aránynyal. (A PSS mintában az arány 34 százalék, nem sokkal alacsonyabb.) Nyilvánvaló, hogy az álláskeresést feladó munkanélküli háztartások nem tekintik magukat hivatalosan munkanélkülinek. Ugyanez igaz a nem regisztrált munkanélküliek egy csoportjára is. A munkanélküliség koncentráltabban jelentkezik az ILO–POV mintában, ezért magasabb a munkanélküliek száma. A háztartások 19 százalékában egy, 24 százalékában két vagy több munkanélküli személy található. Így a munkanélküliek száma meghaladja a 790-t az 1040 háztartásban. Az 1029 háztartásból 440-ben van munkanélküli (4.1. tábla).

Egyértelműen meghatározhatók a munkanélküliséghez kapcsolódó tényezők. Az átlagosnál nagyobb a kockázat a minta legfiatalabb és legidősebb szegmensében, az alacsony iskolai végzettségű és szakképzettségű válaszolók körében és az ország gazdaságilag hátrányos helyzetű északi régiójában. A férfiakat erőteljesebben veszélyezteti a munkanélküliség, mint a nőket (4.2. tábla). Hasonló, bár némileg gyengébb tendenciák figyelhetők meg a háztartásfők körében is (4.3. tábla). Ha a háztartásokat, mint egységeket nézzük, a munkanélküliség kevésbé tűnik kiugrónak a sokgyermekes háztartásokban, mint a gyermektelenekben. A kutatási eredmények azt a jól ismert tényt is megerősítik, hogy a foglalkoztatási helyzet Budapesten a legkedvezőbb. Kulcsfontosságú hozzátenni, hogy *a munkanélküliség sem roma probléma*. Ugyan körükben az átlagosnál magasabb a munkanélküliség (60 százalék a nem-romák 40 százalékával szemben), de a munkanélküliek többsége nem roma (4.4. tábla). Fontos, hogy a *romák viszonylag gyakrabban regisztráltatják magukat és keresnek munkát, mint a nem-romák* (4.5. tábla).

Az elmúlt három évben a háztartásfők munka nélkül töltött időszakai nagyon hosszúnak tűnnek (nincs adatunk a háztartás más tagjaira vonatkozóan). Összességében, a munkanélküliséget megtapasztalt válaszolók több mint kétharmada 12 hónapot meghaladóan volt munkanélküli, felük több mint két évig. Az alacsony iskolai végzettségűeket, a romákat és a segédmunkásokat erőteljesebben veszélyezteti a nagyon hosszú időszakra kiterjedő munkanélküliség (4.6. tábla).

4.2. Munkanélküli ellátások

A munkanélküli ellátásokat 1990 után vezették be. A háromszintű rendszer 1998-ra alakult ki. A rendszer elemei: a *biztosítási alapú járadék*, a *jövedelempótló támogatás*,

mely a járadékfolyósítási idő lejárta után jár és a jövedelempótló támogatásra nem jogosult személyeknek juttatott *jövedelem teszten alapuló segély*. Ezt a rendszert az azóta eltelt időszakban jelentősen megváltoztatták. A jövedelempótló támogatást 2000-tól fokozatosan megszüntették és a segélyt munkavégzési kötelezettséghez kötötték. (A jövedelempótló támogatást az 1999-ben a rendszerben lévők még mindig kapták.) Akárcsak a 2.2. fejezetben bemutatott többi juttatás esetében, a biztosítási jellegű ellátási forma ismertebb, mint a munkanélküli segély (94 százalék tud a biztosításról és 78 százalék a segélyről).

Összességében a munkanélküliség által érintett háztartások fele kapott valamilyen munkanélkülieknek szóló juttatást (4.7. tábla). Ha kaptak is ellátást, a háztartás jövedelme alacsony maradt – olyan alacsony, mint a munkanélküli ellátáshoz nem jutó háztartásoké. Az egy főre jutó jövedelem mindkét csoportban a segélyezési küszöb alatt marad (4.8. tábla). Mégis, a regisztráció segíti az ellátáshoz jutást: körükben 63 százalék, míg a nem-regisztrált munkanélküli taggal rendelkező háztartásokban csupán 29 százalék az ellátásban részesülők aránya (a válaszolók nyilatkozata szerint). Az utóbbi esetben a többség segélyben részesül (4.9. tábla).

Míg jelenleg csupán a munkanélküliek fele kap valamilyen juttatást, hosszabb távú perspektívában úgy tűnik, hogy több embert érnek el az ellátások. A 359 munkanélküli válaszadót megkérdeztük az elmúlt három évre vonatkozóan a különböző munkanélküli ellátásokra való jogosultságáról és a hozzájutásról. Kétharmaduk mondta, hogy jogosult volt a munkanélküli járadékra, és csaknem mindegyikük meg is kapta egy bizonyos időtartamra. Kevesebb, mint felük volt jogosult a jövedelempótló támogatásra és ezek 86 százaléka hozzá is jutott a támogatáshoz. (Mint már utaltunk rá, ez az ellátás fokozatosan megszűnik, ezért az új igénylők már nem kaphatják meg.) A munkanélkülieknek csupán 23 százaléka vélte magát segélyre jogosultnak és 78 százalékuk valamikor meg is kapta ezt. Összességében a válaszolók többsége részesült valamilyen munkanélküli ellátásban, de csaknem 20 százalékuk semmit sem kapott munkanélkülisége idején az elmúlt három évben.

A 4.10. tábla összegzi az aktív munkaerőpiaci eszközökkel kapcsolatos tapasztalatokat – bemutatva a háztartások aszerinti megoszlását, hogy van-e bennük roma családtag. Az aktív eszközök ritkán érik el a népesség legszegényebb harmadát. Csupán a munkanélküliek 15 százaléka vett részt valamilyen képzésben és 26 százalékuk végzett közmunkát.

A képzésekben résztvevők többségének már volt valamilyen szakmunkás vagy középiskolai végzettsége. A részvétel elutasításának leggyakoribb okai között szerepel, hogy a munkanélküli emberek nem bíznak abban, hogy ily módon munkához juthat-

nak (39 százalék), úgy vélik, nincs szükségük képzésre (25 százalék), és különböző családi okok is szerepet játszanak (22 százalék). Az érintettek több mint egyharmada más módon próbálja megélhetését biztosítani.

Úgy tűnik a „segélyért munkát” elv kezd elterjedni a magyar társadalom legszegényebb rétegében: a munkanélküli válaszolók 26 százaléka (92-en a 361 főből) vett részt valamilyen közmunkában. Elfogadják ezt a megoldást, mert nincs más lehetőségük. A közmunkát végzők 71 százaléka említette, hogy az így megszerezhető jövedelem magasabb a segélynél és 68 százalékuk szerint ez volt a segélyre való jogosultság megszerzésének egyetlen útja. Ugyanakkor a közmunkát végzők kétharmada nagyon kevésnek találta a fizetséget és 81 százalékuk panaszkodott arra, hogy csak rövid ideig tudott munkát végezni. E panaszokat hangoztatta azon munkanélküliek 10 százaléka is, akik nem végeztek közmunkát. A közmunkában résztvevők közül gyakorlatilag senki (hét személy) sem gondolja, hogy a közmunka segíthet a rendszeres munkához jutásban (4.11. tábla).

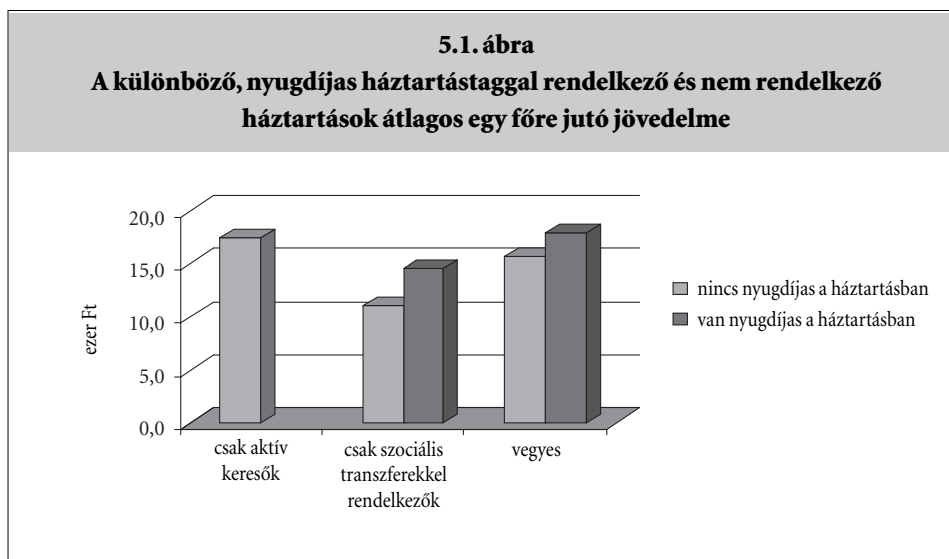
Az ember azt feltételezné, hogy ha az állami ellátások nem segítenek az embereken, akkor egyéni megoldásokhoz folyamodnak. 133 munkanélküli ténylegesen is említette, hogy a közmunka helyett más módon próbált pénzt keresni. Ám nem bíznak a hirdetésekben közzé tett állásajánlatokban – és bizalmatlanságuk némiképp igazolódni is látszik. Negyven százalékuk válaszolt legalább egy állásajánlatra az elmúlt három évben, és e kísérletek 78 százaléka sikertelennek bizonyult. A kudarc oka gyakrabban volt a leendő munkaadó általi visszautasítás, mint az ajánlat elutasítása. Közel 40 százalék azért nem fogadta el a munkát, mert keveset fizettek volna, vagy rosszak voltak a munkakörülmények, míg több mint 60 százalékukat azért utasították el, mert az állást már betöltötték.

5. Nyugdíjak

5.1. A nyugdíjasok helyzete a mintában

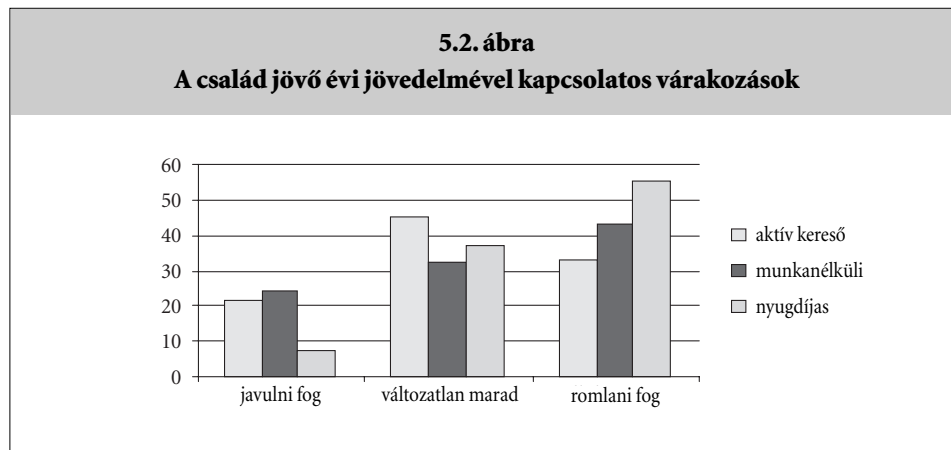
A mintában a válaszadóknak 18 és 60 év közöttinek kellett lenniük. A háztartás más tagjai – beleértve a háztartásfőt is – idősebbek lehettek 60 évesnél. Mindazonáltal a minta nem reprezentatív a nyugdíjas népességre vonatkozóan. A minta háztartásainak 35 százalékában vannak nyugdíjasok; többségük rokkantsági nyugdíjas (5.1. tábla).

A nyugdíjas taggal rendelkező háztartások ugyanolyan vagy egy kissé jobb helyzetben vannak, mint a többiek (5.2. tábla). A nyugdíjasok viszonylag előnyösebb helyzete azonban csupán a sem nyugdíjjal, sem munkajövedelemmel nem rendelkezők nagyon alacsony összjövedelmére vezethető vissza. Azokban a háztartásokban a legmagasabb a jövedelem, ahol csak aktív keresők vannak. Őket követik az olyanok, amelyekben nyugdíjasok és aktív keresők is élnek. A legrosszabb helyzetűek azok a háztartások, amelyeknek tagjai csupán nem nyugdíjszerű jóléti ellátásokat kapnak (5.1. ábra).

A nyugdíjas taggal rendelkező háztartások aránya hasonló az egész mintában így a roma és nem-roma háztartásokban is (35 százalék mindkét almintában). Ezt részben az magyarázza, hogy a válaszadók között nincs idősebb ember. Más kutatásokból jól ismert, hogy a romák várható élettartama jóval elmarad az átlagostól, így kevésbé valószínű, hogy ők öregségi nyugdíjban részesülnek. Azt is tudjuk, hogy gyakoribb körükben a munkahelyi baleset és a munkahelyi ártalom, ezért valószínűleg gyakrabban válnak rokkantnyugdíjassá. Lévén kiugróan magas manapság a munkanélküliség aránya a romák körében, nem valószínű, hogy a jövőben foglalkoztatáshoz kapcsolódó öregségi nyugdíjhoz jutnak a roma családok. Jelenleg ugyan még a nyugdíjak jelentősen hozzájárulnak a roma háztartások költségvetéséhez – de mégsem annyira, hogy a hasonló státusz csoporthoz tartozó nem-roma háztartások jövedelmi szintjét elérjék. Az összes csoportot együttesen véve mintánkban az átlagos ekvivalens jövedelem 22 800 Forint a nem-romák körében, ha nincs nyugdíjas a háztartásban és 23 800, amennyiben van nyugdíjas háztartástag. Ha van roma családtag a háztartásban, a megfelelő értékek körülbelül 20 százalékkal alacsonyabbak: 17 400 és 18 700 Forint.

Az objektív és szubjektív szegénység indikátorai nem teljesen felelnek meg a jövedelmi adatoknak: a nyugdíjas tagot is tartalmazó háztartásokban élő válaszadók szegényebbnek érzik magukat és pesszimistábbak a jövővel kapcsolatban. (Ez azonban megfelel a korábbi kutatási eredményeknek, lásd Ferge, 1999.) E szubjektív szegénység magyarázata egyrészt a háztartás jövedelmének valamely háztartástag nyugdíjba vonulását követő jelentős csökkenése lehet, másrészt a nyugdíjak jövőbeli emelkedésével kapcsolatos bizalmatlanság (5.2. ábra, 5.3. tábla).

5.2. Felkészülés az idős korra

Kutatási adatainkból az derül ki, hogy a szegény embereknek nincs világos képük a nyugdíjrendszerről és a nyugdíjba vonulás mechanizmusáról. Összegezve legfontosabb benyomásunkat: a válaszolók többsége úgy véli, hogy nyugdíjat fog kapni, holott csak körülbelül 50 százalékuk fizet nyugdíjjárulékot vagy tud arról, hogy fizetik utána a nyugdíjjárulékot.

A nyugdíjjárulék fizetésének problematikája nem mindenre vonatkozik: a nyugdíjasoknak nem kell fizetniük. A kérdés mégis kétségtelenül releváns az aktív keresők, a munkanélküliek és a gyermekgondozási szabadságon lévők esetében. Amint az 5.3 tábla mutatja, a válaszok nem egyértelműek és szemmel láthatólag ellentmondásosak. Például az aktív keresők 19 százaléka hiszi, hogy senki nem fizet járulékot utánuk (ez akkor történik, ha valaki illegálisan vállal munkát, de a 19 százalék többségénél nem ez a helyzet), és csupán 13 százalék gondolja, hogy ők maguk és a munkáltatójuk egyaránt fizet nyugdíjjárulékot. A gyermekgondozási szabadságon lévő válaszadók viszonylag jól tájékozottnak tűnnek helyzetükkel kapcsolatban (válaszaik a „valóságot” látszanak tükrözni). Ha a munkanélküliek és az eltartott családtagok is jól informáltak, akkor több mint 70 százalékuk esetében semmi sem történik, hogy nyugdíjjogosultságot szerezzenek (5.3. tábla).

Külön kérdésben érdeklődtünk arról, hogy a válaszadóknak van-e nyugdíjbiztosításuk. Válaszaik többé-kevésbé a nyugdíjjárulék fizetésével kapcsolatos kérdésre adott válaszokhoz hasonlóak. Az aktív keresők és a gyermekgondozási szabadságon lévők többsége biztosított, míg a munkanélküliek és az eltartott családtagok nagyon bizonytalan jövőnek néznek elébe. A szegény háztartásokban élő munkanélküliek és eltartott családtagok körében nagyon magas a biztosítással nem rendelkezők aránya – mindkét esetben 20 százalék fölötti (5.4. tábla). A foglalkozás (vagy képzettség) eltéréseket okoz az aktív keresők körében; például jelentős különbség tapasztalható a szakmunkások és a szakképzetlen dolgozók között. Egy másik fontos megállapítás, hogy az önállóak csaknem 40 százaléka nincs megfelelően biztosítva (5.5. tábla).

Ugyanakkor a szegényeknek kevés más megtakarítási lehetőségük van a jövőjük biztosítására. A háztartások 37 százalékának nincs semmilyen biztosítása vagy megtakarítása, de ez az arány 66 százalékra emelkedik, ha figyelmen kívül hagyjuk a kötelező társadalombiztosítást (5.6. tábla). Egy 1999-es vizsgálat szerint 28 százalék volt a nem-nyugdíjas felnőtt lakosság körében a magán-nyugdíjbiztosítással rendelkezők aránya és

32 százalék a 20 évesnél idősebb gazdaságilag aktívak között. A legszegényebb harmadot reprezentáló mintában ez az arány 12 százalék.²⁵

Nem meglepő, hogy a biztosítás és megtakarítás nélküliek szegényebbek, mint a többiek. A legalacsonyabb jövedelműek, a roma családok és a kedvezőtlen lakáskörülmények között élő válaszadók felülreprezentáltak körükben. Például a nem-romák 68 százalékának, míg a romák 44 százalékának van nyugdíjbiztosítása.

Úgy tűnik, az embereknek zavaros elképzeléseik vannak a nyugdíjrendszerrel kapcsolatban. Például bár a válaszolók 37 százaléka állítja, hogy semmilyen módon nem takarékoskodik időskorára, a túlnyomó többség, 86 százalék hiszi, hogy a jövőben lesz nyugdíja. (A biztosítással rendelkezők kilenc százaléka véli, hogy nem fog kapni nyugdíjat. Ez lehet, hogy egyszerűen hiba vagy a zavaros elképzelések egyike.) A jelenleg nem biztosítottak közül a válaszadók 76 százaléka gondolja, hogy fog öregségi nyugdíjat kapni a jövőben (5.7. tábla).

Ha úgy fogalmazzuk át a kérdést, milyen forrásokra számítanak az emberek idős korukra, ismét 86 százalék feltételezi, hogy fog öregségi nyugdíjat kapni. A maradék 14 százalék az alkalmi munkát, a családi segítséget és az önkormányzati segítyt említi lehetséges időskori forrásként.

²⁵ Janki Béla(1999): *A magán-nyugdíjpénztárak tagsága*. Társadalompolitikai tanulmányok 18. 1999. szeptember, 13. old., 2. táblázat, Budapest: TÁRKI.

6. Az egészségügyi rendszerhez való hozzáférés és a rendszer használata

6.1. Lefedettség

A mintában szereplő háztartások túlnyomó többségének (1022 háztartás, 98 százalék) van egészségbiztosítása.²⁶ 20 százalék kap közgyógyellátást, vagyis bizonyos határok között teljesen vagy részben ingyenes egészségügyi ellátást. (A közgyógyellátásra való jogosultság megállapítása többségében jövedelem teszten alapul, de egyes betegségekben szenvedők is megkaphatják.) A közgyógyellátásra irányuló szükséglet a szükségesnél kevésbé tűnik kielégítettnek. A háztartások 17 százaléka mondja, hogy talán szüksége lenne a közgyógyellátásra, de nem folyamodott érte és további hét százalék esetében (53 háztartás) a helyi önkormányzat utasította el az igénylést. Paradoxonnak tűnik, hogy mindkét háztartástípusnak (a nem igénylőknek és a visszautasított igénylőknek) az átlagosnál alacsonyabb a jövedelme. A diszkrimináció lehetőségére utal, hogy – legalábbis a mi mintánkban – a visszautasítások átlagos aránya magasabbnak látszik a romák, mint a nem-romák körében.

A háztartások egészségi állapotának értékelése és egészségügyi ellátásra való igényük saját megállapításukon alapul. Az 1040 háztartás 20 százalékában található egy vagy több állandó ápolásra szoruló személy és 27 százalékában állandó gondozást nem igénylő beteg személy. 63 háztartásban mindkét típus előfordul. 95 válaszadó tartja saját egészségi állapotát nagyon rossznak, állandó ápolást igénylőnek és 133 személy, bár beteg, mondja azt, hogy csak átmeneti kezelést igényel.

²⁶ A felmérés adatai nem teszik lehetővé annak vizsgálatát, hogy a fennmaradó húszegynéhány háztartás miért nem rendelkezik egészségbiztosítással.

6.2. A szolgáltatásokhoz történő hozzáférés – a szükségletek kielégítése

Az általános egészségügyi szolgáltatások (házi orvos, szakorvos és kórház) igénybevétele a válaszadók esetében inkább megfelel a szükségleteknek, mint a fogorvosi ellátásé. A gyermekek szükségletei annak ellenére jobban kielégítettek, mint a felnőtteké, hogy az észlelt szükségletek lefedettsége a felnőtteknél is nagyon magas (6.1. tábla).

Ami a felnőtteket illeti, néhány akadály gátolja az egészségügyi szolgáltatások igénybe vételét. A kérdést annyira fontosnak tartottuk, hogy részletes, közvetlenül a témára irányuló kérdéseket tettünk fel. Szemmel láthatólag (a válaszadók szerint) nem számottevő akadály a jogosultság hiánya, mert a többség szert tett társadalombiztosítási azonosító számra és társadalombiztosítási igazolványra. Négy százalék mondta, hogy nem használta az egészségügyi szolgáltatást, bár szüksége lett volna rá, mert nem tudta, hogy jogosult rá, és egy másik négy százalék nem jelentkezett be egyetlen házi orvosnál sem. Úgy tűnik nincs információ hiány és a szolgáltatásokhoz és gyógyszerárakhoz való hozzáférés nem nehéz. A gyermekek esetében még ezek az akadályozó tényezők sem kerülnek említésre és szükségleteik gyakorlatilag teljes egészében kielégítettek. A jól működő védőnői, gyermekorvosi és iskolai egészségügyi hálózat valószínűleg fontos szerepet játszik abban, hogy a szegény családok gyermekei megkapják a szükséges egészségügyi ellátását.

A fő probléma az, hogy egy számottevő kisebbség, a háztartások 35–50 százaléka (a kérdésfeltevés módjától függően) nem tudja kifizetni a felírt gyógyszert. Még visszatérünk erre a problémára.

Nyitott kérdés, hogy a vélt egészségügyi szükségletek mennyiben felelnek meg a „tényleges” szükségleteknek. Minden információ szerint a népesség szegényebb csoportjainak várható élettartama rövidebb az átlagosnál. Feltételezhető, hogy egészségügyi szükségleteik is nagyobbak.

Az egyetlen összevetésre a TÁRKI 1997-es vizsgálata ad lehetőséget.²⁷ A tendenciák nagyon hasonlóak: A nők gyakrabban keresik fel a házi orvost, mint a férfiak, a képzettség és a lakóhely enyhe befolyást gyakorol és – talán ez a legjobb hír – ebből a szempontból nincs különbség a roma és nem-roma háztartások között. Az összevetésben az egyetlen szignifikáns eltérést a háztartások alsó jövedelmi ötödének adatai mutatják.

²⁷ *Empirikus felmérés a népesség egészségi állapotának meghatározottságáról.* Zárótanulmány, TÁRKI Budapest, 1998. május.

Míg a mi mintánkban, a legszegényebb 200 család körében a háziorvost felkeresők aránya 51 százalék volt, a TÁRKI adatai 63 százalékot mutatnak. Minél jobb a háztartás jövedelmi helyzete, annál valószínűbb, hogy a háztartás beteg tagja elmegy a háziorvoshoz. A két adatfelvétel eredményei itt hasonló tendenciát mutatnak: a háziorvos felkeresésének aránya eléri a 68–69 százalékos szintet a felső jövedelmi ötödben.

Azonban ami a szinteket illeti, gyakorlatilag minden arány alacsonyabb az ILO–POV kutatásban, mint a négy évvel korábbi TÁRKI vizsgálatban. Mivel nem feltételezhetjük, hogy a szegények egészségesebbek és mivel vizsgálatunkban nincs egyértelmű összefüggés a jövedelem és a háziorvos felkeresése között, úgy tűnik: a szegények a szükségesnél kevesebbszer fordulnak orvoshoz (6.2. tábla).

Hasonlóságok fedezhetők fel a mi kutatásunk és a TÁRKI vizsgálat között a fogorvosi szolgáltatás igénybevételével kapcsolatban is, de a gyakoriság nem sokkal alacsonyabb a szegények esetében. A fogorvosi szolgáltatás igénybevétele – a háziorvosi szolgálat használatától eltérően – fordítottan arányos az életkorral. Ugyanez igaz az iskolai végzettség szintjére is (6.3. tábla). A többi egészségügyi szolgáltatástól eltérően számos ember említette, hogy nem jutott fogorvosi ellátáshoz, amikor szüksége lett volna rá. Amióta 1995-ben az egészségbiztosítási rendszert úgy reformálták meg, hogy a fogorvosi kezelések többségét fizetővé tették, a fogorvosi látogatások száma jelentősen visszaesett. Ténylegesen 124 személy mondta, hogy nem ment fogorvoshoz, amikor szüksége lett volna rá és elsősorban anyagi okokra utaltak (114 esetben).

A táppénzhez való hozzájutás nehéz kérdés. A táppénz arányának csak az aktív keresőkhöz és a munkanélküliekhez viszonyítva van értelme. (A más foglalkozási státuszú csoportoknak nincs jogosultságuk.) Az interjút megelőző évben az aktív keresők nagyon magas aránya, 37 százaléka volt táppénzen. Betegségük komolynak látszik: átlagosan 30 napot töltöttek betegállományban, többet az országos átlagnál. Ám ennél is magasabb arányban, 50 százalékban állították, hogy szükségük lett volna táppénzre, de nem vették igénybe – többnyire mert nem engedhették meg maguknak (6.4. tábla). Amikor ennek okairól érdeklődtünk, akkor a lehetséges jövedelem kiesést (61 százalék) és a munka elvesztésétől való félelmet (57 százalék) említették legfőbb indokként.

6.3. Kit érint a pénz hiánya?

A szegénység, úgy tűnik, nem akadályozza az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférést, vagy legalábbis csak ritkán. Ám az előírt kezelés alkalmazását érinti. Két kérdés vonatkozott erre a problémára. A kérdőív jövedelmi blokkjában megkérdeztük, hogy az át-

meneti jövedelem hiány (például a hónap végén) befolyásolja-e a gyógyszervásárlásra fordított költségeket. Az egészségügyi blokkban arról érdeklődtünk, hogy a család meg tudja-e vásárolni az összes felírt gyógyszert. A két válasz csak részben fedí át egymást (6.5. tábla). A háztartások fele mondta, hogy egyik esetben sem volt nehézsége, egy ötödük számolt be mindkét nehézség előfordulásáról, a többieknek az egyik vagy a másik gonddal kellett szembenéznük.

Az összefüggéseket tekintve, csak azt a csoportot jellemezzük, amelyik nem tud fizetni a felírt gyógyszerért (a háztartások 35–50 százaléka a kérdésfeltevés módjától függően). Azok a háztartások erőteljesebben érintettek, amelyekben kevesebb az aktív kereső, vannak nyugdíjasok, az egy főre jutó jövedelem nem éri el a minta átlagot és különösen amelyekben van roma a háztartás tagjai között. A közgyógyellátást igénybevevő személyek csoportjában szignifikánsan többen nem tudják kiváltani a felírt gyógyszereket, mint a csak társadalombiztosítási kártyával rendelkezők, mivel a gyógyszer nincs rajta a listán és képtelenek kifizetni az árát. A probléma fokozottan súlyos a szegény népesség legalsó jövedelmi csoportjaiban (6.6. és 6.7. táblák).

7. Mit jelent a szegénység?

7.1. A szükségletek kielégítése – mire telik a szegényeknek?

Az alapszükségletek kielégítettségének foka sokarcú probléma, amelyet egy egyszerű kérdőív csak töredékesen tud érzékeltetni. A felvétel különböző mutatókat alkalmazott felnőttek, gyermekek, és ezen belül iskolás gyermekek esetében. Minden csoportnál olyan indikátorokat választottunk, amelyek a legalapvetőbb szükségletek (táplálkozás, ruházkodás, kötelező tanszerek), és néhány „másodlagos” szükséglet (kultúra, nyaralás, számítógép használat, főként gyerekek esetében) kielégítettségének mértékét érzékeltetik.²⁸

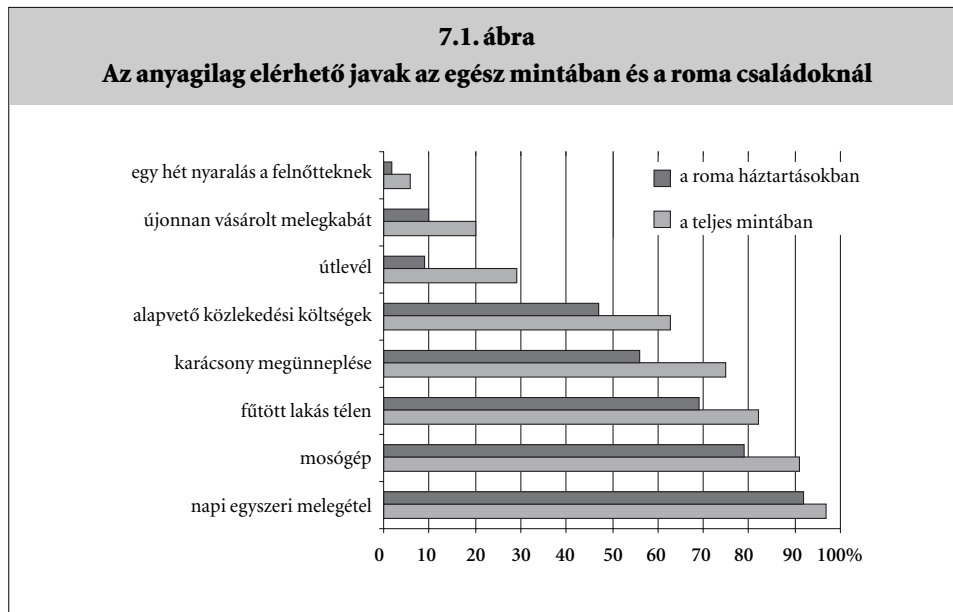
A szükséglet-kielégítés fokát differenciáló tényezők nem szolgáltatnak különös meglepetéssel. A legfontosabb tényező a jövedelem, majd az iskolai végzettség és a foglalkozás. A legalapvetőbb szükségleteket tekintve a helyzet nem sokkal rosszabb a roma, mint a nem roma háztartásokban. A többi szükségletnél (lakás, lakáshoz vezető út, közlekedés) a romák a szegények legszegényebbjai (7.1. ábra).

A legfontosabb eredmény, hogy az éhezés valószínűleg már nem sokakat érintő, és nem alapvető probléma. A II. világháború előtt inkább az volt; nagyjából a hatvanas évektől már kevésbé fenyegette a szegényeket; és – bár az 1989. évi átalakulást súlyos nehézségek követték – mára ritka jelenség lett.

Ez nem azt jelenti, hogy az éhség eltűnt. A felvétel szerint a szegény minta alsó harmadában a felnőttek mintegy hat százaléka nem jut minden nap meleg ételhez.²⁹ A nélkülözők száma az átmenet utáni első időszakban gyorsan nőtt, majd, ahogy az állami és

²⁸ A mutatók kiválasztásánál sokat merítettünk az angol Poverty and Social Exclusion (PSE) kutatásból (Gordon, Townsend és Tsai, 2000).

²⁹ A Gyermekélelmelési Alapítvány szóvivője 2001. október 5-én mondta az Info Rádióban, hogy mintegy 7000 éhező gyerek van az országban (sok, de a gyerekek egy százalékának töredéke), és ennél jóval több a rosszul táplált gyerek.

civil erőfeszítések szaporodtak, a helyzet valamelyest javult.³⁰ A nem megfelelő táplálkozás egyik mai jelzése például a húsfogyasztás alakulása. A magyar táplálkozási szokásokban a húsnak fontos helye van. Mégis, az ILO–POV minta egészében a felnőtteknek csak fele jut húshoz legalább minden másnap. A rendszeresen húst fogyasztó felnőttek aránya a szegény minta alsó jövedelmi harmadában 43 százalék, a felső harmadban közel 60 százalék. Mindkét csoportban csak három százalék azok aránya, akik azért nem esznek húst, mert erre „nincs szükség”.³¹

Úgy tűnik, hogy a nagyon egyenlőtlené vált magyar társadalomban elég étel, ruha, bútor kerül a szemétkerébe ahhoz, hogy a legszegényebbek szükségleteit fedezze. A kidobott javak szinte szervezett újrafelhasználása új jelenség. Ezen belül a kevésbé szervezett szemétyűjtés, illetve a „reciklálás” legegésztelenebb és legembertelenebb formái – mint a kukázás – sajnos széles körben elterjedtek. Ennek indirekt bizonyítéka lehet azon felnőttek alacsony aránya, akiknek van újonnan vett meleg kabátjuk.

³⁰ A mindennapi tapasztalat azt mutatja, hogy a hajléktalanok (többségük középkorú férfi) gyakran éhesek, ehető hulladékot keresnek a kukában, és sorbaállnak az ingyen konyhánál.

³¹ A húsfogyasztás nemek vagy más változók szerinti differenciáltsága érdekes következtetésekhez vezethet. Ebben az összefoglaló jellegű jelentésben nem térhetünk ki a részletekre. Mégis érdemes megjegyezni, hogy a nők a férfiaknál sokkal kevesebb húst fogyasztanak egyébként azonos jövedelmi feltételek mellett. Ez a megfigyelés csak a szegénységvizsgálatok egyik nehézségére mutat rá.

Megjegyzésre érdemes, hogy mindazok a dolgok, amelyek nem feltétlenül szükségesek a mindennapi túléléshez – mint egy új meleg kabát, vagy útlevel, vagy nyaralás – nagyon ritkán jelennek meg a szegények életében.

A források családon belüli elosztása még mindig „fekete doboz” Magyarországon. Adataink annyit sejtetnek, hogy a gyerekek szükségletei talán kissé előbbre sorolódnak, mint a felnőttekéi. Azért nehéz olyan indikátorokat találni, amelyek lehetővé tennék az összehasonlítást, mert a gyerekek szükségletei mások. Mi is szigorúbb standardokat alkalmaztunk: például egy meleg étkezés helyett a gyerekeknél azt kérdeztük, hogy jut-e nekik napi három étkezés. Minden esetre úgy tűnik, hogy a napi három étkezés, a megfelelő alsónemű és a külön ágynemű használata széles körben elterjedt. Nem lehet persze kizárni, hogy az emberek szégyellik szegénységüket, és megszépítik a valóságot. De még ha adataink pozitív irányba túloznak is, akkor is jó jelnek tekintjük, hogy a szülők egyáltalán tudják, mi kellene a gyerekeknek. Az anyagi nehézségek olyasmire vannak erős hatással, hogy van-e a gyerekek újonnan vett cipője; a gyerekek nyaralása pedig ritkán előforduló luxus ebben a körben. Annyi minden esetre igaz, hogy a szegény mintán belüli három jövedelem-harmad között a gyerekek esetében valamivel kevésbé szignifikánsak a különbségek, mint a felnőttek között. Már jeleztük, hogy a vizsgált körben a jövedelmek eloszlása összenyomott. Ez a gyerekes családok esetében különösen igaz lehet (7.2. tábla).

A gyerekeknek kedvezés a szegény családok anyagi lehetőségeinek falába ütközik. Legtöbbjük nem tudja a jó képzés megszerzését nehezítő akadályokat elhárítani. A jelek szerint az iskola alapkövetelményeit biztosítják, és ebben – például ingyenes iskolakönyvekkel – a szociálpolitika is segíthet. Ám az oktatás kötelező elemein kívüli tevékenységek, amely a gyermek szélesebb kulturális fejlődését segítenék – mint a szervezett sport, a nyelvtanulás, a számítógéphez hozzájutás – a szegények számára megfizethetetlenek. Ezért is nagyon bizonytalan a szegény gyermekek jövője (7.3. tábla).

A családok mai életét, de a gyerekek jövőjét is nagy mértékben befolyásolják a lakásvizonyok. Jónéhány olyan információt gyűjtöttünk a lakhatásról, amelyek az országos mintával összevethetők. A szegényeknél, kivált a romáknál, kevesebb a komfort (ritkább a lakáson belüli WC, folyó víz, fürdőszoba), zsúfoltabbak a lakások, és egész lakókörnyezetük kevésbé „civilizált”, kevésbé biztonságos. Így például az országos, ILO–PSS mintában a háztartások 17 százalékában laknak ketten vagy többen egy szobában, és négy százalék azok aránya, amelyekben egy szobára három vagy több fő jut. AZ ILO–POV mintában ezek a mutatók 37 és 17 százalékot tesznek ki. Az országos mintában a családok több mint kilenc, a szegény mintában 22 százalékánál nincs belső WC (7.4. tábla).

7.2. A szegénységgel kapcsolatos szubjektív érzések

A háztartások helyzetével foglalkozó vizsgálatok gyakori kérdése az, hogy a bevallott jövedelem elégséges-e az alapvető szükségletek fedezésére. A mi esetünkben a kérdezettnek ötfokú skálán kellett jelölnie, hogy az előző havi jövedelem mennyire volt elégséges a mindennapi szükségletek kielégítésére. (Az 1-es azt jelentette, hogy egyáltalán nem elégséges a jövedelem, az 5-ös, hogy teljesen elégséges). Az ilyen kérdésekre adott válaszok országos mintáknál többé-kevésbé szimmetrikus haranggörbe típusú eloszlást mutatnak.³² A mi felvételünk alapján kirajzolódó eloszlás csonka. Szinte senki nem adott 4-es vagy 5-ös választ. A háztartások 56 százalékában mondták, hogy a jövedelmek teljesen elégtelenek az alapvető szükségletek biztosítására. Ez az arány 70, 80, alkalmasint 90 százalékot is elér a legrosszabb helyzetű csoportoknál. A jövedelemhiány riasztó mértékű.

A romák és nem-romák közti különbség szignifikáns, a teljesen elégtelen jövedelműek aránya 78 százalék az első, 50 százalék a második csoportban. Sajátos módon a gyermekszámból adódó eltérések kevésbé szignifikánsak. Korábbi megállapításainkkal összehangban a fenti arány az átlagosnál magasabb a gyerektelen háztartásoknál (60 százalék), illetve a három-és több gyerekeseknél (62 százalék). A 7.6. tábla a jövedelmi harmadokon belüli eloszlást mutatja meg. Noha voltaképpen az egész minta szegény, óriási a különbség a legszegényebbek és a többiek között. Az alsó harmadban az 1-es válasz, a teljesen elégtelen jövedelműek aránya 82 százalék (7.6. tábla).

Azt a kérdést is feltettük, hogy előfordult-e az utolsó évben, hogy a hónap végére kifutottak a pénzből. Ez az összes mintabeli háztartás 70 százalékában, a legszegényebb harmad 81 százalékában rendszeresen megtörtént. Azok aránya, akikkel ez sosem fordult elő, a minta egészében hat, a szegény harmadban kettő, és még a legmagasabb jövedelmű harmadban is csak kilenc százalék. A szükségletek kielégítettségi fokához hasonlóan ezek az arányok is szokatlanul magasak, és roppant nehéz életkörülményekre utalnak. A TÁRKI 1992 és 1997 között minden évben feltette ugyanezt a kérdést.³³ A publikált eredmények szerint azok aránya, akik rendszeres hó végi nehézségekkel küzdöttek nem 70 százalék, hanem 25–30 százalék között volt, s azok aránya, akik kijöttek a jövedelmükből, nem hat százaléknyi, hanem 30 és 40 százalék között volt. Sajnos az össznépszerűségről nincsenek társadalmi csoportonkénti publikált adatok.

³² Az ILO–PSS felvétel eredményei mutatják, hogy milyen eredményeket hoz általában egy „normális” felvétel (7.15 tábla).

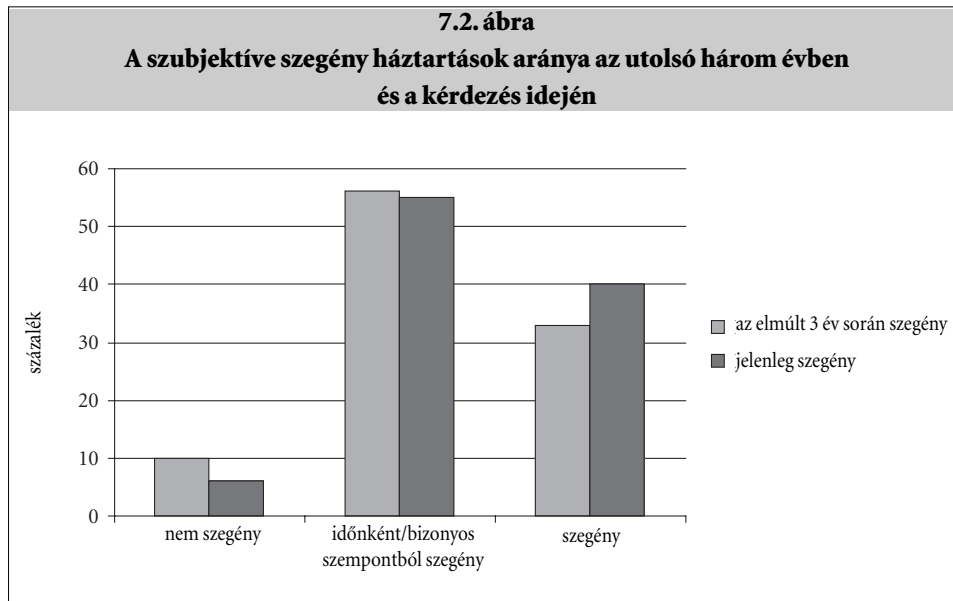
³³ Sik és Tóth (1998), *Zárótanulmány*, 41. old.

A szubjektív szegénység harmadik indikátora a szegénységgel kapcsolatban kifejezett érzés volt. Azt a kérdést tettük fel, hogy a kérdezett szerint saját családja nagyon szegény-e, alkalmanként szegény-e, vagy egyáltalán nem szegény.³⁴ Ugyanezt a kérdést több korábbi magyar kutatás is vizsgálta.³⁵ Az eredmények egymástól teljesen független kutatásokban nagyon hasonlóak voltak. A két szélső csoport, az „abszolút” szegények, valamint az „egyáltalán nem szegények” aránya mindig 20 százalék körül volt. A jelenlegi kutatásban a szubjektíve szegények aránya a más kutatások eredményeinek kétszerese, 40 százalék, a magukat nem-szegénynek vallók aránya annál sokkal alacsonyabb, hat százalék. A szubjektíve mindig szegények aránya az ILO-POV minta alsó harmadában 50 százalék, és ha roma személy él a háztartásban, 70 százalék.

A kérdezettek mintegy két százaléka véli úgy, hogy helyzetük az utolsó három évben javult; 13 százalék szerint rosszabbodott, és 85 százalék szerint semmi nem változott, többségükben szegények voltak is, maradtak is. A nyugdíjasok ama ritka csoportok közé tartoznak, amelyek az átlagosnál valamivel nagyobb javulást jeleznek a múlthoz képest, az arány kettő százalék helyett hat százalék. Az átlagosnál nagyobb a romlást érzékelők aránya a munkanélkülieknél és az eltartottaknál (15–15 százalék), továbbá a gyesen lévő anyáknál, akiknél jövedelemkiesés volt (22 százalék). A válaszolók úgy érzékelik, hogy helyzetük romlásának, vagy tartós szegénységüknek a fő oka az alacsony vagy csökkenő (reál) jövedelmek (spontánul ezt 35 százalék említette), illetve a rossz vagy hiányzó munka (27 százalék).

³⁴ A kérdés így hangzott: „Mostanában sokat beszélnek nálunk a szegénységről. Ön hogyan ítéli meg családja (háztartása) jelenlegi helyzetét? Lehetséges válaszok: 1. egyáltalán nem tartja szegénynek a családját; 2. időnként, bizonyos szempontból szegénynek tartja; 3. teljes mértékben szegénynek tartja.”

³⁵ Lásd pl. Ferge Zsuzsa (2000), *Poverty in Hungary and in Central and Eastern Europe*. In David Gordon and Peter Townsend, eds. *Breadline Britain*. Bristol, The Policy Press, 267–306. old.

7.3. Jövőbeni kilátások

A kutatás során a jövőre vonatkozó várakozásokról is érdeklődtünk. Ezeket az eddigi élettapasztalatok formálják. A kérdezettek 80 százaléka sem javulást, sem romlást nem vár (7.7. tábla). A munka, hogy sikerül-e egy munkahelyet megszerezni vagy megtartani, fontos szerepet játszik a jövővel kapcsolatos elképzelések alakulásában. A válaszolók közül kevesen gondolják, hogy a politika befolyásolná esélyeiket. Csak 29 fő említ ilyen tényezőt a múlt, 49 fő a jövőre nézve.

Az optimizmus és pesszimizmus mintán belüli szórása érdekes módon sok más mutatóénál kisebb. A javulást várok aránya csoporttól függően 10 és 30 százalék között mozog, a romlást váróké (átlagosan 39 százalék) 30 és 50 százalék között. Az optimizmus majdnem független a jövedelmektől. A jövedelem tizedek szerinti eloszlás U-alakú görbét mutat, ahol a legkisebb és legnagyobb jövedelműek az átlagnál pesszimiztábbak. Jövedelmi harmadok szerint vizsgálva már van némi pozitív kapcsolat jövedelmek és optimizmus között. A fiatalok, a képzetesebbek, és a munkahelyre való visszatérés után magasabb jövedelemre számító gyesen lévők az átlagnál optimistábbak. A romák és a 45 éven felüliek a többiekénél borúlátóbbak, és a gyermektelen, illetve a sokgyerekes családok is pesszimiztábbak, mint az egy vagy két gyerekesek (7.8. tábla).

Összegzésként: A szegények általában nem képesek alapvető szükségleteiket kielégíteni, hogy a méltósággal élhető életről ne is beszéljünk. A szegények gyermekeinek jövőjét veszélyezteti az, hogy családjuk nem képes megfelelő létfeltételeket, és olyan képzést biztosítani számukra, amely jövőbeni létfenntartó aktivitásuk alapja lehetne. A szegények körében nagyon erős a szubjektív szegénység érzése. Folyamatos a küzdelem a túlélésért, és kevés optimizmussal néznek a jövő elé.

7.4. Társadalmi kirekesztés?

A kutatás hallgatólagos mögöttes motívuma, amely minden érintettet – a szerzőket, az ILO-t, és a projektet finanszírozó francia Foglalkoztatási és Társadalmi Szolidaritási Minisztériumot – egyként érdekelt, a társadalmi kirekesztés problematikája volt. Noha az ILO–POV vizsgálat középpontjában a társadalmi védelem rendszerének működése állt, jónéhány olyan mutató képezhető az adatokból, amelyek segítségével a kirekesztés különböző modelljei alakíthatók ki.

Itt csak megjegyezzük, de részletesen nem elemezzük, hogy a társadalmi kirekesztés fogalma súlyos elméleti és módszertani problémákat vet fel. A probléma erősen foglalkoztatja az Európai Uniót is. A sok lehetséges közelítésből itt csak két modellt mutatunk be, azt is anélkül, hogy részleteznénk kialakításuk logikáját.

Az első modell négy alapvető mutató együttes strukturált előfordulását mutatja be. Ezek: (i) *a munkaerőpiaccal való kapcsolat*, amelyet úgy operacionalizáltunk, hogy nincs a háztartásban aktív kereső; (ii) *alacsony jövedelem*, operacionalizált mutatója az, hogy a háztartás jövedelme az ILO–POV mediánja, egyben az országos medián nem egész fele alatt van; (iii) *alacsony iskolai végzettség*, operacionalizált mutatója az, hogy a háztartásfő iskolai végzettsége nyolc általános alatt van; (iv) *rossz lakásviszonyok*, úgy operacionalizálva, hogy nincs a lakáson belüli WC. Más szavakkal, a kirekesztés itt alapvető hátrányok strukturált halmazaként van értelmezve, vagyis az együttes előfordulások is a vizsgálat tárgyát képezik.

A szegény minta háztartásainak közel harmada (31 százalék) az előbbieket közül egyetlen problémát sem említ. Az ő átlagos jövedelmük jóval a mintaátlag fölött van. Azok aránya, akik csak egy problémát említenek a négy közül, 27 százalék. Az ő esetükben is az átlagosnál magasabb a jövedelem, kivéve, amikor az egyetlen nehézség maga az alacsony jövedelem. A családok 21 százalékában van két nehézség, jövedelemszintjük attól függően tér el, hogy mi a probléma. Ugyancsak a háztartások 21 százalékánál

van három vagy több probléma. Ez a 224 család rendkívül szegény, jövedelmük (egy család kivételével) 10 000 Ft körül van (7.9. tábla).

A második – strukturálatlan – modell csak azt vizsgálja, hogy a szegénység alkalmazott kirekesztéssel is veszélyeztető számtalan arca közül hány található meg egy-egy háztartásnál. Itt kilenc területet vagy elemet vettünk figyelembe: a fenti négy problémát; továbbá három fogyasztási jellemzőt (nincs elég pénz hó végén élelmiszerre, nincs elég pénz hó végén gyógyszerre, nem jut elég megfelelő téli fűtésre); egy egészségi problémát (van-e állandó orvosi felügyeletre szoruló beteg a családban); és egy, a társas kapcsolatokat szimbolizálni hivatott elemet. Jobb indikátor híján azt vettük figyelembe, hogy van-e elég pénz a karácsony megünneplésére.

Ebben a modellben a háztartások 14 százalékában nem fordul elő egyik probléma sem. 21 százalék esetében van egyidejűleg öt vagy ennél több nehézség, és ez a csoport az átlagnál sokkal szegényebb. Az egy főre jutó jövedelem egyébként a problémák számával fokozatosan csökken, bár a többenél relatíve nagyobb távolság van azok között, akiknek „csak” egy, és akiknek két problémájuk van (7.10. tábla).

Mindkét modellben aránytalanul magas a gyerektelen, továbbá a sokgyerekes háztartások aránya (7.11. tábla). A roma jelenlét a legdepriváltabb csoportokban különösen feltűnő. Vagyis a kirekesztettséggel fenyegető többszörösen hátrányos helyzet sokkal gyakoribb a romák, mint a többiek körében. Mégis, a nem-romák aránya még a legdepriváltabb csoportban is szignifikáns (7.12. tábla).

A modellek konzisztenciája és beszédessége ellenére nem vagyunk arról meggyőződve, hogy jól tükrözik a társadalmi kirekesztés jelenségét. Úgy tűnik, hogy például azok, akik cigánytelepen vagy szegénysoron laknak, akkor sem kerülhetnek be a társadalom fő sodrásába, ha elég pénzük van mondjuk gyógyszerre, vagy ha van valakinek munkája a családban. A társadalmi összetartozás és kirekesztés fogalmi mégis különlegesen fontosak. Az eddiginél több figyelmet igényelnek: a politikában való alkalmazásuk csak a konszenzus építés hosszú folyamataira építhet. A felvétel adatainak alapján annyit rögzíthetünk csak, hogy a kiválasztott háztartások túlnyomó többsége nagyon szegény, és sok olyasmiben hiányt szenvednek, ami teljes jogú társadalmi tagságukat biztosíthatná.

8. Ajánlások a szociálpolitika számára

Számos korábbi szegénység-vizsgálattal egybehangzóan a most bemutatott kutatás megerősíti, hogy a szegénység koncentrálódik azokban a háztartásokban, amelyeknek – regisztráltak vagy sem – munka nélküli tagjai vannak, akik szeretnének és képesek lennének munkát vállalni. Ez azt is jelenti, hogy a szegénység leküzdésének fő eszközei, a munkahelyteremtés, valamint új képességek és képzettségek terjesztése a jóléti ellátások rendszerén kívül esnek. A munkanélküliség léptéke miatt azonban az új munkahelyek teremtésére irányuló maximális igyekezettől sem várható rövid időn belül jelentős eredmény. Ezért az valószínűsíthető, hogy a jóléti ellátásoknak az elkövetkező években is kulcsszerepük lesz a szegénység enyhítésében.

A felvétel azt is igazolja, hogy az univerzális és a társadalombiztosítási ellátások hatékonyabban kezelik a szegénységet, mint a célzott szociális segélyezés. Ez sokatmondó bírálat, melyet a segélyezés korlátozott hatósugara és a roppant alacsony segélyezési színvonalak alátámasztanak. Ugyanakkor nem kétséges, hogy a segélyezés még jó ideig a szegények segítésének központi eszköze lesz. A segélyezés hiányosságai és a munkahelyteremtés időigényessége miatt a kormányzat számára ma az egyik fő kihívás az, hogy a segélyezési rendszert javítsa. A kutatás eredményei alapján vázlatosan a következő javaslatok tehetők:

- (1) *A kormányzatnak újfajta közelítést kellene kialakítania az ellátások színvonalának megállapításához és a jogosultságok meghatározásához.* A legelső követelmény megfelelő szintű szociális minimum meghatározása, amely elégséges ahhoz, hogy a családokat, bármekkora legyenek is, a szegénységből kiemelje. A múltban ilyen eljárás soha nem került a politikai viták napirendjére. A jogosultságokat és főként a segélyezésre szánt teljes összeget kizárólag költségvetési megfontolások döntötték el. A költségvetés teherbíró képessége természetesen fontos szempont, a segélyek nagyságrendjét azonban a társadalmi szükségletek és az összes kormányzati forrás összefüggésében kell megállapítani, s nem a többi prioritás kielégítése utáni maradékként. Magas szintű társadalmi párbeszédre és az elfogadható szintű segélyezés melletti új politikai elkötelezettségre van szükség.

- (2) *A kormányzatnak rendszeresen felül kell vizsgálnia a társadalmi minimumot. Az egyszer rögzített minimumot rendszeresen felül kell vizsgálni, és a változó körülményeknek és szükségleteknek megfelelően kell módosítani. Így ha például a körülmények javulnak vagy romlanak, akkor a minimálisan elégséges küszöb is változhat. A változtatás azért is fontos, mert a megfelelő szintű minimum fokozatos emelése segíthet az egyenlőtlenségek növekedésének megelőzésében vagy korlátozásában.*
- (3) *A jogosultság meghatározásának nem az egyének, hanem a családok (háztartások) szükségletein kellene alapulnia. Jelenleg csak individualizált hozzájutási feltételek léteznek (munkanélküliség, betegség, gyermekek esetében). A család egészenek szükségleteit sem a transzferjövedelmek rendszere, sem a segélyezés nem ismerik el. Mindezen túl újabban társadalmi célként fogalmazódott meg Magyarországon egy garantált minimum jövedelem biztosítása, ami sürgetően napirendre tűzi, hogy mi legyen az egység a jogosultság meghatározásánál. Mi a mellett érvelünk, hogy az egység a család (háztartás) egésze legyen. (Az egyedülállót egytagú családnak kell tekinteni.) A családok eltérő szükségleteinek megállapításához nagyságukat és talán összetételüket is figyelembe kell venni valamilyen ekvivalens jövedelem segítségével.³⁶ A segélyre jogosultság a mért családi jövedelem és a családra vonatkozó létminimum különbségétől függne az egy főre jutó jövedelem helyett, amely hátrányosan érinti a kisebb háztartásokat.*
- Kompenzáló kiigazítások nélkül az egyéni jogosultságról a családi jogosultságra áttérés veszteséget okozhat a sokgyerekes családoknak, amelyek ma minden gyermek után egységes összegű jövedelemigazoláshoz kötött (kiegészítő) segélyt kapnak. Ezt a veszteséget az eleve rossz színvonalú segélyezés mellett el kell kerülni. Az egyik lehetőség az univerzális családi pótlék növelése az adókedvezmény helyett, amely ma fordított előjelű újraelosztást jelent a magasabb jövedelműek javára. Egyébként, ha a családi minimum szintje megfelelő, akkor az szükségképpen magasabb kell, hogy legyen, mint a mostani jogosultsági küszöb, azaz ha egyáltalán keletkezik veszteség, az csak minimális lehet.
- (4) *A minimális segélyezési küszöb megállapításánál a lakással kapcsolatos költségeket le kellene választani a többi kiadásról. A lakhatási költségek roppantul differenciáltak a szegény háztartások körében a regionális lakáspiacok, valamint egyéni*

³⁶ A Központi Statisztikai Hivatal által számított létminimum jobban igazodik a magyar viszonyokhoz, mint az OECD ekvivalencia skála, mert rugalmasabb, és különbséget tesz felnőttek és gyermekek között.

körülmények különbségei miatt (rossz időben felvett kölcsönök, távfűtés, rossz szigetelés stb.). A különbségek azt jelentik, hogy az egységes lakhatási minimum egyes családokat nagyon hátrányosan érintene. A közfinanszírozási transzfereknek (egy családtípusok szerinti, rendszeresen karbantartott plafonig) a rászorulóknak valóságos lakásköltségét kellene fedeznie.³⁷

- (5) *A lakástámogatásoknak átláthatóknak kell lenniük.* A rossz lakásviszonyok egyéb károk mellett gátolják a gyerekek társadalmi és intellektuális fejlődését. Az utolsó években fellendült a lakásépítés, de ez nem a szegényeket szolgálja, és számukra nem elérhető. Jelentős közpénzek olyan kölcsönök kamatait támogatják, amelyeket csak a közepes és magas jövedelműek tudnak igénybe venni; a szociális lakásépítés a társadalmi prioritások egyik utolsó helyén van. Határozottan sürgetjük, hogy a kormányzat nyilvános jelentést tegyen közzé a lakástámogatások mértékéről és eloszlásáról. Ezen az alapon korrigálhatja az egyensúlytalanságot az alacsony jövedelműek számára elérhető lakások támogatásának növelésével.
- (6) *A kormánynak el kell végeznie a meghatározott célú juttatások hatékonyságának elemzését, s a kapott eredményekről nyilvános jelentést kell adnia.* Vizsgálatunk hitelesen alátámasztja, hogy több meghatározott célú juttatás nem éri el célját. A munkanélküli segély a munkanélküliek nagyon leszűkült körét éri el; az aktív munkaerőpiaci eszközök még ritkábban jutnak el hozzájuk; a közgyógyellátási igazolvány a jelek szerint nem éri el azt a célt, hogy a szegények képesek legyenek megfizetni a gyógyulás eszközeit. A vizsgálat elég szilárd bizonyítékokat szolgáltat minderről ahhoz, hogy indokolja a kormány részéről történő rendszeres értékelés, és a kapott eredményekről készített kormányjelentés szükségességét.
- (7) *A kormánynak nyilvános információs kampányokat kellene indítania, amelyek célja a segélyezés hatókörének bővítése lenne.* A szegényeknek nincs elég információjuk számos segélyformáról, sem arról, hogy a törvények értelmében milyen ellátásokra jogosultak. A segélyezés javítása tehát megköveteli a lehetőségek jobb ismeretét. Nyilvános információs kampány mellett arra is szükség lenne, hogy az önkormányzatok kezdeményezőbbben lépjenek fel, továbbá hogy az érintetteket elérő írásos anyagok készüljenek.

³⁷ Noha a forráshiány miatt a kormányzat alkalmasint nem tudja azonnal átvállalni az összes lakásköltség fedezését, a lakásszegénység legsúlyosabb formáinak (amikor a lakásköltségek a jövedelem meghatározott hányadánál magasabbak) azonnali enyhítésére kellene törekedni.

Általánosabb értelemben hangsúlyozzuk annak fontosságát, hogy a szociálpolitikát el kell választani az etnikai kisebbségekkel kapcsolatos politikától. A jelen kutatás megerősíti, hogy a szegények többsége nem roma. Ezért különösen fontos a két téma külön kezelése. A szegényekre vonatkozó szociálpolitikát nem lehet úgy alakítani, mintha főként romákról lenne szó, s a romapolitikát nem lehet általánosabb szegénység-enyhítő eszközökkel helyettesíteni.³⁸

A nyugdíjjárulékot fizetők alacsony aránya is komoly aggodalomra ad okot, annál inkább, mert sokan azok között, akik saját bevallásuk szerint nem fizetnek járulékot, nyugdíjra mégis számítanak. Bár e probléma megoldása túlmegy a jelenlegi tanulmány keretein, az egyik lehetséges (az Európai Unió számos országában létező) megoldás a költségvetési fedezetű, viszonylag tisztességes szintű állampolgári nyugdíj. E megoldásnak a nyugdíjreform folytatólagos vitája során több figyelmet kellene kapnia.³⁹

Mindemellett tudjuk, hogy a tartós munkanélküliséggel, rossz lakással, túl alacsony szintű segélyekkel összefüggő súlyos problémákat kizárólag kormányzati programokkal nem lehet kezelni. Az erős kormányzati (állami) jelenlét elengedhetetlen, mert központi források és központi akarat nélkül nem sokat lehet tenni a szegénység ellen. Települési és regionális stratégiák is kellenek azonban, amelyek a civil társadalom részvételére alapoznak. Az ország több helyén indultak már ilyen kezdeményezések, de nem terjedtek még el szélesebb körben, és sok esetben a gyenge igazgatási és finanszírozási keretek miatt akadoznak. Mégis ez az út ígér új energiákat, erőforrásokat és távlatokat mind a társadalmi jólét színvonalának általános emeléséhez, mind pedig ahhoz, hogy új politikai erők álljanak a szegényeknek nyújtott közsegítség színvonalának emelése mellé.

³⁸ Így például egy jó szándékú kormányzati szabályozás a cigány gyerekek után az átlagnál magasabb iskolai normatívát biztosít. Ennek alkalmazása nehézségekbe ütközött, minthogy a személyes adatok védelme miatt az iskolák nem gyűjthetnek és vezethetnek adatot az etnikai származásról. Az intézkedés az előítéleteket is erősíti. Sokak megoldásként „kiemelt oktatási területek” vagy „zónák” bevezetését javasolják, amelyekben minden nehéz körülmények között dolgozó, illetve sok (nem csak roma) szegény gyermeket fogadó iskola emelt szintű támogatásban részesülne.

³⁹ A javaslat már a kilencvenes évek nyugdíjvitáiban felmerült. Egy univerzális öregségi ellátásnak azonban nem helyettesítenie kellene a keresetarányos társadalombiztosítási nyugdíjrendszert, hanem azzal kombinálni kellene. Ez persze csak a jéghegy csúcsa a nyugdíjvitában, amellyel e tanulmányban nem tudunk megfelelően foglalkozni.

1. Függelék

A felvétel és a minta leírása

A mintavételt, a kérdőíves adatfelvételt és az adatrögzítést a Szonda Ipsos Közvéleménykutató Intézet végezte. A vizsgálat vezetője a Szonda Ipsos részéről Harsányi László volt.

1. Cél

A kutatás célja annak vizsgálata volt, hogy mennyire éri el, és hogyan segíti a szociálpolitikán belüli jelenlegi társadalmi védelmi rendszer a magyarok legszegényebbejt. A vizsgálat három kérdésre koncentrált. Egyrészt a szegények számára kialakított rendszerek hatékonyságát vizsgálta, azaz (i) az általános segélyezést; (ii) a szegény családoknak nyújtott gyermekvédelmi támogatást; és (iii) a tartós munkanélkülieknek nyújtott jövedelmi támogatást. Másrészt arra a kérdésre kellett válaszolnia, hogy mennyire jutnak egészségügyi ellátáshoz azok, akik kikerültek a munkaerőpiacról. Végül a nyugdíjrendszerrel kapcsolatban azt vizsgálta, hogy a munkanélküliek és a dolgozó szegények rendelkeznek-e magán- vagy társadalombiztosítási nyugdíjogosultsággal. Minthogy mindezen témák mögött a társadalmi kirekesztés problémája húzódik meg, a felvétel igyekezett körülhatárolni és leírni a leginkább veszélyeztetett csoportokat.

2. Mintavétel

2.1 Az *alpminta (omnibusz minta)*

Az ILO–POV minta a Szonda Ipsos által rendszeresen végzett ún. omnibusz felvételek mintáiból vett alpminta. Az omnibusz felvételek országos véletlen mintákat alkalmaznak. A mintavétel statisztikai alapegységei a magyarországi állandó lakosok. Minden minta többlépcsős, arányosan rétegezett, ezer főből álló véletlen minta. Az első lépcsőben települések (mintavételi pontok) kerülnek véletlenszerűen kiválasztásra úgy, hogy

a települések lakosainak összetétele a legfontosabb változók mentén (nagyság, infrastruktúra, stb.) tükrözze az országos összetételt. 100 mintavételi pont kerül a mintába.

A második lépcsőben a háztartások ill. kérdezettek kerülnek kiválasztásra a település nagyságával arányos számban. A mintavétel alapjául szolgáló országos címlistát (elektronikus formában is) a Belügyminisztérium Központi Nyilvántartó és Választási Hivatala állítja elő. A lista, amelyet negyedévenkénti rendszerességgel tartanak karban, minden magyar lakos címét tartalmazza, kivéve a fogva tartottakat, az intézményben lakókat, és a hajléktalanokat. A Szonda Ipsos kérésére a Hivatal a kiválasztott településekre elkészíti a megfelelő kritériumok szerinti, kért nagyságú mintát. (Ha 1000 fős mintára van szükség, több, mint 1400 címet kérnek.) Minden mintavételi egységről rendelkezésre áll a név, a nem, a korcsoport és a cím. A véletlen mintának tükröznie kell a kor, nem, és településnagyság szerinti országos arányokat. A teljes megfeleltetés érdekében a végleges adatokhoz az országos arányoknak megfelelő súlyokat kapcsolnak.

2.2. Az ILO–POV minta

Az ILO–POV kutatás részére készített alminta 2001 januárja és áprilisa között végrehajtott 13 omnibusz felvételtől leválogatott alminta. A válogatás három szűrő kritérium alapján történt. (i) A válaszadónak 18 és 60 év között kellett lennie; (ii) nem lehetett öregségi nyugdíjas, és (iii) olyan háztartáshoz kellett tartoznia, amelyben az egy főre számított havi jövedelem 20 000 forint alatt van. E három szűrő kérdés alapján kerültek az ILO–POV mintába az omnibusz felvétel háztartásai. A kérdezőbiztosok az első felkereséskor feltették e kérdéseket. Ha a háztartás a harmadik kritériumnak megfelelt, akkor az első és második alapján választották ki a háztartáson belüli megfelelő személyt.

A jövedelemhatár kialakítása a 2000. decemberi omnibusz felvétel jövedelemadatainak alapos elemzése után történt. Az akkor kiválasztott 1000 fő háztartásaiban az egy főre jutó jövedelem szerint megoszlása a következő volt:

- Az alsó 5 százalékban, amely 10 000 Ft alatti egy főre jutó havi jövedelmet jelentett, 51 fő volt;
- Az alsó 10 százalékban, amely 13 300 Ft alatti egy főre jutó havi jövedelmet jelentett, 99 fő volt;
- Az alsó 33 százalékban, amely 23 300 Ft alatti egy főre jutó havi jövedelmet jelentett, 329 fő volt;

A 60 év alattiaknál ugyanezen adatok:

- Az alsó 5 százalékban, amely 9 800 Ft alatti egy főre jutó havi jövedelmet jelentett, 34 fő volt; ebből 10 munkanélküli

- Az alsó 10 százalékban, amely 12 250 Ft alatti egy főre jutó havi jövedelmet jelentett, 71 fő volt, ebből 23 munkanélküli;
- Az alsó 33 százalékban, amely 21 000 Ft alatti egy főre jutó havi jövedelmet jelentett, 246 fő volt, ebből 42 munkanélküli.

Annak érdekében, hogy a korábbi mintákkal való túlzott átfedést elkerülje, a Szonda Ipsos az ILO–POV almintát 13 egymást követő mintából választotta ki véletlenszerűen. A minta kor, nem, és településnagyság szerint reprezentatívnak tekinthető. Ez azt jelenti, hogy minden, az országos arányoktól való eltérés – például a falun élők, vagy fiatalok, vagy nők átlagosnál magasabb aránya (az esetleges mintavételi hibán túl) – annak tudható be, hogy az adott csoport a szegények között felülreprezentált. Minthogy nincs olyan országos adatsor, amellyel az adott mintát össze tudtuk volna hasonlítani, nem volt lehetőség arra, hogy a kor, nem, és település szerinti esetleges mintavételi hibákat súlyozással korigáljuk.

3. Kérdőív

A kérdőív hat blokkból állt:

Blokk	Tartalom
I. Alapinformációk	A háztartás minden tagjának kora, iskolai végzettsége, családi állapota, stb.
II. A jelenlegi jövedelmi helyzet	Összes jövedelem; mennyire megfelelő a jövedelmek színvonala; részletes kérdések minden transzfer jövedelemről; adósságok; kielégítetlen szükségletek indikátorai
III. Munkanélküliség	Munkanélküliség a családban; a kért részletes tapasztalatai a munkanélküliségről; munkanélküli ellátások és „aktív” munakerőpiaci eszközök igénybevétele
IV. Egészségi státus, egészségügyi ellátás	Betegség a családban; mennyire jutnak el, és hogyan veszik igénybe felnőttek és gyermekek az egészségügyi ellátást; táppénz
V. A család lakáskörülményei	Komfortfokozat; a ház vagy lakás állapota; megközelíthetőség
VI. Nyugdíjjelölések a családban	Jelenlegi nyugellátások; nyugdíjjárulék fizetés; jövőbeni nyugdíj elvárások; megtakarítás idős korra

A zárt kérdéseken kívül nyitott kérdésekkel tudakozódtunk olyan kérdések részletei iránt, mint a segélykéréssel kapcsolatos esetleges nehézségek, vagy a család pénzügyi helyzete javulásának, illetve romlásának okai. A nyitott kérdések nagyon kevés új információt adtak. Ezen kívül a team tagjai interjúkat folytattak családokkal egy-egy problé-

ma kevésbé ismert vonatkozásainak feltárására. Egy kérdőív lekérdezése a háztartás tagjainak számától függően 40–70 percet vett igénybe.

4. Képzés és terepmunka

A Szonda Ipsos volt felelős a kérdezők képzéséért, valamint a terepmunka megfelelő minőségéért. Minden megkérdezés személyesen történt. A Szonda Ipsosnak 250 településen (amelyekben Magyarország minden városa benne van) országosan 1250 képzett kérdező biztos áll folyamatosan rendelkezésére, 19 területi csoportvezetővel. A kérdezőbiztosok akkor vállalhatnak a Szonda Ipsosnál munkát, ha vizsgát tettek a kérdezés módszertanából és gyakorlati ismereteiből. A vizsgát csak a pályázók 30 százaléka teszi le sikerrel. Ezen túl minden felvétel terepmunkája speciális képzéssel kezdődik, amely az adott kutatás fő témáival és a terepmunka esetleges problémáival foglalkozik, illetve amelyen bemutatják a kérdőívet. A jelen esetben a kérdezést 2001. júniusában és júliusában végezték.

5. Adatfeldolgozás

Az adatfeldolgozás célja az, hogy a kitöltött kérdőívekből statisztikai programok segítségével használható adatbázis álljon elő. A munka első fázisában a szisztematikus rögzítés és feldolgozás előkészítéseként az információkat kódolni kell. Az adatok számítógépre vitele az SPSS adatbeviteli szoftverjével történik. Az adatbevitel után minden kérdőív számszerű adatainál egy sor konzisztencia és *range* (adathatárok) ellenőrzés történik. Ez részben kézi ellenőrzést jelent, részben szoftver programok lefuttatását. Az ILO–POV felvételnél a kérdőívek 10 százalékát kézzel, 90 százalékát géppel ellenőrizték. A korrigált fájl statisztikai elemzésre alkalmas. Az adott esetben a korrigált, angol nyelvű címkékkel ellátott fájl 2001. szeptember elején készen volt.

6. Válaszadási arányok

A válaszadási arány azzal mérhető, hogy hány címet kellett felkeresni az eredeti címlistán szereplők címén kívül. Végeredményben 1047 kérdőív készült, ennek 60 száza-

léka az eredeti címlistából, 40 százaléka a kiegészítő (helyettesítő) listából. Az eredeti címek helyettesítési okai az alábbiak szerint oszlanak meg:

	Százalék
Három felkeresés után sem találtak senkit otthon	34
A család nem felelt meg a mintavételi kritériumnak (túl magas volt a jövedelem, stb.)	27
Válaszmeztagadás	16
A kérdezett ismeretlen helyre költözött, nem volt megtalálható	14
A kérdezett távol volt, beteg volt, nem tudott válaszolni	9

A válaszadási arány kérdésenként változhat, akár azért, mert a kérdés nem volt alkalmazható, akár, mert az adott kérdésnél volt válaszmeztagadás. Az ilyen válasz-hibákat a megfelelő kódolás valamennyire korrigálja.

7. Mintavételi és kérdezési hibák

A mintavételi hiba abból adódik, hogy egy egész csoport – esetünkben a 18 és 60 év közötti magyar lakosság – jellemzőit becsüljük egy, az adott csoportból vett minta alapján. A hiba mértéke az a szórás, amely különböző hasonló nagyságú véletlen minták eredményei alapján várható. Ha azt tudjuk például, hogy a népesség egésze fele-fele arányban oszlik meg egy igen-nem válasz esetén, a szokásos mintavételi technikákkal azt várhatjuk, hogy az igenek aránya a minták között 47 és 53 százalék között fog szóródni. A várható hiba mértéke a minta kisebb alcsoportjainál nagyobb lehet.

A mintavételi hibákat nem mintavétellel összefüggő hibák növelhetik. Az ILO–POV kérdőívénél három fő nem mintavételi hibaforrás van.

Az első a kérdőívekre adott válaszok többé-kevésbé tudatos torzítása, amely minden esetben előfordul, ha a válaszoló jövedelmeire kérdezünk. Ezért igyekeztünk több oldalról ellenőrizni a bevallott jövedelmeket. Például a TÁRKI minta alsó harminc százalékanak 2000 évre vonatkozó átlagos havi egy főre számított jövedelme 17 600 Ft volt (Szívós és Tóth, 2000: 14), ami mintegy 20 százalékkal magasabb a mi mintánk átlagánál.⁴⁰ Minthogy a két sokaság közel azonos összetételű, joggal következtetünk arra, hogy a mi mintánkban a ténylegesnél alacsonyabbak a bevallott jövedelmek. Hasonló ellenőrzéseket végeztünk a KSH elérhető adatainak segítségével.

⁴⁰ Az említett összeg 2001 elejéig mintegy hat százalékkal növekedhetett. E megnövelt összeg és a mi mintánk átlaga közötti különbség 20 százalék.

A megfigyelt különbség egy része valószínűleg abból adódik, hogy mind a TÁRKI, mind a KSH imputálják az adathiányokat, és korrigálják a nyilvánvalóan hibás adatokat. Mi ezt nem tettük, mert az imputáláshoz semmilyen háttérinformációra nem támaszkodhattunk. (Csupán két kiugróan magas jövedelmet bevalló háztartásnál korrigáltuk az adatot.) Így vontuk le végül azt a következtetést, hogy az ILO–POV jövedelemadatai 20 százalékkal alacsonyabak a „valóságosnál”. Minthogy azonban a mintán belüli tendenciák konzisztensek és hasonlóak a két mintában, a jövedelemadatok közlése mellett döntöttünk. Noha az olvasót figyelmeztetjük, hogy a jövedelemadatok a ténylegesnél alacsonyabbak, azt is hangsúlyozzuk, hogy a vizsgált minta jövedelmei akkor is nagyon alacsonyak lennének, ha kevesebb bevallási hiba lenne.

A második hibaforrás az, hogy a kérdezettek pontatlan információkat adtak a többi családtagról, bár az esetek többségében több családtag jelen volt a kérdéses során.

A harmadik hibaforrás az, hogy a szegények nagyon sok, őket akár személyesen is érintő közügyről keveset tudnak. Nagyon sok a zavar például a különböző típusú segélyek megnevezése, vagy a hozzájutási jogcímek körül.

A két utolsó torzítás nem korrigálható, kivéve, hogy az adatfeldolgozás során ellenőrizték, hogy a válaszok egyáltalán értelmezhetőek-e.

2. Függelék Táblázatok

1. A MINTA LEÍRÁSA	74
1.1. A háztartásfők demográfiai jellemzői, százalékos megoszlás	74
1.2. A megkérdezettek demográfiai jellemzői, százalékos megoszlás	75
1.3. A háztartásfők szociológiai jellemzők szerinti százalékos megoszlása	76
1.4. A kérdezettek szociológiai jellemzők szerinti százalékos megoszlása	77
1.5. Háztartás-jellemzők, százalékos megoszlás	78
1.6. A két ILO mintát alkotó háztartásokban élők megoszlása a munkaerőpiaci helyzetük alapján	79
1.7. A havi egy főre jutó jövedelem és az ekvivalens jövedelem átlaga az egyes jövedelmi tizedekben az ILO–POV és az ILO–PSS mintában, (forintban)	79
1.8. Az egy főre jutó és az egy fogyasztási egységre jutó havi jövedelem átlaga jövedelem-ötödönként az ILO–POV és az ILO–PSS kutatásban (forintban)	80
1.9. Az egy főre jutó és az egy fogyasztási egységre jutó havi jövedelem átlaga jövedelem-harmadonként az ILO–POV és az ILO–PSS kutatásban (forintban)	80
1.10. A háztartások különböző csoportjainak százalékos megoszlása az ekvivalens jövedelem alapján képzett jövedelem-harmadok szerint	81
1.11. A háztartások megoszlása az ekvivalens jövedelem alapján képzett jövedelem-ötödökben és a roma kisebbséghez tartozás	82
2. SZOCIÁLIS TRANSZFEREK – ÁTTEKINTÉS	82
2.1. A háztartások százalékos megoszlása a főbb jövedelemforrások szerint	82
2.2. A háztartások egy fogyasztási egységre jutó ekvivalens jövedelmének alakulása a jövedelemforrások szerint a két ILO mintában, forintban	82

2.3. Az utolsó hónap során kapott piaci és egyéb jövedelmek főbb típusainak előfordulási gyakorisága a különböző jövedelmi státusú háztartás-csoportokban (az adott jövedelem-típussal rendelkező háztartások százalékos aránya)	83
2.4. A háztartások százalékos megoszlása a jövedelemharmadokban a jövedelemforrások szerint	84
2.5. A háztartások különböző csoportjainak százalékos megoszlása a jövedelemforrások szerint	85
2.6. A háztartások különböző csoportjainak százalékos megoszlása az igénybevett szociális támogatások jellege szerint	86
2.7. Az egyes jövedelem-decilisekhez (egy főre jutó átlagjövedelem) tartozó háztartások százalékos megoszlása az igénybevett szociális támogatások jellege szerint	87
2.8. A támogatások ismertségének, valamint az utolsó 12 hónap során az egyes ellátások igénylésének és az azokban való részesülés gyakoriságának alakulása a kérdezettek között (százalékos gyakoriság) (II. kérdésblokk, 14–15. kérdés)	87
2.9. A háztartások százalékos aránya az utolsó év során elutasított, illetve a jogosultság megléte ellenére nem igényelt támogatások szerint	88
2.10. A háztartások egy főre jutó átlagjövedelme (forintban) aszerint, hogy volt-e a háztartásnak elutasított támogatási kérelme	88
2.11. Jövedelemmel rendelkezők, szociális transzferben, illetve jövedelemigazoláshoz kötött támogatásban részesülők aránya (a kérdezést megelőző hónapra vonatkozó adatok)	89
2.12. Az összjövedelem, a szociális támogatásokból származó jövedelem és a jövedelemigazoláshoz kötött ellátásokból származó jövedelem egy főre jutó havi átlaga a különböző háztartás-típusokban (A kérdezést megelőző hónapra vonatkozó adatok alapján, forintban)	90
2.13. A kutatás adatainak összehasonlítása a létminimum adattokkal	91
3. GYERMEKTÁMOGATÁSOK	92
3.1. A háztartások különböző csoportjainak százalékos megoszlása a 18 éven aluli eltartott gyermekek száma szerint	92
3.2. A háromféle családtámogatást igénybevevő gyermekes háztartások száma és százalékos megoszlása	93

3.3. A gyermektámogatások igénybevétele szerinti százalékos megoszlás az egyes jövedelem-harmadokban (ekvivalens jövedelem)	93
3.4. A családi adókedvezmény igénybevétele a különböző típusú gyermekes háztartásokban, százalékos megoszlás	94
3.5. A rendszeres gyermekvédelmi támogatás igénybevétele a különböző típusú gyermekes háztartásokban, százalékos megoszlás	95
3.6. Egy főre jutó jövedelem alakulása a rendszeres gyermekvédelmi támogatásban részesülő és nem részesülő háztartásokban (forintban)	96
3.7. Az ekvivalens, az egy főre jutó, a szociális transzferekből és a jövedelemigazoláshoz kötött támogatásokból származó jövedelem átlaga a különböző gyerekszámú háztartásokban (forintban)	96
3.8. Az ekvivalens és az egy főre jutó jövedelem átlaga az ILO–PSS mintában a különböző gyerekszámú háztartásokban (forintban)	96
3.9. A roma családtaggal rendelkező és nem rendelkező háztartások ekvivalens és egy főre jutó jövedelmei (forintban)	97
4. MUNKANÉLKÜLISÉG	97
4.1. A háztartások százalékos megoszlása a munkanélküliek száma szerint a jövedelmi harmadokban	97
4.2. A háztartások különböző csoportjainak százalékos megoszlása a kért munkanélkülisége szerint	98
4.3. A háztartások különböző csoportjainak százalékos megoszlása a háztartásfők munkanélkülisége szerint	99
4.4. Munkanélküliség az egyes háztartástípusokban	100
4.5. A háztartások megoszlása a roma kisebbséghez tartozás és a regisztrált munkanélküli, illetve a munkát kereső háztartástagok szerint	100
4.6. A munkanélküliség időtartama az elmúlt három évben a kértettek különböző csoportjaiban	101
4.7. Munkanélküli háztartások százalékos megoszlása a szerint, hogy kaptak-e munkanélküli támogatást	101
4.8. A munkanélküli családtaggal rendelkező és nem rendelkező háztartások egy főre jutó átlagjövedelme munkanélküli támogatással és annak hiányában (forintban)	102
4.9. A háztartások megoszlása a regisztrált és nem regisztrált munkanélküliség és a munkanélküli támogatásban való részesülés alapján	102

4.10. Az aktív munkaerőpiaci eszközökhöz való hozzájutás az elmúlt 3 év során, munkanélküli kérdezettek csoportjaiban, a roma kisebbséghez való tartozás szerint	102
4.11. A közmunka előnyei és hátrányai az elmúlt 3 év folyamán közmunkában résztvevő kérdezettek véleménye alapján	103
5. NYUGDÍJELLÁTÁS	103
5.1. Nyugdíjasok a mintában	103
5.2. Egy főre jutó és ekvivalens jövedelem a háztartásfő foglalkozási státusza szerinti csoportokban	103
5.3. A kérdezettek megoszlása a nyugdíjasok nélküli háztartásokban a járulékfizető szerint a foglalkozási státusz csoportokban	104
5.4. A nyugdíjas tag nélküli háztartásokban élő kérdezettek megoszlása a nyugdíjbiztosítással való rendelkezés szerint a foglalkozási státusz csoportokban	104
5.5. Nyugdíjbiztosítás léte a kérdezett foglalkozási csoportjaiban a nyugdíjassal nem rendelkező háztartásokban	104
5.6. A nyugdíjbiztosítás formái szerinti megoszlás a kérdezett foglalkozási csoportokban a nyugdíjassal nem rendelkező háztartásokban	105
5.7. Nyugdíjbiztosítás jelenleg és az időskori nyugdíjra vonatkozó vélemény a nyugdíjassal nem rendelkező háztartásokban élő kérdezettek körében	105
6. EGÉSZSÉGÜGYI ELLÁTÁS	106
6.1. Szükségletek és ellátottság	106
6.2. A kérdezettek százalékos aránya az előző évben igénybevett családorvosi ellátás alapján	107
6.3. A kérdezettek százalékos aránya az utolsó egy év során igénybevett fogorvosi ellátás alapján	108
6.4. Táppénz: táppénz szüksége és igénybevétele aktív keresők és jelenleg munkanélküliek körében	108
6.5. Két kérdésre adott válaszok kombinációja: „Pénzhiány miatt csökkentették a gyógyszerekre fordított kiadásokat” (II. kérdésblokk, 5. kérdés) és „Nem volt elegendő pénz a felírt gyógyszer kiváltására” (IV. kérdésblokk, 19. kérdés)	109

6.6. A háztartások megoszlása társadalombiztosítási kártya megléte és a gyógyszervásárlási nehézségek alapján (százalékos megoszlás)	109
6.7. A gyógyszervásárláshoz elegendő pénzzel nem rendelkező háztartások jellegzetességei	109
7. SZEGÉNYSÉG	110
7.1. Az adott szükségletet biztosítani tudó háztartások aránya az egyes jövedelem-harmadokban (ekvivalens jövedelem)	110
7.2. Az adott szükségletet minden gyerekeknek biztosítani tudó háztartások aránya az egyes jövedelem-harmadokban (ekvivalens jövedelem)	111
7.3. Az adott szükségletet az iskolás gyerekek számára biztosítani tudó háztartások aránya az egyes jövedelem-harmadokban (ekvivalens jövedelem)	111
7.4. A háztartások százalékos aránya a lakáshelyzet néhány jellemzője esetében	112
7.5. A háztartások megoszlása aszerint, hogy a kérdezett milyen mértékben tartja elegendőnek a szükségletek fedezéséhez a rendelkezésre álló jövedelmet (százalékos megoszlás)	112
7.6. A háztartások megoszlása a jövedelem-harmadokban (egy főre jutó jövedelem) aszerint, hogy az utolsó hónapban elegendő volt-e a jövedelem a szükségletek biztosításához, százalékos megoszlás	112
7.7. A háztartások megoszlása a jövőre vonatkozó elképzelések alapján	113
7.8. Az optimisták és a pesszimisták aránya a különböző demográfiai és szociológiai csoportokban (azoknak a százaléka, akik úgy látják, hogy javulni, illetve hogy romlani fog a család helyzete)	113
7.9. A társadalmi kirekesztés modellje, négy tényező együttes előfordulása alapján	114
7.10. Halmazottan hátrányos helyzetek gyakorisága kilenc tétel alapján, az egy főre jutó jövedelem-csoportokban	115
7.11. A különböző gyerekszámú háztartások megoszlása és az egy főre jutó jövedelem a halmazott depriváció szintje (kilenc tétel, a problémák száma összegezve) szerint	116
7.12. A roma kisebbséghez tartozás és az egy főre jutó jövedelem a halmazott depriváció szintje (kilenc tétel, a problémák száma összegezve) szerint	116

1. A minta leírása

1.1. A háztartásfők demográfiai jellemzői, százalékos megoszlás

A minta megoszlása a háztartásfők jellemzői alapján (HHH)	ILO-POV	ILO-PSS
A háztartások száma (N)	1047	1001
%	100	100
<i>A háztartásfő neme</i>		
Férfi	73	69
Nő	27	31
Összesen	100	100
<i>A háztartásfő korcsoportja</i>		
18–29 éves	18	16
30–45 éves	53	41
46 éves és idősebb	27	43
Összesen	100	100
<i>A háztartásfő családi állapota</i>		
Házas	68	64
Élettársi kapcsolatban élő	8	4
Özvegy	4	5
Elvált	11	12
Különélő	1	1
Nőtlen, hajadon	8	14
Összesen	100	100

* Az ILO-POV kutatás mintáját 1047 válaszadó és a hozzá tartozó háztartás alkotta, az ILO-PSS kutatását 1001. Néhány esetben az adott kérdésre választ adók száma – például a jövedelemre vonatkozó kérdéseknél – ennél kevesebb. Ezen túlmenően, a kérdőív tartalmazott olyan kérdéseket is, amelyek csak egyes almintákra (például gyerekes családok, munkanélküliek) voltak érvényesek. Az elemszám természetesen ezekben az esetekben is kevesebb.

1.2. A megkérdezettek demográfiai jellemzői, százalékos megoszlás

A minta megoszlása a megkérdezettek jellemzői alapján	ILO-POV	ILO-PSS
A megkérdezettek száma(N)	1047	1001
%	100	100
<i>A kérdezett neme</i>		
Férfi	45	50
Nő	55	50
Összesen	100	100
<i>A kérdezett életkori csoportja</i>		
18–29 éves	28	31
30–45 éves	49	37
46–60 éves	23	32
Összesen	100	100
<i>A kérdezett családi állapota</i>		
Házass	63	53
Élettársi kapcsolatban élő	9	4
Özvegy	3	3
Elvált	10	11
Különélő	1	1
Nőtlen, hajadon	14	28
Összesen	100	100

1.3. A háztartásfők szociológiai jellemzők szerinti százalékos megoszlása

A minta megoszlása a háztartásfők jellemzői alapján	ILO-POV	ILO-PSS
A háztartások száma (N)	1047	1001
%	100	100
<i>A háztartásfő iskolai végzettsége</i>		
8 osztály vagy kevesebb	40	19
Szaktunskáképző iskola, szakiskola	40	36
Középiskola	18	31
Főiskola, egyetem	2	14
Összesen	100	100
<i>A háztartásfő alkalmazási viszonya, gazdasági aktivitása</i>		
Alkalmazott	57	67
Vállalkozó, vállalkozás tulajdonosa	5	11
Szövetkezeti tag	1	1
Gyermekgondozási ellátáson lévő	3	1
Munkanélküli	17	5
Nyugdíjas (idős kori/ leszállékolt az ILO-POV-ban)	15	8
Egyéb (segítő családtag, diák, egyéb eltartott)	2	7
Összesen	100	100
<i>A háztartásfő jelenlegi (utolsó) beosztása</i>		
Vállalkozó, vezető, értelmiségi	7	26
Más szellemi	7	14
Szaktunskás	36	35
Szakképzetlen vagy mezőgazdasági dolgozó	47	22
Soha nem volt állása	3	3
Összesen	100	100

**1.4. A kérdezettek szociológiai jellemzők szerinti
százalékos megoszlása**

A minta megoszlása a kérdezett jellemzői alapján	ILO-POV	ILO-PSS
A megkérdezettek száma (N)	1047	1001
Százalékos megoszlás	100	100
<i>A kérdezett iskolai végzettsége</i>		<i>(N=1 001)</i>
Nyolc általános vagy kevesebb	42	21
Szaktaniskola, szakiskola	35	32
Gimnázium, szakközépiskola, technikum	20	34
Főiskola, egyetem	3	13
Összesen	100	100
<i>A kérdezett alkalmazási viszonya, gazdasági aktivitása</i>		<i>(N=985)</i>
Közalkalmazott	15	22
Egyéb alkalmazott	21	30
Vállalkozó, vállalkozás tulajdonosa	3	8
Szövetkezeti tag	1	0
Gyermekgondozási szabadságon lévő	12	5
Munkanélküli	24	9
Nyugdíjas (idős kori/leszázalékolt)	15	7
Rokkant (leszázalékolt nyugdíjasokkal együtt)	N. A.	7
Egyéb (segítő családtag, tanuló, más eltartott eltartott)	9	13
Összesen	100	100
<i>A kérdezett jelenlegi (utolsó) beosztása</i>		<i>(N=976)</i>
Vállalkozó, vezető, értelmiségi	6	20
Más szellemi	8	17
Szaktaniskola	27	31
Szakképzetlen munkás vagy mezőgazdasági dolgozó	45	22
Soha nem volt állása	14	10
Összesen	100	100

1.5. Háztartás-jellemzők, százalékos megoszlás		
A háztartások típusai	ILO-POV	ILO-PSS
A háztartások száma (N)	1047	1001
Százalékos megoszlás	100	100
<i>A háztartás jellege</i>		
Egyedülálló felnőtt	4	9
Házaspár gyermek nélkül	7	14
Gyermekes házaspár	64	52
Egyedülálló felnőtt gyermekkel	12	14
Egyéb	13	11
Összesen	100	100
<i>A háztartásban élők száma</i>		
Egy	4	9
Kettő	11	24
Három	22	28
Négy	32	26
Öt és több	31	14
Összesen	100	100
<i>A 18 éven aluli eltartott gyermekek száma</i>		
Nincs gyerek	23	53
Egy gyerek	30	26
Két gyerek	26	15
Három vagy több gyerek	21	6
Összesen	100	100
<i>A település jellege</i>		
Budapest	8	18
Megyeszékhely	15	19
Más város	34	30
Község	43	33
Összesen	100	100
<i>Roma kisebbséghez tartozó háztartástag</i>		
A kérdezett szerint	20	(2)
A kérdező megítélése szerint	22	N.A.

1.6. A két ILO mintát alkotó háztartásokban élők megoszlása munkaerőpiaci helyzetük alapján

	ILO-POV		ILO-PSS	
	%	N	%	N
A háztartások száma (N)		1 047		1 001
A háztartásokban élők száma		4 143		3 180
Aktív kereső	23	963	44	1 382
Munkanélküli	19	774	6	195
Gyermekgondozási szabadságon lévő	6	261	3	92
Nyugdíjas	10	403	20	644
18 éven felüli tanuló és egyéb eltartott	3	124		
0–18 éves eltartott gyermek	39	1 618	27	867
Összesen	100	4 143	100	3 180
A háztartás átlagos nagysága (fő)		3,95		3,18

1.7. A havi egy főre jutó jövedelem és az ekvivalens jövedelem átlaga az egyes jövedelmi tizedekben az ILO-POV és az ILO-PSS mintában (forintban)

	Egy főre jutó havi jövedelem ILO-POV	Egy főre jutó havi jövedelem, ILO-PSS	Egy fogyasztási egység-re jutó havi jövedelem, ILO-POV	Egy fogyasztási egység-re jutó havi jövedelem, ILO-PSS
Alsó tized	6 500	9 900	9 500	12 800
2. tized	10 000	14 500	14 200	20 800
3. tized	12 200	17 600	17 100	25 700
4. tized	13 900	20 500	19 600	29 500
5. tized	15 400	24 200	22 100	33 200
6. tized	16 800	27 700	23 600	37 200
7. tized	17 900	31 100	25 400	41 100
8. tized	18 900	35 800	26 700	46 200
9. tized	19 500	41 500	28 400	54 500
Felső tized	23 300	67,200	33 500	81 500
Átlag	15 400	29 500	22 000	38 200
Felső/alsó	3,6	6,8	3,5	6,4
Relatív szórás	37%	61%	35%	53%
N	1 029	813	1 029	813

1.8. Az egy főre jutó és az egy fogyasztási egységre jutó havi jövedelem átlaga jövedelem-ötödönként az ILO–POV és az ILO–PSS kutatásban (forintban)

	Egy főre jutó havi jövedelem, ILO–POV	Egy főre jutó havi jövedelem, ILO–PSS	Egy fogyasztási egységre jutó ekvivalens jövedelem, ILO–POV	Egy fogyasztási egységre jutó ekvivalens jövedelem, ILO–PSS
Alsó ötöd	8 200	11 900	11 900	16 900
2. ötöd	13 000	19 300	18 400	27 400
3. ötöd	16 000	25 700	22 800	35 000
4. ötöd	18 300	32 900	26 000	43 600
Felső ötöd	21 500	54 900	30 800	68 200
A teljes minta átlaga	15 400	29 500	22 100	38 200

1.9. Az egy főre jutó és az egy fogyasztási egységre jutó havi jövedelem átlaga jövedelem-harmadonként az ILO–POV és az ILO–PSS kutatásban (forintban)

	Egy főre jutó havi jövedelem, ILO–POV	Egy főre jutó havi jövedelem, ILO–PSS	Egy fogyasztási egységre jutó ekvivalens jövedelem, ILO–POV	Egy fogyasztási egységre jutó ekvivalens jövedelem, ILO–PSS
Alsó harmad	9 900	15 100	14 200	20 500
Középső harmad	16 000	26 500	22 800	35 100
Felső harmad	20 500	47 400	29 100	58 800
A teljes minta átlaga	15 400	29 500	22 100	38 200

1.10. A háztartások különböző csoportjainak százalékos megoszlása az ekvivalens jövedelem alapján képzett jövedelem-harmadok szerint

A háztartás típusa	Alsó harmad	Középső harmad	Felső harmad	Összesen	
	%	%	%	%	N
Az összes háztartás	33,4	33,4	33,1	100	1029
<i>A háztartás jellege</i>					
Egyedülálló	86	8	6	100	36
Pár (házaspár vagy élettársi kapcsolat)	38	49	13	100	71
Pár + gyermek/ek	28	32	40	100	658
Egyedülálló szülő + gyermek/ek	42	40	18	100	130
Egyéb	34	32	34	100	133
<i>18 éven aluli eltartott gyermekek száma</i>					
Nincs gyerek	35	33	32	100	235
Egy gyerek	30	37	33	100	305
Két gyerek	27	26	48	100	267
Három vagy több gyerek	38	36	26	100	222
<i>A háztartás nagysága</i>					
Egy vagy kétszemélyes	53	40	7	100	156
Három fő	30	38	33	100	232
Négy fő	27	26	47	100	327
Öt és több személy	34	34	32	100	314
<i>A háztartás jövedelmi státusza</i>					
Csak aktív keresők	17	31	52	100	225
Csak rendszeres szociális ellátásban részesülők	62	28	10	100	361
Vegyes	17	40	43	100	435
<i>Településtípus</i>					
Budapest	31	42	27	100	81
Megyeszékhely	33	30	37	100	152
Más város	29	34	37	100	349
Község	37	33	30	100	447
<i>Roma kisebbséghez tartozás</i>					
Nincs roma a háztartásban	27	35	38	100	816
Van roma tagja a háztartásnak	60	27	13	100	211

1.11. A háztartások megoszlása az ekvivalens jövedelem alapján képzett jövedelem-ötödökben és a roma kisebbséghez tartozás

	Nincs roma a háztartásban	Van roma tagja a háztartásnak (Ötöd)	
Alsó ötöd	14	42	20
2. ötöd	18	27	20
3. ötöd	21	16	20
4. ötöd	23	8	20
Felső ötöd	23	9	20
Összesen	100	100	100

2. Szociális transzferek – áttekintés

2.1. A háztartások százalékos megoszlása a főbb jövedelemforrások szerint

	ILO-POV	ILO-PSS
Csak piaci jövedelem	5	21
Csak szociális transzferek	25	16
Piaci jövedelem és szociális transzferek	66	60
Egyéb	4	3
Összesen	100	100
A háztartások száma	1047	813

2.2. A háztartások egy fogyasztási egységre jutó ekvivalens jövedelmének alakulása a jövedelemforrások szerint a két ILO mintában, forintban

Jövedelem forrás	ILO-POV		ILO-PSS	
	Átlag-jövedelem	N	Átlag-jövedelem	N
Csak piaci jövedelem	22 600	57	51 800	171
Csak szociális transzferek	17 300	254	25 800	132
Piaci jövedelem és szociális transzferek	23 800	673	36 800	487
Egyéb	19 800	44	35 500	23
Összesen	22 000	1 028	38 200	813

2.3. Az utolsó hónap során kapott piaci és egyéb jövedelmek főbb típusainak előfordulási gyakorisága a különböző jövedelmi státusú háztartás-csoportokban (az adott jövedelem-típussal rendelkező háztartások százalékos aránya)

Jövedelem típus	Csak aktív kereső/k	Csak szociális transzferekben részesülő/k	Mindkettő	Összesen
N	232	365	439	1036
<i>Piaci jövedelem, minden típus</i>	99	26	95	72
Rendszeres munkabér, fizetés	92	4	90	60
Mellékállásból, másodállásból származó fizetés jövedelem	3	1	3	2
Vállalkozásból, üzleti tevékenységből származó jövedelem	10	1	4	4
Alkalmi munkából származó jövedelem	6	18	10	12
Mezőgazdasági termelésből származó jövedelem	11	5	6	7
Egyéb munkából származó jövedelem	5	4	2	4
<i>Szociális transzferek, minden típus</i>	84	89	94	91
Nyugdíj – minden formája	1*	50	37	33
Gyermeknevelési segély/díj/ támogatás, ápolási díj	9**	32	33	27
Családi pótlék (nevelési támogatás)	81	63	75	72
Munkanélküli támogatás	0	30	15	17
Táppénz	8	1	5	4
Segély	22	38	31	31
<i>Más jövedelem</i>	2	10	12	4
Családtól kapott jövedelem	3	3	2	3
Tartásdíj	5	6	3	5
Más segítő szervezettől, egyéntől kapott jövedelem	0	1	1	1
Egyéb jövedelem	N.A.	N.A.	N.A.	4

* Nyugdíjban részesülhet a főállásban alkalmazásban álló személy is.

** Valószínűleg kódolási hiba.

**2.4. A háztartások százalékos megoszlása a jövedelmharmadokban
a jövedelemforrások szerint**

	Alsó harmad	Középső harmad	Felső harmad	Összesen
<i>ILO-POV</i>				
Csak piaci jövedelem	4	8	5	5
Csak szociális transzfer	47	19	8	25
Piaci jövedelem és szociális transzferek	44	67	86	66
Egyéb	5	6	1	4
Összesen	100	100	100	100
<i>ILO-PSS (országos minta)</i>				
Csak piaci jövedelem	8	18	38	21
Csak szociális transzfer	30	12	6	16
Piaci jövedelem és szociális transzferek	59	67	54	60
Egyéb	4	3	2	3
Összesen	100	100	100	100

2.5. A háztartások különböző csoportjainak százalékos megoszlása a jövedelemforrások szerint

A háztartás jellege	Háztartások			Összesen, %	Összesen, N
	Csak szociális jövedelemmel	Piaci és szociális jövedelemmel	Csak piaci és egyéb jövedelemmel		
Teljes minta	25	65	10	100	1 045
<i>A háztartás felnőtt tagjainak jövedelmi státusza</i>					
Csak aktív háztartástagok	1	83	16	100	232
Csak szociális transferekben részesülők	64	25	10	100	365
Vegyes	4	90	6	100	439
<i>A háztartás típusa</i>					
Egyedülálló*	(71)	(2)	(26)	(100)	(42)
Pár (házaspár v. élettársi kapcsolat)	39	27	34	100	71
Pár + gyerek/ek	19	75	6	100	669
Egyedülálló szülő + gyerek/ek	30	51	19	100	130
Egyéb	27	68	5	100	135
<i>18 éven aluli eltartott gyermekek száma</i>					
Nincs gyerek	41	33	26	100	243
Egy gyerek	22	68	10	100	310
Két gyerek	13	85	3	100	270
Három és több gyerek	25	73	2	100	224
<i>Településtípus</i>					
Budapest	28	55	17	100	83
Megyeszékhely	31	56	12	100	153
Más város	21	71	8	100	357
Község	24	66	10	100	454
<i>Régió</i>					
Közép-Magyarország	24	64	12	100	146
Közép-Dunántúl	13	70	17	100	100
Nyugat-Dunántúl*	(6)	(82)	(12)	(100)	(33)
Dél-Dunántúl	21	70	9	100	120
Észak-Magyarország	36	61	3	100	154
Észak-Alföld	29	62	9	100	278
Dél-Alföld	21	67	12	100	216
<i>Roma kisebbséghez tartozás</i>					
Nincs roma a háztartásban	20	69	12	100	832
Van roma tagja a háztartásnak	43	52	5	100	213
<i>Állandó ápolást igénylő beteg személy a háztartásban</i>					
Nincs	21	68	11	100	838
Van	37	55	8	100	209

* A zárójel az adott kategóriába tartozók kis számára utalnak (N kisebb mint 50).

2.6. A háztartások különböző csoportjainak százalékos megoszlása az igénybevett szociális támogatások jellege szerint

A háztartás jellege	Nincs szociális támogatás	Csak nem-igazoláshoz kötött támogatás	Csak jövedelem-igazoláshoz kötött támogatás	Mindkét típus	Összesen	Jövedelem-igazoláshoz kötött támogatásban részesülők aránya (%)
Teljes minta	7	33	4	57	100	61
<i>A háztartás tagjainak jövedelmi státusza</i>						
Csak aktív felnőtt háztartástag/ok	14	39	3	45	100	48
Csak szociális transzferjövödelmekkel rendelkező háztartások	4	23	7	66	100	73
Vegyes	5	38	1	56	100	57
<i>A háztartás típusa</i>						
Egyedülálló*	21	31	5	43	100	48
Pár (házaspár vagy élettársi kapcsolat)	31	35	3	31	100	34
Pár + gyerek/ek	3	33	3	61	100	64
Egyedülálló szülő + gyerek/ek	9	28	10	53	100	63
Egyéb	3	34	2	61	100	63
<i>18 éven aluli eltartott gyermekek száma</i>						
Nincs gyerek	23	47	3	28	100	30
Egy gyerek	5	33	6	57	100	63
Két gyerek	0	36	3	61	100	64
Három és több gyerek	0	15	2	83	100	85
<i>Az ekvivalens jövedelem alapján képzett jövedelmi harmadok</i>						
Alsó harmad	6	27	3	64	100	67
Középső harmad	9	25	6	60	100	66
Felső harmad	4	46	1	48	100	49
<i>Településtípus</i>						
Budapest	12	29	5	54	100	59
Megyeszékhely	7	31	5	57	100	62
Más város	5	35	3	57	100	60
Község	7	33	3	57	100	60
<i>Roma kisebbséghez tartozás</i>						
Nincs roma a háztartásban	8	37	4	52	100	56
Van roma tagja a háztartásnak	2	17	3	77	100	80

2.7. Az egyes jövedelemdecilisekhez (egy főre jutó átlagjövedelem) tartozó háztartások százalékos megoszlása az igénybevett szociális támogatások jellege szerint

A háztartás jellege	Nincs szociális támogatás	Csak nem jövedelem-igazoláshoz kötött támogatás	Csak jövedelem-igazoláshoz kötött támogatás	Mindkét típus	Összesen	Jövedelem-igazoláshoz kötött támogatásban részesülők aránya (%)
Teljes minta	7	33	4	57	100	61
<i>Az egy főre jutó jövedelem tizedei</i>						
Alsó tized	5	24	3	68	100	71
2. tized	4	25	2	69	100	71
3. tized	4	24	3	70	100	72
4. tized	3	21	3	73	100	76
5. tized	8	19	6	66	100	72
6. tized	2	38	7	53	100	60
7. tized	10	36	3	50	100	54
8. tized	9	40	3	48	100	51
9. tized	6	46	4	44	100	48
Felső tized	10	54	2	34	100	36

2.8. A támogatások ismertségének, valamint az utolsó 12 hónap során az egyes ellátások igénylésének és az azokban való részesülés gyakoriságának alakulása a kérdezettek között (százalékos gyakoriság) (II. kérdésblokk, 14–15. kérdés)

A támogatás típusa	Ismerte a támogatást	Kérte a támogatást	Részesült a támogatásban
<i>Társadalombiztosítási jellegű</i>			
Gyermekgondozási díj (GYED)	93	10	9
Táppénz	94	13	13
Munkanélküli járadék	94	19	16
<i>Univerzális jellegű</i>			
Családi pótlék (nevelési támogatás)	97	71	70
Gyermekgondozási segély (GYES)	96	29	29
<i>Segély-jellegű</i>			
Ápolási díj	73	4	3
Rendszeres gyermekvédelmi támogatás	83	49	44
Jövedelempótló támogatás	89	16	13
Munkanélküli segély	77	10	8
Időskori járadék	53	1	1
Lakásfenntartási támogatás	64	13	6
Egyéb rendszeres segély	62	9	4
Közüzemi díj támogatás	48	4	3
Átmeneti segély	67	15	7
Egyéb segély	15	4	3

2.9. A háztartások százalékos aránya az utolsó év során elutasított, illetve a jogosultság megléte ellenére nem igényelt támogatások szerint

A háztartás típusa	Jogosult volt támogatásra, de nem igényelte azt	Igényelt támogatást, de nem részesült abban	A háztartások száma (N) (100%)
Összesen	33	37	1011
<i>Az egy főre jutó jövedelem alapján képzett jövedelem-harmadok</i>			
Alsó harmad	33	39	343
Középső harmad	33	35	357
Felső harmad	33	30	330
<i>A szegénység szubjektív megítélése</i>			
Szegény	36	43	405
Időnként, bizonyos szempontból szegény	33	31	561
Egyáltalán nem szegény	12	17	57
<i>18 éven aluli eltartott gyerekek száma</i>			
Nincs gyerek	32	28	218
Egy gyerek	29	32	297
Két gyerek	35	32	257
Három és több gyerek	36	47	215
<i>Roma kisebbséghez tartozás</i>			
Nincs roma tagja a háztartásnak	33	30	784
Van roma tagja a háztartásnak	33	53	203

2.10. A háztartások egy főre jutó átlagjövedelme (forintban) aszerint, hogy volt-e a háztartásnak elutasított támogatási kérelme

A háztartás típusa	Nem volt elutasított kérelmük		Volt elutasított kérelmük		Összesen	
	Átlagjövedelem	N	Átlagjövedelem	N	Átlagjövedelem	N
Összesen	15 600	658	14 900	350	15 400	1008
<i>18 éven aluli eltartott gyerekek száma</i>						
Nincs gyerek	16 000	156	16 300	62	16 100	218
Egy gyerek	16 300	205	15 700	97	16 100	302
Két gyerek	15 700	180	15 500	86	15 600	266
Három és több gyerek	13 600	117	13 000	105	13 300	222
<i>Roma kisebbséghez tartozás</i>						
Nincs roma tagja a háztartásnak	16 100	558	16 400	238	16 200	796
Van roma tagja a háztartásnak	12 600	99	11 800	111	12 200	210

**2.11. Jövedelemmel rendelkezők, szociális transzferben, illetve jövedelemigazoláshoz kötött támogatásban részesülők aránya
(a kérdezést megelőző hónapra vonatkozó adatok)**

A háztartás típusa	Jövedelemben részesülők aránya	Szociális transzferben részesülők aránya	Jövedelemigazoláshoz kötött ellátásban részesülők aránya
Összesen	100	94	51
<i>Jövedelemharmad (egy főre jutó jövedelem)</i>			
Alsó harmad	100	91	69
Középső harmad	100	92	59
Felső harmad	100	84	33
<i>A szegénység szubjektív megítélése</i>			
Szegény	100	90	57
Időnként, bizonyos szempontból szegény	100	93	53
Egyáltalán nem szegény	100	96	47
<i>18 éven aluli eltartott gyerekek száma</i>			
Nincs gyerek	100	74	26
Egy gyerek	100	95	54
Két gyerek	100	98	58
Három és több gyerek	100	98	80
<i>Roma kisebbséghez tartozás</i>			
Nincs roma tagja a háztartásnak	100	91	50
Van roma tagja a háztartásnak	100	94	69

2.12. Az összjövedelem, a szociális támogatásokból származó jövedelem és a jövedelemigazoláshoz kötött ellátásokból származó jövedelem egy főre jutó havi átlaga a különböző háztartás-típusokban (A kérdezést megelőző hónapra vonatkozó adatok alapján, forintban)

A háztartás típusa	Egy főre jutó összjövedelem	Szociális transzferekből származó jövedelem	Jövedelemigazoláshoz kötött támogatásokból származó jövedelem
Összesen	15 400	8 300	3 300
<i>Jövedelem-harmadok az egy főre jutó jövedelem alapján</i>			
Alsó harmad	9 900	7 800	3 300
Középső harmad	16 000	8 700	3 300
Felső harmad	20 500	8 300	3 300
<i>A szegénység szubjektív megítélése</i>			
Szegény	14 000	8 900	3 600
Időnként, bizonyos szempontból szegény	16 300	7 900	3 100
Egyáltalán nem szegény	16 800	6 900	2 700
<i>18 éven aluli eltartott gyerekek száma</i>			
Nincs gyerek	16 300	11 300	6 800
Egy gyerek	16 100	7 700	3 000
Két gyerek	15 600	6 400	2 800
Három és több gyerek	13 300	8 600	2 900
<i>Roma kisebbséghez tartozás</i>			
Nincs roma tagja a háztartásnak	16 300	8 200	3 200
Van roma tagja a háztartásnak	12 200	8 600	3 400

2.13. A kutatás adatainak összehasonlítása a létminimum adatokkal¹

Aktívkorú felnőtt(ek)el rendelkező háztartások, a felnőttek és a gyerekek száma	KSH létminimum- szint, 2000, egy főre jutó összegek	ILO-POV egy főre jutó jövedelem	N az ILO-POV-ban	ILO-POV alapján egy főre jutó jövedelem a KSH létminimum szintjének %-ban (2/1, %)
	1	2	3	4
1 felnőtt, aktív korú	32 900	15 700	35	48
1 felnőtt + 1 gyerek	27 100	16 700	33	61
1 felnőtt + 2 gyerek	23 500	16 000	22	68
2 felnőtt	28 700	17 000	106	59
2 felnőtt + 1 gyerek	26 300	16 600	127	63
2 felnőtt + 2 gyerek	23 800	15 800	191	66
2 felnőtt + 3 gyerek	21 700	14 100	116	65
2 felnőtt + 4 gyerek	20 200	13 400	43	66
3 felnőtt	27 400	16 200	77	59
3 felnőtt + 1 gyerek	25 900	15 600	77	60
3 felnőtt + 2 gyerek	24 000	16 300	30	68
3 felnőtt + 3 gyerek*	22 100	11 400	53	53
3 felnőtt + 4 gyerek*	20 900			
Összesen	25 600	15 400	904	60

* A kategóriák megegyeznek a KSH létminimumszámításoknál alkalmazottakkal; az ILO-POV mintában 3 és több felnőtt, valamint 3 és több gyermek.

¹ A jövedelemadataink 2001 közepére vonatkoznak, a létminimum-adatok 2000 közepére. Az inflációval számolva a 2001-es létminimum körülbelül 10 százalékkal haladhatta meg az előző évi szintet. Ez csökkentheti a 2001-es jövedelemadatok 2000-es létminimum-adatokkal történő összehasonlítása során fellépő hibákat.

3. Gyermektámogatások

3.1. A háztartások különböző csoportjainak százalékos megoszlása a 18 éven aluli eltartott gyermekek száma szerint

	0	1	2	3 és több	Összesen, N
	Gyerek				
A háztartások száma	243	310	270	224	1047
Százalékos megoszlás	23	30	26	21	10
<i>A háztartásfő neve</i>					
Férfi	22	26	28	24	763
Nő	28	39	19	14	284
<i>A háztartásfő korcsoportja</i>					
18–29 éves	14	36	30	21	186
30–45 éves	13	26	33	28	555
46 éves és idősebb	49	31	9	10	304
<i>A háztartásfő családi állapota</i>					
Házas	17	29	30	24	710
Élettársi kapcsolatban él	19	28	23	30	88
Özvegy	(21)	(11)	(5)	(6)	(43)
Elvált	40	30	19	11	113
Különélő	(3)	(2)	(2)	(4)	(11)
Nőtlen, hajadon	42	37	13	8	82
<i>A háztartásfő iskolai végzettsége</i>					
8 általános vagy kevesebb	26	29	23	22	417
Szakk munkásképző iskola, szakiskola	21	31	26	22	416
Gimnázium, szakközépiskola, technikum	22	29	31	19	189
Főiskola, egyetem	(7)	(5)	(7)	(5)	(24)
<i>A háztartásfő foglalkoztatási helyzete</i>					
Alkalmazott állami intézményben	20	27	33	20	232
Alkalmazott magán cégnél	16	29	33	22	364
Szövetkezeti tag	(2)	(2)	(6)	(3)	(13)
Saját vállalkozása van	22	30	32	16	50
Gyermekgondozási szabadságon van	(0)	(12)	(5)	(18)	(35)
Munkanélküli	26	31	16	27	175
Nyugdíjas	46	33	9	12	153
Egyéb	(9)	(6)	(5)	(3)	(23)
<i>Településtípus</i>					
Budapest	33	26	24	17	83
Megyeszékhely	22	35	27	16	153
Más város	22	29	28	21	357
Község	23	29	24	24	454
<i>Roma kisebbséghez tartozás</i>					
Nincs roma tagja a háztartásnak	25	31	26	18	832
Van roma tagja a háztartásnak	18	24	25	33	213

3.2. A háromféle családtámogatást igénybevevő gyermekes háztartások száma és százalékos megoszlása

	Nem részesül a támogatásban		Részesül a támogatásban		Összesen	
	N	%	N	%	N	%
<i>Háztartás:</i>						
Családi pótlék (nevelési ellátás)	75	7	728	93	803	100
Rendszeres gyermekvédelmi támogatás	348	43	456	57	804	100
Részben igénybevett adókedvezmény			131	18		
Teljes mértékben igénybevett adókedvezmény	280	39	310	43	721	100
A három támogatás közül legalább egyben	25	3	779	97	804	100

3.3. A gyermektámogatások igénybevétele szerinti százalékos megoszlás az egyes jövedelem-harmadokban (ekvivalens jövedelem)

	Alsó harmad	Középső harmad	Felső harmad	Összesen	N
Egyikben sem részesül	5	3	1	3	25
Csak családi pótlékban részesül	21	11	13	14	115
Csak rendszeres gyermekvédelmi támogatásban részesül *	3	1	1	2	16
Csak adókedvezményben részesül*	2	2	3	2	18
Családi pótlékban és rendszeres gyermekvédelmi támogatásban részesül	39	30	10	26	203
Családi pótlékban és adókedvezményben részesül	9	16	41	23	181
Rendszeres gyermekvédelmi támogatásban és adókedvezményben részesül*	1	3	2	2	17
Mindhárom ellátásban részesül	20	34	29	28	219
Összesen	100	100	100	100	794
N	248	261	285	794	

* Valószínűleg hibás válasz.

3.4. A családi adókedvezmény igénybevétele a különböző típusú gyermekes háztartásokban, százalékos megoszlás

	Nem veszi igénybe	Részben veszi igénybe	Teljeskörűen veszi igénybe	Összesen	N
Összesen	39	18	43	100	721
<i>Családstruktúra</i>					
Pár gyerek/ek/ke	35	19	46	100	532
Egyszülős háztartás és egyéb háztartások gyerek/ek/ke ²	52	14	34	100	179
<i>18 éven aluli eltartott gyerekek száma</i>					
Egy vagy két gyerek	37	16	47	100	505
Három és több gyerek	42	24	34	100	216
<i>A háztartás felnőtt tagjainak foglalkoztatási helyzete</i>					
Csak aktívak	15	21	64	100	184
Csak szociális transzferben részesülők	78	5	17	100	212
Vegyes	26	25	49	100	319
<i>Településtípus</i>					
Budapest	59	14	27	100	51
Megyeszékhely	34	14	52	100	105
Más város	31	26	44	100	250
Község	44	14	42	100	315
<i>Roma kisebbséghez tartozás</i>					
Nincs roma tagja a háztartásnak	33	20	47	100	563
Van roma tagja a háztartásnak	61	10	29	100	157
<i>Ekvivalens jövedelem-harmadok</i>					
Alsó harmad	63	8	29	100	218
Középső harmad	40	20	40	100	234
Felső harmad	18	25	57	100	260

² Egy szülő és gyerek/ek és/vagy nagyszülő és/vagy más rokon.

3.5. A rendszeres gyermekvédelmi támogatás igénybevétele a különböző típusú gyermekes háztartásokban, százalékos megoszlás

	Nem részesül rendszeres gyermekvédelmi támogatásban	Részesül rendszeres gyermekvédelmi támogatásban	Összesen	N
Összesen	43	57	100	804
<i>Családstruktúra</i>				
Pár gyerek/ek/kel	42	58	100	588
Egyszülős háztartás és egyéb háztartások gyerek/ek/kel ³	45	55	100	205
<i>18 éven aluli eltartott gyerekek száma</i>				
Egy gyerek	55	45	100	310
Két gyerek	47	53	100	270
Három és több gyerek	23	77	100	224
<i>A háztartás felnőtt tagjainak foglalkoztatási helyzete</i>				
Csak aktívak	55	45	100	199
Csak szociális transzferekben részesülők	30	70	100	248
Vegyes	46	54	100	350
<i>Településtípus</i>				
Budapest	55	45	100	56
Megyeszékhely	53	47	100	119
Más város	42	58	100	278
Község	39	61	100	351
<i>Roma kisebbséghez tartozás</i>				
Nincs roma tagja a háztartásnak	47	53	100	628
Van roma tagja a háztartásnak	29	71	100	175
<i>Ekvivalens jövedelem-harmadok</i>				
Alsó harmad	37	63	100	248
Középső harmad	31	69	100	261
Felső harmad	58	42	100	285

³ Egy szülő és gyerek/ek és/vagy nagyszülő és/vagy más rokon.

3.6. Egy főre jutó jövedelem alakulása a rendszeres gyermekvédelmi támogatásban részesülő és nem részesülő háztartásokban (forintban)

	Nem részesül rendszeres gyermekvédelmi támogatásban	Részesül rendszeres gyermekvédelmi támogatásban	Összesen	N
Pár gyerek/ek/ke	16 500	14 600	15 400	579
Egyedülálló szülő gyerek/ek/ke	16 300	15 100	15 600	94
Egyéb háztartások	13 600	13 600	13 600	110
Összesen	16 000	14 500	15 200	783

3.7. Az ekvivalens, az egy főre jutó, a szociális transferekből és a jövedelem-igazoláshoz kötött támogatásokból származó jövedelem átlaga a különböző gyerekszámú háztartásokban (forintban)

Az eltartott gyerekek száma	Fogyasztási egységre számított ekvivalens jövedelem	Egy főre jutó jövedelem	Összes szociális transzfer- jövedelem	Jövedelem-igazolás- hoz kötött támo- gatásokból szár- mazó jövedelem	N
Nincs gyerek	20 900	16 300	11 300	6 800	266
1 gyerek	22 400	16 000	7 700	3 000	276
2 gyerek	23 400	15 700	6 400	2 800	266
3 és több gyerek	21 400	13 400	8 600	3 300	221
Összesen	22 000	15 400	8 200	3 300	1 029

3.8. Az ekvivalens és az egy főre jutó jövedelem átlaga az ILO–PSS mintában a különböző gyerekszámú háztartásokban (forintban)

Az eltartott gyerekek száma	Fogyasztási egységre számított ekvivalens jövedelem	Egy főre jutó jövedelem	N
Nincs gyerek	43 000	36 100	387
1 gyerek	36 100	26 200	214
2 gyerek	34 000	22 900	152
3 és több gyerek	25 100	15 800	60
Összesen	38 200	29 500	813

3.9. A roma családtaggal rendelkező és nem rendelkező háztartások ekvivalens és egy főre jutó jövedelmei (forintban)

Az eltartott gyerekek száma	Ekvivalens jövedelem	Egy főre jutó jövedelem	N
<i>Gyermek nélküli háztartás</i>			
Nincs roma tagja a háztartásnak	21 400	16 800	198
Van roma tagja a háztartásnak	16 500	13 300	37
Roma/nem roma háztartás aránya	77	79	
<i>Gyermekes háztartások</i>			
Nincs roma tagja a háztartásnak	23 500	16 000	619
Van roma tagja a háztartásnak	18 000	11 900	174
Roma/nem roma háztartás aránya	76	74	

4. Munkanélküliség

4.1. A háztartások százalékos megoszlása a munkanélküliek száma szerint a jövedelmi harmadokban

Jövedelem-harmad	Munkanélküli háztartástagok száma				Összesen
	Nincs munka-nélküli a háztartásban	Egy munka-nélküli	Két munka-nélküli	Három vagy több munka-nélküli	
N	589	193	187	60	1029
Alsó harmad	35	24	28	13	100
Középső harmad	60	20	16	4	100
Felső harmad	77	12	10	1	100
Összesen	57	19	18	6	100

4.2. A háztartások különböző csoportjainak százalékos megoszlása a kérdett munkanélkülisége szerint

A kérdettek jellemzői	A kérdett munkanélküli		Összesen	
	Nem (N)*	Igen (N)*	%	N
A kérdettek száma	71	29	100	1047
<i>A kérdett életkori csoportja</i>				
18–29 éves	64	36	100	287
30–45 éves	75	25	100	509
46–60 éves	70	30	100	251
<i>A kérdett neme</i>				
Férfi	68	32	100	475
Nő	73	27	100	572
<i>A kérdett családi állapota</i>				
Házás	74	26	100	660
Élettársi kapcsolatban él	65	35	100	91
Özvegy*	(27)	(7)	N.A.	(34)
Elvált	71	29	100	106
Külön élő*	(8)	(6)	N.A.	(14)
Nőtlen, hajadon	57	43	100	140
<i>A kérdett iskolai végzettsége</i>				
8 általános vagy kevesebb	63	37	100	444
Szaktanulmányozó iskola, szakiskola	76	24	100	362
Gimnázium, szakközépiskola, technikum	76	24	100	211
Főiskola, egyetem*	(24)	(5)	N.A.	(29)
<i>Kérdett jelenlegi foglalkozása/beosztása</i>				
Vállalkozó, vállalkozás tulajdonosa, vezető, értelmiségi	81	19	100	59
Egyéb szellemi	76	24	100	88
Szaktanulmányozó	80	20	100	283
Segédmunkás vagy mezőgazdasági dolgozó	65	35	100	469
Soha nem volt munkája	63	37	100	141

* Ahol az érintett háztartások száma az adott kategóriában nem éri el az 50-et, csak az elemszámot közöljük, az arányt nem.

4.3. A háztartások különböző csoportjainak százalékos megoszlása a háztartásfők munkanélkülisége szerint

A háztartásfők jellemzői	A háztartásfő munkanélküli		Összesen	
	Nem (N)*	Igen (N)*	%	N
Összes háztartás	83	17	100	1045
<i>A háztartásfő életkori csoportja</i>				
18–29 éves	77	23	100	186
30–45 éves	83	17	100	554
46 éves és idősebb	85	15	100	301
<i>A háztartásfő neme</i>				
Férfi	81	19	100	762
Nő	89	11	100	283
<i>A háztartásfő családi állapota</i>				
Házas	85	15	100	709
Élettársi kapcsolatban él	66	34	100	88
Özvegy*	(26)	(17)	N.A.	(43)
Elvált	80	20	100	112
Különélő*	(8)	(3)	N.A.	(11)
Nőtlen, hajadon	82	18	100	82
<i>A háztartásfő iskolai végzettsége</i>				
8 általános vagy kevesebb	75	25	100	417
Szaktanulmányok, szakiskola	87	13	100	414
Gimnázium, szakközépiskola, technikum	90	10	100	189
Főiskola, egyetem*	(23)	(1)	N.A.	(24)
<i>A háztartásfő jelenlegi (utolsó) foglalkozása/beosztása</i>				
Vállalkozó, vállalkozás tulajdonosa, vezető, értelmiségi	96	4	100	76
Egyéb szellemi	90	10	100	70
Szaktanulmányok	89	11	100	375
Segédmunkás vagy mezőgazdasági dolgozó	77	23	100	488
Soha nem volt munkája*	(25)	(9)	N.A.	(34)

* Ahol az érintett háztartások száma az adott kategóriában nem éri el az 50-et, csak az elemszámot közöljük, az arányt nem.

4.4. Munkanélküliség az egyes háztartástípusokban

A háztartások megoszlása	Egy vagy több munkanélküli ⁴ a háztartásban (%)		Összesen	
	Nincs	Van	%	N
Összes háztartás	54	46	100	1 047
<i>18 éven aluli eltartott gyerekek száma</i>				
Nincs gyerek	44	56	100	243
Egy gyerek	51	49	100	310
Két gyerek	65	35	100	270
Három és több gyerek	57	23	100	224
<i>A háztartás nagysága</i>				
Egy vagy kétszemélyes	53	47	100	162
Három fő	54	46	100	234
Négy fő	57	43	100	333
Öt és több személyes	53	47	100	318
<i>Településtípus</i>				
Budapest	61	39	100	83
Megyeszékhely	52	48	100	153
Más város	56	44	100	357
Község	52	48	100	454
<i>Roma kisebbséghez tartozás</i>				
Nincs roma tagja a háztartásnak	60	40	100	832
Van roma tagja a háztartásnak	34	66	100	213

4.5. A háztartások megoszlása a roma kisebbséghez tartozás és a regisztrált munkanélküli, illetve a munkát kereső háztartástagok szerint

	Nincs roma a háztartásban	Van roma a háztartásban	Összesen
<i>Regisztrált munkanélküli a háztartásban</i>			
Nincs	76	64	74
Van	24	36	26
	100	100	100
<i>Munkát kereső a háztartásban</i>			
Nincs	83	61	78
Van	17	39	22
	100	100	100
Összesen (N)	831	213	1044

⁴ Regisztrált munkanélküli és/vagy nem regisztrált munkanélküli, aki munkát keres és/vagy nem regisztrált munkanélküli, aki már feladta a munkakeresést.

**4.6. A munkanélküliség időtartama az elmúlt három évben
a kérdezettek különböző csoportjaiban**

	5 hónapnál kevesebb	6–11 hónap	12 hónap és több	Összesen
Összesen, N	48	63	234	345
Összesen, százalék	14	18	68	100
<i>A kérdezett életkori csoportja</i>				
18–29 éves	21	21	58	100
30–45 éves	10	18	72	100
46–60 éves	11	16	74	100
<i>A kérdezett iskolai végzettsége</i>				
8 általános vagy kevesebb	13	14	74	100
Szaktanácsképző iskola, szakiskola	12	26	62	100
Gimnázium, szakközépiskola, technikum	20	18	62	100
Főiskola, egyetem	33	N.A.	67	100
<i>Ekvivalens jövedelem-harmad</i>				
Alsó harmad	11	13	76	100
Középső harmad	12	25	63	100
Felső harmad	25	23	52	100
<i>Roma kisebbséghez tartozás</i>				
Nincs roma tagja a háztartásnak	15	20	65	100
Van roma tagja a háztartásnak	12	14	75	100

**4.7. Munkanélküli háztartások százalékos megoszlása és száma a szerint,
hogyan kaptak-e munkanélküli támogatást**

	Nincs munkanélküli támogatás	Van munkanélküli támogatás	Összesen
<i>Munkanélküli családtag</i>			
Nincs munkanélküli	100	0	100
Van munkanélküli	50	50	100
Összesen	79	21	100
<i>N</i>			
Nincs munkanélküli	603	0	603
Van munkanélküli	221	223	444
Összesen	824	223	1 047

4.8. A munkanélküli családtaggal rendelkező és nem rendelkező háztartások egy főre jutó átlagjövedelme munkanélküli támogatással és annak hiányában (forintban)

Munkanélküli családtag	Nincs munkanélküli támogatás	Van munkanélküli támogatás	Összesen
Nincs munkanélküli	17 000	N.A.	17 000
Van munkanélküli	13 500	13 200	13 300
Összesen	16 000	13 200	15 400
N	824	223	1 047

4.9. A háztartások megoszlása a regisztrált és nem regisztrált munkanélküliség és a munkanélküli támogatásban való részesülés alapján

Regisztrált munkanélküliség	Nincs munkanélküli támogatás	Van munkanélküli támogatás	Összesen
<i>Nincs regisztrált munkanélküli</i>			
Nincs munkanélküli	100	N.A.	100
Van munkanélküli	71	29	100
Összesen	93	7	100
<i>Van regisztrált munkanélküli</i>			
Nincs munkanélküli	N.A.	N.A.	N.A.
Van munkanélküli	37	63	100
Összesen	37	63	100

4.10. Az aktív munkaerőpiaci eszközökhöz való hozzájutás az elmúlt 3 év során, munkanélküli kérdezettek csoportjaiban, a roma kisebbséghez való tartozás szerint

A kérdezett munkanélküli-ségének néhány jellegzetessége	Nincs roma tagja a háztartásnak	Van roma tagja a háztartásnak	Összesen		A munkanélküli kérdezettek %-ban
			%	N	
A kérdezett volt munkanélküli az elmúlt 3 év során	73	27	100	334	100
<i>A kérdezett regisztráltatta magát a munkanélküli hivatalban</i>					
Soha	69	31	100	54	16
Néha/esetenként	63	37	100	30	9
Minden esetben	75	25	100	257	77
<i>Képzés</i>					
Résztvett képzésben	80	20	100	50	15
<i>Közmunka</i>					
Végzett közmunkát	54	46	100	91	26
<i>Válaszolt állásajánlatra</i>					
Sikeres jelentkezés	76	24	100	37	44
Sikertelen jelentkezés	81	19	100	148	11

4.11. A közmunka előnyei és hátrányai az elmúlt 3 év folyamán közmunkában résztvevő kérdezettek véleménye alapján

Az említés gyakorisága ... (N=91)

<i>Előnyök</i>	
Több pénzzel jár mint a segély	71
Segélyhez szükséges jogosultság megszerzése	68
Segít állandó munkát találni	7
<i>Hátrányok</i>	
Rövid ideig tart	81
Megalázó	77
Kevés a fizetés	66
Rosszak a munkakörülmények	38

5. Nyugdíjellátás

5.1. Nyugdíjasok a mintában

A nyugdíj típusa	A nyugdíjasok száma	Az összes háztartás %-ban
Időskori nyugdíj	68	7
Leszállékolt nyugdíj	284	27
Korengedményes nyugdíj	9	1
Hozzá tartozói nyugdíj	36	4
Baleseti járadék	4	0
Szövetkezeti tagok időskori járadéka	2	0
A valamilyen nyugellátással rendelkező háztartások száma (átfedések nélkül)	362	35 (a háztartások négy százalékában van két nyugdíjas)

5.2. Egy főre jutó és ekvivalens jövedelem a háztartásfő foglalkozási státusza szerinti csoportokban

A háztartásfő foglalkozási státusza	Ekvivalens jövedelem (Ft)	Egy főre jutó jövedelem (Ft)	A háztartások száma
Aktív kereső	24 500	16 900	648
Gyermeknevelési szabadságon lévő	17 400	12 100	35
Munkanélküli	15 900	11 500	173
Nyugdíjas	20 000	15 000	152
Eltartott	15 900	11 200	20
Együtt	22 000	15 400	1 028

5.3. A kérdezettek megoszlása a nyugdíjasok nélküli háztartásokban a járulékfizető szerint a foglalkozási státusz csoportokban

Ki fizeti a nyugdíjjárulékot?	Aktív kereső	Gyermeknevelési szabadságon lévő	Munkanélküli	Eltartott	Összesen
Senki	19	28	73	80	41
A kérdezett	22	33	8	12	19
Munkáltató	45	24	8	(3)	28
A kérdezett és a munkáltató	13	3	(2)	N.A.	7
Helyi önkormányzat vagy helyi önkormányzat és egyéb	2	12	9	5	6
Összesen	100	100	100	100	100
N	320	116	177	60	673

5.4. A nyugdíjas tag nélküli háztartásokban élő kérdezettek megoszlása a nyugdíj-biztosítással való rendelkezés szerint a foglalkozási státusz csoportokban

Nyugdíjbiztosítás	Aktív kereső	Gyermeknevelési szabadság	Munkanélküli	Eltartott	Összesen
Soha nem volt	11	13	21	50	18
Volt, de jelenleg nincs	6	8	48	25	20
Jelenleg van	83	79	31	25	63
Összesen	100	100	100	100	100
N	317	115	174	60	673

5.5. Nyugdíjbiztosítás léte a kérdezett foglalkozási csoportjaiban a nyugdíjassal nem rendelkező háztartásokban

	Soha nem volt	Volt, de jelenleg nem fizeti	Jelenleg van	Összesen	N
<i>nyugdíjbiztosítása, százalékos megoszlás</i>					
Vezető, alkalmazott		20	80	100	5
Értelmiségi, alkalmazott	7	14	79	100	14
Egyéb szellemi, alkalmazott	13	11	76	100	54
Vállalkozó	12	31	58	100	26
Szakmunkás	8	13	79	100	195
Betanított- és segédmunkás	15	27	58	100	275
Mezőgazdasági dolgozó	4	46	50	100	24
Soha nem volt munkája	67	4	29	100	45
Egyéb	53	14	33	100	36
Összesen	18	20	63	100	674

5.6. A nyugdíjbiztosítás formái szerinti megoszlás a kérdezett foglalkozása szerinti csoportokban, a nyugdíjassal nem rendelkező háztartásokban

Biztosítási formák	Vállalkozó, vezető, értelmiségi	Egyéb szellemi	Szakmunkás	Betanított- és segédmunkás, mezőgazdasági dolgozó	Nincs foglalkozása	Összesen
Kötelező, társadalombiztosítás	33	28	29	32	11	29
Kötelező, magán	4	9	9	6	9	8
Társadalombiztosítási és magán	16	22	20	12	5	15
Önkéntes	N.A	4	5	1	5	3
Társadalombiztosítási és önkéntes	4	6	9	3	N.A	5
Magán és önkéntes	N.A	N.A	1	0	N.A	0
Mindhárom	9	7	6	2	N.A	4
Egyik sem	33	24	21	42	70	37
Összesen	100	100	100	100	100	100
<i>N</i>	45	54	195	299	80	673

5.7. Nyugdíjbiztosítás jelenleg és az időskori nyugdíjra vonatkozó vélemény a nyugdíjassal nem rendelkező háztartásokban élő kérdezettek körében

Nyugdíjbiztosítás jelenleg	Nyugdíj időskorban		Összesen	N
	Nem lesz	Lesz		
Nincs	24	76	100	207
Van	9	91	100	373
Összesen	14	86	100	580

6. Egészségügyi ellátás

6.1 Szükségletek és ellátottság						
	Felnőtt			Gyermek		
	Szükséges volt	Igénybe vette	Igénybe vette/ Szükséges volt	Szükséges volt	Igénybe vette	Igénybe vette/ Szükséges volt
<i>Az összes háztartás %-ban*</i>						
Családorvos	67	63	95	62	61	99
Szakorvos	39	37	95	26	26	100
Kórház	20	19	95	15	14	98
Fogorvos	39	27	68	31	30	97
<i>N</i>						
Családorvos	687	656		647	643	
Szakorvos	404	388		276	274	
Kórház	211	201		155	151	
Fogorvos	407	278		319	309	

* A háztartások száma 1047, az eltartott gyermekkel rendelkező háztartásoké 750.

**6.2. A kérdezettek százalékos aránya az előző évben igénybevett
családorvosi ellátás alapján**

	ILO-POV		TÁRKI (1997) ⁵	
	N	Százalék	N	Százalék
Összesen	1047	62,7	N.A	N.A
<i>Nem</i>				
Férfi	475	58,7	1907	62,1
Nő	572	65,9	2131	74,7
<i>Életkori csoport</i>				
18–29 éves	282	59,6	783	58,4
30–45 éves	507	62,5	N.A	N.A
46–60 éves	251	66,9	N.A	N.A
<i>Iskolai végzettség</i>				
8 általános vagy kevesebb	444	64,2	1646	72,5
Szakmunkásképző iskola, szakiskola	362	58,3	988	62,7
Gimnázium, szakközépiskola, technikum	211	65,4	964	68,1
Főiskola, egyetem	(29)*	(72,4)	439	72,3
<i>Településtípus</i>				
Község	454	61,5	1495	67,3
Más város	357	64,9	1010	68,7
Megyeszékhely	153	62,1	754	71,6
Budapest	83	60,2	780	68,8
<i>Jövedelem-ötöd (egy főre jutó)</i>				
Alsó ötöd	205	51	903	62,9
Felső ötöd	207	69	839	68,0
<i>Roma kisebbséghez tartozás</i>				
Nincs roma a háztartásban	213	62,9	N.A	N.A
Van roma a háztartásban	832	62,5	N.A	N.A

* Ahol az érintett háztartások száma az adott kategóriában nem éri el az 50-et, az elemszámot és arányokat zárójelben közöljük.

⁵ Empirikus felmérés a népesség egészségi állapotának meghatározottságáról. Zárótanulmány. 1998. május, Budapest: TÁRKI, 137. old., 4. tábla.

6.3. A kérdezettek százalékos aránya az utolsó egy év során igénybevett fogorvosi ellátás alapján

	ILO-POV		TÁRKI (1997) ⁶	
	N	%	N	%
<i>Nem</i>				
Férfi	475	21,9	1536	26,3
Nő	572	30,4	1557	36,2
<i>Életkori csoport</i>				
18–29 éves	282	35,5		33,1
30–45 éves	507	24,6	N,A	N,A
46–60 éves	251	19,9	N,A	N,A
<i>Iskolai végzettség</i>				
8 általános vagy kevesebb	444	24,5	966	21,8
Szaktanulmányozó iskola, szakiskola	362	22,6	893	25,3
Gimnázium, szakközépiskola, technikum	211	34,1	868	35,7
Főiskola, egyetem	(29)*	(51,7)	365	44,3
<i>Településtípus</i>				
Község	454	24,0	N,A	20,7
Más város	357	29,7	N,A	30,0
Megyeszékhely	153	28,1	N,A	32,6
Budapest	83	24,1	584	41,9
<i>Roma kisebbséghez tartozás</i>				
Nincs roma a háztartásban	213	31,0	N,A	N,A
Van roma a háztartásban	832	25,5	N,A	N,A

* Ahol az érintett háztartások száma az adott kategóriában nem éri el az 50-et, az elemszámot arányokat zárójelben közöljük,

6.4. Táppénz: táppénz szükséglete és igénybevétele aktív keresők és jelenleg munkanélküliek körében

	Volt táppénzen		Szüksége lett volna táppénzre, de nem vett igénybe	
	Aktív kereső	Munkanélküli	Aktív kereső	Munkanélküli
<i>N</i>				
Nem	249	214	204	205
Igen	148	21	207	31
	400	235	411	236
<i>Százalékos megoszlás</i>				
Nem	63	91	50	87
Igen	37	9	50	13
	100	100	100	100

⁶ Empirikus felmérés a népesség egészségi állapotának meghatározottságáról. Zárótanulmány. 1998. május, Budapest: TÁRKI, 144. old., 8. tábla.

6.5. Két kérdésre adott válaszok kombinációja: „Pénzhiány miatt csökkentették a gyógyszerekre fordított kiadásokat” (II. kérdésblokk, 5. kérdés) és „Nem volt elegendő pénz a felírt gyógyszer kiváltására” (IV. kérdésblokk, 19. kérdés)

	N	A háztartások %-ban
Egyik nehézség sem fordult elő	514	49
Kiadások csökkentése	162	16
Pénzhiány miatt a felírt gyógyszert nem váltották ki	162	16
Mindkét probléma előfordult	209	20
Összesen	1047	100

6.6. A háztartások megoszlása társadalombiztosítási kártya megléte és a gyógyszervásárlási nehézségek alapján (százalékos megoszlás)

Társadalombiztosítási kártya	A háztartás nem tud gyógyszert vásárolni – nincs rá elég pénz		Összesen
	Nem fordult elő	Előfordult	
Nincs tb kártya	65,1	34,9	100
Van tb kártya	54,3	45,7	100
Összesen	62,7	37,3	100
N	621	370	991

6.7. A gyógyszervásárláshoz elegendő pénzzel nem rendelkező háztartások jellegzetességei

	N	Ezek közül a gyógyszervásárláshoz elegendő pénzzel nem rendelkező háztartások százaléka
<i>A háztartásfő iskolai végzettsége</i>		
8 általános vagy kevesebb	444	44,6
Szakköznevelési iskola, szakiskola	362	33,7
Gimnázium, szakköznevelési iskola, technikum	211	21,8
Főiskola, egyetem	(29)	(17,2)
<i>Településtípus</i>		
Község	454	33,5
Más város	357	33,3
Megyeszékhely	153	41,8
Budapest	83	43,4
<i>Roma kisebbséghez tartozás</i>		
Nincs roma a háztartásban	213	60,1
Van roma tagja a háztartásnak	832	29,1
<i>Jövedelem-harmadok (egy főre jutó)</i>		
Alsó harmad	327	45
Középső harmad	322	41
Felső harmad	327	28

7. Szegénység

7.1. Az adott szükségletet biztosítani tudó háztartások aránya az egyes jövedelem-harmadokban (ekvivalens jövedelem)

	Ekvivalens jövedelem harmad			Összesen	
	Alsó	Középső	Felső	%	N
Naponta egyszer meleg étel a felnőtteknek	94	97	99	97	993
TV készülék	88	93	96	92	949
Mosógép	84	92	96	91	932
Hűtőgép	84	91	96	90	928
Télen fűtött szoba	76	82	88	82	841
A karácsony megünneplése, ajándék	63	76	85	75	767
A családnak elegendő pénze van a szükséges közlekedéshez ⁷	55	60	76	64	642
Bankkártya (legalább egy személynek) ⁸	33	51	71	51	527
Minden másnap hús a felnőtteknek ⁹	43	45	57	48	498
Lakásbiztosítás ¹⁰	23	42	59	41	425
Útlevel (legalább egy személynek) ¹¹	22	25	40	29	300
Meleg téli kabát a felnőtteknek ¹²	14	22	25	20	207
Legalább egy hét nyaralás a felnőtt számára ¹³	4	3	9	6	58

⁷ Nincs rá szükség: 12,4 százalék.

⁸ Nincs rá szükség: 5,6 százalék.

⁹ Nincs rá szükség: 3,3 százalék.

¹⁰ Nincs rá szükség: 6,6 százalék.

¹¹ Nincs rá szükség: 12,7 százalék.

¹² Nincs rá szükség: 6,1 százalék.

¹³ Nincs rá szükség: 1,7 százalék.

7.2. Az adott szükségletet minden gyerekeknek biztosítani tudó háztartások aránya az egyes jövedelem-harmadokban (ekvivalens jövedelem)

	Ekvivalens jövedelem harmad			Összesen, százalékos megoszlás
	Alsó	Középső	Felső	
Gyerekes háztartások (N)	248	261	285	794
Százalékos megoszlás	31	33	36	100
3 váltás alsónemű	95	97	99	97
Saját ágynemű	94	98	99	97
Napi háromszori étkezés	94	98	98	97
Meleg téli ruha	91	98	100	96
Saját ágy	91	94	96	94
Ünneplő ruha	85	91	93	90
Saját könyvek	74	88	91	85
Saját játékok	79	88	89	85
Születésnap, névnap ajándék	75	82	90	83
Naponta egyszer gyümölcs	72	82	87	81
Legalább egy kerékpár	66	73	81	73
Két újonnan vett pár cipő	56	58	63	59
Legalább egy hét nyaralás	18	22	26	22

7.3. Az adott szükségletet az iskolás gyerekek számára biztosítani tudó háztartások aránya az egyes jövedelem-harmadokban (ekvivalens jövedelem)

	Ekvivalens jövedelem harmad			Összesen, százalékos megoszlás
	Alsó	Középső	Felső	
Az iskolás gyermeket nevelő háztartások száma (N)	170	195	212	577
Százalékos megoszlás	29	34	37	100
A szükséges iskolai felszerelés	84	88	87	87
Az iskolai programokon való részvétel	64	76	86	76
Zsebpénz ¹⁴	49	49	51	50
Rendszeres sportolási lehetőség ¹⁵	31	37	42	37
Számítógép-használat lehetősége ¹⁶	19	27	36	28
Különórákon való részvétel ¹⁷	14	20	23	19

¹⁴ Nincs rá szükség: 5,4 százalék.

¹⁵ Nincs rá szükség: 9,1 százalék.

¹⁶ Nincs rá szükség: 5,4 százalék.

¹⁷ Nincs rá szükség: 11,5 százalék.

7.4. A háztartások százalékos aránya a lakáshelyzet néhány jellemzője esetében

	Nincs konyha	Nincs a lakáson belül vízvezeték	Nincs a lakáson belül WC	Nincs a lakáshoz vezető épített út	2–2,9 személy egy szobában	3-nál több személy egy szobában
Összesen	3	14	21	17	21	17
<i>18 éven aluli eltartott gyerekek száma</i>						
Nincs gyerek	1	16	22	11	17	5
Egy gyerek	2	12	20	13	17	12
Két gyerek	4	12	15	13	38	19
Három és több gyerek	4	18	29	31	9	33
<i>Jövedelem-harmadok</i>						
Alsó harmad	5	26	34	23	18	26
Középső harmad	3	12	22	16	19	16
Felső harmad	1	4	7	12	25	8
<i>Roma kisebbséghez tartozás</i>						
Nincs roma tagja a háztartásnak	2	8	14	15	20	10
Van roma a háztartásban	6	40	50	27	23	41

7.5. A háztartások megoszlása aszerint, hogy a kérdezett milyen mértékben tartja elegendőnek a szükségletek fedezéséhez a rendelkezésre álló jövedelmet (százalékos megoszlás)

	ILO-POV	ILO-PSS
1 egyáltalán nem elegendő	55,9	18,3
2	31,6	29,7
3 mérsékelten elegendő	11,5	37,8
4	0,9	9,5
5 teljes mértékben elegendő	0,1	4,7
Összesen	100	100

7.6. A háztartások megoszlása a jövedelem-harmadokban (egy főre jutó jövedelem) aszerint, hogy az utolsó hónapban elegendő volt-e a jövedelem a szükségletek biztosításához (százalékos megoszlás)

	Alsó harmad	Középső harmad	Felső harmad	Összesen	N
Összesen	33	35	32	100	
N	339	357	329		1025
<i>Százalékos megoszlás</i>					
1 egyáltalán nem elegendő	82	53	32	56	571
2	15	35	46	32	325
3 mérsékelten elegendő	3	11	20	11	119
4	0	1	2	1	9
5 teljes mértékben elegendő	0	0	0	0	1
Összesen	100	100	100	100	

7.7. A háztartások megoszlása a jövőre vonatkozó elképzelések alapján

A háztartás általános helyzete	%	N
Javulni fog	22	212
Nem fog változni	39	376
Romlani fog	39	369
Összesen	100	957

7.8. Az optimisták és a pesszimisták aránya a különböző demográfiai és szociológiai csoportokban (azoknak a százaléka, akik úgy látják, hogy javulni, illetve hogy romlani fog a család helyzete)

	Optimista	Pesszimista
Összesen	22	39
<i>A kérdezett neme</i>		
Férfi	20	39
Nő	23	39
<i>A kérdezett életkori csoportja</i>		
18–29 éves	32	29
30–45 éves	21	38
46–60 éves	13	51
<i>18 éven aluli eltartott gyerekek száma</i>		
Nincs gyerek	18	46
Egy gyerek	25	34
Két gyerek	26	32
Három és több gyerek	20	42
<i>Jövedelem-harmad</i>		
Alsó harmad	22	43
Középső harmad	22	40
Felső harmad	22	33
<i>Alkalmazási státusz</i>		
Saját tüzlet, vállalkozás	30	37
Nem szellemi	26	33
Szakt munkás	24	34
Betanított- és segéd munkás	17	44
<i>Roma kisebbséghez tartozás</i>		
Nincs roma tagja a háztartásnak	23	34
Van roma a háztartásban	16	56
<i>A kérdezett munkaerőpiaci helyzete</i>		
Aktív kereső	22	33
Gyermeknevelési szabadságon lévő	36	29
Munkanélküli	25	43
Eltartott	14	47

7.9. A társadalmi kirekesztés modellje, négy tényező együttes előfordulása alapján

- 1) nincs aktív kereső
- 2) háztartásfő alacsony iskolai végzettsége
- 3) alacsony jövedelem (ekvivalens jövedelem a medián alatt)
- 4) nincs a lakásban vízöblítéses WC

Az említett problémák száma	A problémát említő háztartások		Egy főre jutó jövedelem a csoportban, forintban
	száma	százalékos megoszlása	
<i>Nincs probléma</i>			
Nincs probléma	325	31	18 800
<i>Egy probléma</i>			
Nincs aktív kereső a háztartásban (1)	44	4	19 100
Alacsony iskolai végzettség (2)	98	9	19 800
Alacsony jövedelem (3)	129	12	13 100
Nincs WC (4)	11	1	17 500
Együtt	282	27	
<i>Két probléma</i>			
(1+2) nincs ker., alacsony isk.	26	2	18 800
(1+3) nincs ker., alacsony jöv.	91	9	12 100
(1+4) nincs ker., nincs WC	3	0	16 500
(2+3) alacsony isk., alacsony jöv.	69	7	12 500
(2+4) alacsony isk., nincs WC	14	1	18 000
(3+4) alacsony jöv., nincs WC	13	1	12 900
Együtt	216	21	
<i>Három és több probléma</i>			
(1+2+3)	115	11	11 600
(1+2+4)	9	1	18 000
(1+3+4)	14	1	9 000
(2+3+4)	23	2	11 400
Mind a négy probléma	63	6	9 800
Együtt	224	21	
Mindösszesen	1 047	100	15 400

**7.10. Halmozottan hátrányos helyzetek gyakorisága kilenc tétel alapján,
az egy főre jutó jövedelem-csoportokban**

Az említett problémák száma	A problémát említő háztartások		Egy főre jutó jövedelem a csoportban, forintban
	száma	százalékos megoszlása	
0	147	14	19 500
1	197	19	17 600
2	173	17	15 300
3	160	15	14 700
4	138	13	14 600
5	97	9	13 300
6	65	6	12 000
7	47	4	11 200
8	20	2	11 100
9	3	1	5 700
Összesen	1 047	100	15 400

* A kilenc probléma:

- A 7.9. táblában szereplő négy probléma;
- három fogyasztást jellemző tétel: „nincs elég pénz hónap végén élelmiszerrre”, „nincs elég pénz a felírt gyógyszerekre” és „télén nem telik fűtésre”;
- egy tétel az egészséggel kapcsolatban: „a család legalább egy tagjának állandó orvosi felügyeletre van szüksége”;
- egy tétel a társadalmi kapcsolatokról: „nem telik a karácsony megünneplésére”.

7.11. A különböző gyerekszámú háztartások megoszlása és az egy főre jutó jövedelem a halmozott depriváció szintje (kilenc tétel, a problémák száma összegezve) szerint

Az említett problémák száma	Nincs gyerek	Egy gyerek	Két gyerek	Három és több gyerek	Összesen
<i>Százalékos megoszlás</i>					
Nincs probléma	12	13	20	10	14
Egy probléma	15	22	22	16	19
Kettő–négy probléma	44	46	44	45	45
Öt vagy több probléma	30	19	13	29	22
Összesen	100	100	100	100	100
<i>Egy főre jutó havi jövedelem (forintban)</i>					
Nincs probléma	21 200	20 200	18 800	17 900	19 500
Egy probléma	19 300	18 100	17 000	15 600	17 600
Kettő–négy probléma	15 400	15 700	14 900	13 300	14 900
Öt vagy több probléma	14 300	12 100	11 300	10 600	12 200
Összesen	16 300	16 100	15 600	13 300	15 400
<i>N (a háztartások száma)</i>					
Nincs probléma	28	41	55	23	147
Egy probléma	36	67	59	35	197
Kettő–négy probléma	107	143	120	101	471
Öt vagy több probléma	72	59	36	65	232
Összesen	243	310	270	224	1 047

7.12. A roma kisebbséghez tartozás és az egy főre jutó jövedelem a halmozott depriváció szintje (kilenc tétel, a problémák száma összegezve) szerint

Az említett problémák száma	A háztartásban nincs roma	A háztartásban van roma	Összesen
<i>Háztartások százalékos megoszlása</i>			
Nincs probléma	99	1	100
Egy probléma	95	5	100
Kettő–négy probléma	84	16	100
Öt vagy több probléma	46	54	100
Összesen	80	20	100
<i>Egy főre jutó havi jövedelem (forintban)</i>			
Nincs probléma	19 500	16 900	19 500
Egy probléma	17 700	15 700	17 600
Kettő–négy probléma	15 200	13 200	14 900
Öt vagy több probléma	13 400	11 200	12 200
Összesen	16 300	12 200	15 400
<i>N (háztartások száma)</i>			
Nincs probléma	145	2	147
Egy probléma	188	9	197
Kettő–négy probléma	393	76	469
Öt vagy több probléma	106	126	232
Összesen	832	213	1 045

3. Függelék

A kérdőív

Kérdőív

Társadalombiztosítás, szegénység és társadalmi kirekesztettség Magyarországon (ILO 2001)

Helység

Minta száma

Válaszadás megtagadásának oka

Kérdőbiztos neve

Lekérdezés dátuma

Kérdezés kezdete (óra, perc)

Kérdezés vége (óra, perc)

Kódoló neve

Késedelem oka

A VÁLASZADÁS ÖNKÉNTES!

SORSZÁM A CÍMLAPRÓL

1	2	3	4

5	6

I. A háztartások, családok jellemzői

1. Kérem, sorolja fel mindazokat, akikkel egy háztartásban él és adja meg róluk a következő adatokat. Kérem, azokat is sorolja fel, akik ideiglenesen távol vannak ugyan, de jövedelmüket megosztják a háztartással!

BEKARIKÁZÁSSAL JELÖLD A KÉRDEZETTET ÉS A SORSZÁMÁT ÍRD BE A KÓDKOCKÁBA!

A KÉRDEZETT SORSZÁMA

7

	Családi állás		Neme 1 – férfi 2 – nő	Születési éve	Családi állapota	Legmagasabb iskolai végzettsége
	Kereszt név	A háztartásfőhöz viszonyítva				
1.						
2.						
3.						
4.						
5.						
6.						
7.						
8.						
9.						

0 – X –

Sorszám	Családi állása	Neme	Születési éve	Családi állapota	Iskolai végzettsége
8	☐	☒	11	☐	15
17	☐	☐	20	☐	24
26	☐	☐	29	☐	33
35	☐	☐	38	☐	42
44	☐	☐	47	☐	51
53	☐	☐	56	☐	60
62	☐	☐	65	☐	69
71	☐	☐	74	☐	78
80	☐	☐	83	☐	87

Családi állás a családfőhöz viszonyítva:	Családi állapot kódjai:
1 – házastársa/élettársa	1 – házas
2 – apja, anyja (nevelőszülők is)	2 – élettársi közösségben él
3 – gyereke, házas/élettársa gyereke	3 – özvegy
4 – testvére, házas/élettársa testvére	4 – elvált
5 – apósa, anyósa	5 – külön él a házastársától
6 – unokája, házas/élettársa unokája	6 – nőtlen/hajadon, soha nem volt házas, egyedülálló
7 – nagyszülei, házas/élettársa nagyszülei	
8 – egyéb rokon	
9 – egyéb személy	

Iskolai végzettség kódjai:

1 – nem járt, nem jár iskolába
2 – 8 általános alatti
3 – 8 általános
4 – szakmunkásképző, szakiskola, mesterlevél, tanonciskola
5 – középiskola (gimnázium, szakközépiskola, technikum)
6 – főiskola
7 – egyetem

KÓDOLD LE A CSALÁDI TÁBLA ALAPJÁN!

A család szerkezete (családban együtt élők számbavétele):

1 – egyedül élő	☐
2 – házaspár, élettársak	89
3 – házaspár, élettársak + gyermek(ek)	
4 – egyedül álló szülők + gyermek(ek)	
5 – nagyszülő(k) + unoka(k)	
6 – nagyszülő(k) + szülő(k) + gyermek(ek)	
7 – egyéb összetétel	
Hány tagja van a háztartásnak	☐ 90
16 éven aluli gyermekek száma a háztartásban	☐ 91
18 éven aluli gyermekek száma a háztartásban	☐ 92

2. És most még lenne néhány kérdésem a háztartás 15 éven felüli tagjairól!

Személy sorszáma az 1. kérdésből!	Kereszt név	Alkalmazási viszonya JELENLEGI!	Foglalkozása, beosztása UTOLSÓ!

Sorszáma 1. kérdésből	Alkalmazási viszonya	Foglalkozása
☐ 93	94 ☐ ☐ 95	☐ 96
☐ 97	98 ☐ ☐ 99	☐ 100
☐ 101	102 ☐ ☐ 103	☐ 104
☐ 105	106 ☐ ☐ 107	☐ 108
☐ 109	110 ☐ ☐ 111	☐ 112
☐ 113	114 ☐ ☐ 115	☐ 116

Alkalmazási viszony, gazdasági aktivitás kódjai:	Foglalkozás, beosztás kódja:
01 – állami cégnél alkalmazottként dolgozik	1 – vállalkozó (vállalkozás tulajdonosa)
02 – magáncégnél alkalmazottként dolgozik	2 – alkalmazásban lévő vezető
03 – szövetkezeti tag	3 – alkalmazásban lévő értelmiségi
04 – társas vagy egyéni vállalkozása van	4 – alkalmazásban lévő egyéb szellemi
05 – segítő családtag	5 – szakmunkás
06 – GYES, GYED-en lévő	6 – segéd- vagy betanított munkás
07 – munkanélküli	7 – mezőgazdasági fizikai dolgozó
08 – tanuló	8 – nem volt soha állása (pl. munkanélküli fiatal, özvegyi nyugdíjas)
09 – háztartásbeli	9 – egyéb (tanuló is!)
10 – nyugdíjas	
11 – rokkant, leszálékolt	
12 – egyéb eltartott	

CSAK AKKOR KÉRDEZD, HA AZ 1. KÉRDÉSBEN KIDERÜLT, HOGY VAN 1987–1995 KÖZÖTT SZÜLETETT CSALÁDTAG, AZAZ ÁLTALÁNOS ISKOLÁS KORÚ GYERMEK!

3. Most a család 1987–1995 között született tagjairól szeretnék feltenni néhány kérdést. Iskolába vagy óvodába járnak-e a gyerekek?

CSAK HA ISKOLÁBA JÁR:

Milyen jellegű osztályban tanul?

Hova jár:	Az osztály jellege:
1 – nem jár sehová	1 – „normál” osztály
2 – óvodába jár	2 – tagozatos osztály
3 – általános iskolába jár (1–8 osztály)	3 – kislétszámú (kisegítő) osztály
4 – középiskolába jár (9–12 vagy 1–4 osztály)	4 – magántanuló
	5 – egyéb

	Kód 1–4	Kód 1–5		
1. gyerek: (keresztnev)	0 – X	0 – X	117	118
2. gyerek: (keresztnev)	0 – X	0 – X	119	120
3. gyerek: (keresztnev)	0 – X	0 – X	121	122

0 – X –

CSAK AKKOR KÉRDEZD, HA AZ 1. KÉRDÉSBEN KIDERÜLT, HOGY VAN 1983–1986 KÖZÖTT SZÜLETETT CSALÁDTAG, AZAZ KÖZÉPISKOLÁS KORÚ GYERMEK!

4. Most a család 1983–1986 között született tagjairól szeretnék feltenni néhány kérdést. Járnak-e iskolába?

HA IGEN:

Milyen típusú iskolába jár?

TÖBB GYEREK ESETÉN A 4-6. KÉRDÉSEK TÁBLÁZATAINAK MINDIG AZONOS SORÁBA ÍRD BE A NEVEKET (VAGYIS A SORREND NE VÁLTOZZON)!

Hova jár:	Iskola jellege:
1 – otthon van	1 – általános iskola
2 – iskolába jár	2 – szakközépiskola
3 – dolgozik	3 – szakmunkásképző
4 – egyéb, éspedig:	4 – szakiskola
	5 – gimnázium

	Kód 1-4	Egyéb, éspedig írd le!	Kód 1-5			
1. gyerek: (keresztnev)	0 – X		0 – X	123	124	125
2. gyerek: (keresztnev)	0 – X		0 – X	126	127	128
3. gyerek: (keresztnev)	0 – X		0 – X	129	130	131
0 – X –						

5–6. KÉRDÉSEKNÉL CSAK AZOKRA A GYEREKEKRE KÉRDEZZ, AKIK ISKOLÁBA JÁRNAK!

5. Most a család 1983–1986 között született tagjairól szeretnék feltenni néhány kérdést. Járnak-e iskolába?

Mit gondol, ez a gyermek (ezek a gyermekek) befejezi(k)-e az iskolát?

1 – nem					
2 – igen					
3 – talán					
1. gyerek: (keresztnev)	1	2	3	0–X	132
2. gyerek: (keresztnev)	1	2	3	0–X	133
3. gyerek: (keresztnev)	1	2	3	0–X	134
0 – X –					

6. Mit gondol, mi lesz, ha ez a gyerek (ezek a gyerekek) befejezi(k) az iskolát (amelyikben éppen tanul(nak))?

1 – továbbtanul (egyetem, főiskola)				
2 – munkát keres				
3 – otthon marad				
4 – egyéb, éspedig:				
	Kód 1–4	Egyéb, éspedig írd le!		
1. gyerek: (keresztnev)			0–X	135 136
2. gyerek: (keresztnev)			0–X	137 138
3. gyerek: (keresztnev)			0–X	139 140
0 – X –				

SORSZÁM A CÍMLAPRÓL

1	2	3	4

5	6

II. Jövedelem, a jelenlegi helyzet értékelése

1. Mennyi volt a háztartás összes nettó jövedelme (amennyit összesen kézhez kaptak) az elmúlt hónapban?

..... ezer Ft
0001 – nem volt jövedelmük

0 – X –

M SZE TE E

7	8	9	10

2. Ez az összeg elegendő volt vagy nem volt elegendő a megélhetésre, a család szokásos szükségleteinek kielégítésére? Kérem, osztályozzon 1-től 5-ig, ahol az 1-es azt jelenti, hogy egyáltalán nem, az 5-ös pedig azt, hogy teljes mértékben elegendő volt.

5	4	3	2	1	11
0 – X –					

3. És mekkora összegű jövedelemre lenne szükség egy, az Önökéhez hasonló nagyságú háztartásnak ahhoz, hogy **nagyon szűkösen** kijöjjenek a pénzből?

..... ezer Ft
0001 – nem volt jövedelmük

M SZE TE E

12	13	14	15

4. Milyen gyakran fordult elő az elmúlt évben, hogy kifogytak a pénzből (a hónap végére elfogyott a pénzüik vagy hónap közben pénzzavarba kerültek):

1 – havonta	2 – ritkábban	3 – sohasem	16
0 – X –			

5. Milyen kiadásokat érintett ez, mire nem jutott elég pénz:

	Igen	Nem	Ilyesmire nem költenek		
1. élelmiszerre	2	1	3	0 – X	17
2. lakbérre	2	1	3	0 – X	18
3. rezsire (fűtés, világítás, víz, közös költség)	2	1	3	0 – X	19
4. felnőttek ruházkodására	2	1	3	0 – X	20
5. gyermekek ruházkodására	2	1	3	0 – X	21
6. felírt gyógyszerek kiváltására	2	1	3	0 – X	22
7. szükséges közlekedésre (iskola, munka, orvos, bevásárlás céljából)	2	1	3	0 – X	23
8. társasággal, családdal való együttlétre, szórakozásra	2	1	3	0 – X	24
0	–	X	–		

6. Mostanában sokat beszélnek nálunk a szegénységről. Ön hogyan ítéli meg családjá (háztartása) jelenlegi helyzetét:

1 – egyáltalán nem tartja szegénynek a családját,	☐
2 – időnként, bizonyos szempontból szegénynek tartja vagy	25
3 – teljes mértékben szegénynek tartja a családját?	
0	– X –

7. És milyennek tartotta családjá (háztartása) helyzetét az utolsó három évben:

1 – egyáltalán nem tartotta szegénynek a családját,	☐
2 – időnként, bizonyos szempontból szegénynek tartotta vagy	26
3 – teljes mértékben szegénynek tartotta a családját?	
0	– X –

CSAK AKKOR KÉRDEZD, HA A 7. KÉRDÉSBEN MAGASABB SZÁMOT KARIKÁZTÁL, MINT A 6. KÉRDÉSBEN (TEHÁT JAVULT A HELYZETÜK AZ ELMÚLT 3 ÉVHEZ KÉPEST)!

8. Kérem, mondja el mi az oka, hogy javult a helyzetük az elmúlt 3 évhez képest!

☐	☐
27	28

☐	☐
29	30

☐	☐
31	32

0 – X –

CSAK AKKOR KÉRDEZD, HA A 7. KÉRDÉSBEN ALACSONYABB VAGY AZONOS SZÁMOT KARIKÁZTÁL, MINT A 6. KÉRDÉSBEN (TEHÁT ROMLOTT/NEM JAVULT A HELYZETÜK AZ ELMÚLT 3 ÉVHEZ KÉPEST)!

9. Kérem, mondja el mi az oka, hogy romlott/nem javult a helyzetük az elmúlt három évhez képest!

33 34

35 36

37 38

0 - X -

10. Mit gondol, hogyan fog alakulni a helyzetük a következő évben:

1 – javulni fog

2 – változatlan marad

38

3 – romlani fog

0 - X -

11. Miért gondolja ezt így?

33 34

35 36

37 38

0 - X -

I. KÁRTYALAP

12. Ezen a kártyalapon különböző jövedelemforrásokat soroltunk fel. Kérem, válasza ki közülük azokat, amelyekből az elmúlt hónapban a család tagjainak jövedelme származott.

	Igen	Nem		
<i>MUNKÁBÓL, VÁLLALKOZÁSBÓL SZÁRMAZÓ JÖVEDELEM</i>				
1. főállásból származó rendszeres munkabér, fizetés	2	1	0 – X	46
2. mellékfoglalkozásból, másodállásból származó jövedelem	2	1	0 – X	47
3. vállalkozásból, üzleti tevékenységből származó jövedelem	2	1	0 – X	48
4. alkalmi munkából származó jövedelem (pl. alkalmi árusítás, alkalmi fekete munkavállalás)	2	1	0 – X	49
5. mezőgazdasági termelésből (saját vagy bérelt földön) származó jövedelem	2	1	0 – X	50
6. egyéb munkából származó jövedelem, és pedíg:	2	1	0 – X	51
<i>ÁLLAMTÓL, ÖNKORMÁNYZATTÓL, CSALÁDTÓL SZÁRMAZÓ JÖVEDELEM</i>				
7. nyugdíj (bármilyen, árvaellátás is)	2	1	0 – X	52
8. GYES, GYED, ápolási díj	2	1	0 – X	53
9. családi pótlék, iskolalátogatási támogatás	2	1	0 – X	54
10. munkanélküli járadék, jövedelempótló támogatás	2	1	0 – X	55
11. táppénz	2	1	0 – X	56
12. bármilyen önkormányzati segély	2	1	0 – X	57
13. családtól kapott jövedelem	2	1	0 – X	58
14. tartásdíj	2	1	0 – X	59
15. bármilyen más segítő szervezettől, egyéntől kapott jövedelem	2	1	0 – X	60
16. egyéb, nem munkából származó jövedelem (pl. kamat, tulajdon bérbeadása, ösztöndíj), és pedíg:.....	2	1	0 – X	61
0	–	X	–	

És most beszéljünk kicsit részletesebben a szociális támogatásokról.

II. KÁRTYALAP

13. Hallott-e már a kártyalapon felsorolt támogatásokról?

14. Ezek közül a támogatások közül kérte-e, igényelte-e már valamelyiket az elmúlt 12 hónapban?

HA IGEN:

15. És megkapta-e ezt a támogatást?

	Hallott-e			Kértek-e			Kaptak-e					
	Igen	Nem	0-X	Igen	Nem	0-X	Igen	Nem	0-X			
1. GYES, GYET	2	1	0-X	62	2	1	0-X	63	2	1	0-X	64
2. GYED	2	1	0-X	65	2	1	0-X	66	2	1	0-X	67
3. ápolási díj	2	1	0-X	68	2	1	0-X	69	2	1	0-X	70
4. családi pótlék, iskolátogatási támogatás	2	1	0-X	71	2	1	0-X	72	2	1	0-X	73
5. táppénz	2	1	0-X	74	2	1	0-X	75	2	1	0-X	76
6. munkanélküli járadék (biztosítás)	2	1	0-X	77	2	1	0-X	78	2	1	0-X	79
7. jövedelempótló támogatás	2	1	0-X	80	2	1	0-X	81	2	1	0-X	82
8. munkanélküliek rendszeres önkormányzati segélye, ha nincs már jövedelempótló	2	1	0-X	83	2	1	0-X	84	2	1	0-X	85
9. időkorúak járadéka	2	1	0-X	86	2	1	0-X	87	2	1	0-X	88
10. gyermekvédelmi támogatás (kiegészítő családi pótlék)	2	1	0-X	89	2	1	0-X	90	2	1	0-X	91
11. más rendszeres segély	2	1	0-X	92	2	1	0-X	93	2	1	0-X	94
12. rendkívüli segély (krízissegély)	2	1	0-X	95	2	1	0-X	96	2	1	0-X	97
13. lakásfenntartási támogatás önkormányzattól	2	1	0-X	98	2	1	0-X	99	2	1	0-X	100
14. közműtámogatás bármilyen más segítő szervezettől (díjkompenzáció is)	2	1	0-X	101	2	1	0-X	102	2	1	0-X	103
15. egyéb, és pedig:	2	1	0-X	104	2	1	0-X	105	2	1	0-X	106

0 - X -

16. Készített-e 2000-re vonatkozóan adóbevallást a család valamelyik tagja, akár úgy, hogy saját maga töltötte ki a nyomtatványt, akár úgy, hogy a munkáltatója?

2 – igen

1 – nem 107

0 - X -

CSAK AZOKTÓL KÉRDEZD, AKIKNEK A HÁZTARTÁSÁBAN VAN 18 ÉVEN ALULI ELTARTOTT GYERMEK!

17. A gyermek/ek után járó adókedvezményt:

3 – teljes mértékben igénybe tudták venni

2 – csak részben tudták igénybe venni

1 – egyáltalán nem tudták igénybe venni 108

9 – nem hallott ilyenről

0 - X -

18. Előfordult-e az elmúlt évben, hogy úgy gondolták, járna Önöknek valamilyen támogatás, de nem kérték azt?

2 – igen	☐
1 – nem	☐
0 – X –	109

19. Előfordult-e, hogy igényelték valamilyen támogatást, de nem kapták meg?

2 – igen	☐
1 – nem	☐
0 – X –	110

Most beszéljünk egyenként azokról az ellátásokról, amelyeknél probléma adódott bármelyik családtagnál.

20. Családi pótlékkal, iskolalátogatási támogatással kapcsolatban volt-e valamilyen problémájuk (pl. nem tudták hol kell kérni, a gyerek hiányzott)?

☐	☐	111	112
☐	☐	113	114
88 – nem jár nekik ilyen támogatás			
98 – nem volt problémájuk			
0 – X –			

21. Munkánélküli biztosításból kapott járadékkal kapcsolatban volt-e valamilyen problémájuk (pl. nem volt elég a munkaviszony, nem volt megfelelő munka)?

☐	☐	115	116
☐	☐	117	118
88 – nem jár nekik ilyen támogatás			
98 – nem volt problémájuk			
0 – X –			

22. Munkanélküliség miatti segéllyel kapcsolatban volt-e valamilyen problémájuk (pl. nem tudtak róla, nem akartak kérni, közmunkát kellett volna valakinek végezni, de nem tudta vállalni)?

☐	☐
119	120

☐	☐
121	122

88 – nem jár nekik ilyen támogatás

98 – nem volt problémájuk

0 - X -

23. Gyermekvédelmi támogatással (most kiegészítő családi pótléknak hívják) kapcsolatban volt-e valamilyen problémájuk (pl. nem akartak kérni, túl magasnak tartotta az önkormányzat a jövedelmüket vagy a vagyont)?

☐	☐
123	124

☐	☐
125	126

88 – nem jár nekik ilyen támogatás

98 – nem volt problémájuk

0 - X -

24. Lakhatási támogatással, közműtámogatással (pl. közüzemi díj) kapcsolatban volt-e valamilyen problémájuk (pl. nem tudott róla, már adóssága volt, nem felelt meg a család a feltételeknek, nem volt pénze az önkormányzatnak)?

☐	☐
127	128

☐	☐
129	130

88 – nem jár nekik ilyen támogatás

98 – nem volt problémájuk

0 - X -

25. Bármilyen más – pl. rendkívüli, egyszeri – segéllyel kapcsolatban volt-e valamilyen problémájuk?

☐	☐
--------------------------	--------------------------

131 132

☐	☐
--------------------------	--------------------------

133 134

88 – nem jár nekik ilyen támogatás
98 – nem volt problémájuk
0 – X –

26. A következő ellátások közül melyik jár Önöknek:

AMELYIK JÁR:

27. És ebből mekkora (nettó) összeget kaptak az elmúlt hónapban?

	Igen	Nem	Ft	
1. nyugdíj (bármilyen, árvaellátás is)	2	1	0 – X	0 – X
2. GYES, GYET	2	1	0 – X	0 – X
3. GYED	2	1	0 – X	0 – X
4. ápolási díj	2	1	0 – X	0 – X
5. táppénz	2	1	0 – X	0 – X
6. családi pótlék, iskolalátogatási támogatás	2	1	0 – X	0 – X
7. munkanélküli ellátás (járadék vagy jövedelempótló)	2	1	0 – X	0 – X
8. munkanélküliek rendszerese önkormányzati segélye, ha nincs már jövedelempótló	2	1	0 – X	0 – X
9. időskorúak járadéka	2	1	0 – X	0 – X
10. gyermekvédelmi támogatás (kiegészítő családi pótlék)	2	1	0 – X	0 – X
11. lakásfenntartási támogatás, közmútámogatás (bárkitől)	2	1	0 – X	0 – X
12. rendkívüli vagy egyéb segély	2	1	0 – X	0 – X

0 – X –

TE E SZ T E

1.	☐	135	136	☐	☐	☐	☐	☐	140
2.	☐	141	142	☐	☐	☐	☐	☐	146
3.	☐	147	148	☐	☐	☐	☐	☐	152
4.	☐	153	154	☐	☐	☐	☐	☐	158
5.	☐	159	160	☐	☐	☐	☐	☐	164
6.	☐	165	166	☐	☐	☐	☐	☐	170
7.	☐	171	172	☐	☐	☐	☐	☐	176
8.	☐	177	178	☐	☐	☐	☐	☐	182
9.	☐	183	184	☐	☐	☐	☐	☐	188
10.	☐	189	190	☐	☐	☐	☐	☐	194
11.	☐	195	196	☐	☐	☐	☐	☐	200
12.	☐	201	202	☐	☐	☐	☐	☐	206

CSAK AKKOR KÉRDEZD, HA A 27. KÉRDÉSBEN NEM EMLÉKSZIK PONTOSAN HOGY AZ
EGYES ELLÁTÁSOK MILYEN ÖSSZEGŰEK VOLTAK!

**28. Mégis, mennyi lehetett az ezekből az ellátásokból kapott támogatás összesen,
nyugdíjjal együtt?**

TE E SZ T E

--	--	--	--	--

207 208 209 210 211

..... Ft
0 - X -

29–30. KÉRDÉSEKET CSAK AZOKTÓL KÉRDEZD, AKIK GYERMEKVÉDELMI TÁMOGA-
TÁSBAN/KIEGÉSZÍTŐ CSALÁDI PÓTLÉKBAN RÉSZESÜLNEK! LÁSD 27. KÉRDÉS 7. SORA!

**29. Milyen formában kapták a gyermekvédelmi támogatást az utolsó 12
hónapban:**

	Igen	Nem		
1. bankszámlára utalják?	2	1	0-X	216
2. postán küldik?	2	1	0-X	217
3. önkormányzathoz érte mennek?	2	1	0-X	218
4. egyéb módon, éspedig:	2	1	0-X	219
0 - X -				

30. Hol kapják meg a gyermekvédelmi támogatást:

	Igen	Nem		
1. készpénzben?	2	1	0-X	212
2. a pénzt az önkormányzat átutalja (iskolai étkezésre, villanyszámlára)?	2	1	0-X	213
3. természetben (bolti utalvány, csomag)?	2	1	0-X	214
4. egyéb formában, éspedig:	2	1	0-X	215

CSAK AZOKTÓL KÉRDEZD, AKIK RENDKÍVÜLI VAGY EGYÉB SEGÉLYBEN RÉSZESÜL-
NEK! LÁSD 27. KÉRDÉS 10. SORA!

31. Hogyan kapják a rendkívüli segítyt, milyen formában (pénzben, természetben), és hol veszik át (átutalás, kifizető hely stb.)?

0 - X -

☐	☐
220	221

☐	☐
222	223

32. Van-e a családnak valamilyen adóssága?

2 – van	☐
1 – nincs	224
0 –	35-RE!

33. Van-e kifizetési hátralékuk a következőkből:

HA VAN AZ 1–6. SOROK VALAMELYIKÉBEN:

34. Hány havi tartozásuk van?

	Igen	Nem	Hónap			
1. lakbér, albérleti díj?	2	1	0–X	0–X	225	227
2. lakáshitel?	2	1	0–X	0–X	228	230
3. gáz, elektromos áram?	2	1	0–X	0–X	231	233
4. távfűtés?	2	1	0–X	0–X	234	236
5. közös költség, víz, csatorna?	2	1	0–X	0–X	237	239
6. egyéb rezsiköltség (pl. telefon, tv, lakásbiztosítás)?	2	1	0–X	0–X	240	242
7. bolti tartozás?	2	1	0–X	0–X	243	X X 245
8. tartozás családnak/ barátnak/ismerősnek?	2	1	0–X	0–X	246	X X 248
9. egyéb, éspedig: ...	2	1	0–X	0–X	249	251
0 - X -						

35. Előfordult-e az utolsó 3 évben, hogy valamilyen közművet kikapcsoltak Önöknél?

HA IGEN:

36. És most mi a helyzet: most is ki van még kapcsolva?

	Utolsó 3 évben			Most is				
	Igen	Nem	0-X	Igen	Nem	0-X		
1. villanyáram	2	1	0-X	2	1	0-X	252	253
2. víz	2	1	0-X	2	1	0-X	254	255
3. gáz	2	1	0-X	2	1	0-X	256	257
4. telefon	2	1	0-X	2	1	0-X	258	259

0 - X -

37. A családhoz tartozó **felnőttek** esetében a következő dolgokat megengedhetik maguknak, vagy nem vagy esetleg nincs is rájuk szükségük:

	Igen	Nem	Nincs rá szükség	0-X	
1. legalább napi egyszeri melegtétel?	2	1	3	0-X	260
2. legalább kétnaponta hús (hal)?	2	1	3	0-X	261
3. a lakás megfelelő fűtése télen?	2	1	3	0-X	262
4. újonnan vett meleg kabát télre?	2	1	3	0-X	263
5. televízió (működő)?	2	1	3	0-X	264
6. mosógép (működő)?	2	1	3	0-X	265
7. hűtőszekrény (működő)?	2	1	3	0-X	266
8. lakásbiztosítás?	2	1	3	0-X	267
9. közlekedési költség a legfontosabb ügyek elintézéséhez?	2	1	3	0-X	268
10. üdülés, utazás évente egyszer, legalább egy hétre?	2	1	3	0-X	269
11. karácsony megünneplése (ajándékkal, vacsorával)?	2	1	3	0-X	270
12. bankkártya legalább egy családtagnak?	2	1	3	0-X	271
13. érvényes útlevél legalább egy családtagnak?	2	1	3	0-X	272

0 - X -

CSAK AZOKTÓL, AHOL VAN 18 ÉVEN ALULI ELTARTOTT GYERMEK A HÁZTARTÁSBAN!

38. És a gyerek/valamennyi **gyerek** esetében a következő dolgokat megengedhetik maguknak, nem engedhetik meg vagy nincs is rájuk szükségük:

	Igen	Nem	Nincs rá szükség		
1. napi három étkezés (óvodai, iskolai étkezéssel együtt)?	2	1	3	0–X	273
2. naponta egyszer gyümölcs (óvodai, iskolai étkezéssel együtt)?	2	1	3	0–X	274
3. külön fekhely minden gyerekeknek?	2	1	3	0–X	275
4. külön ágynemű minden gyerekeknek?	2	1	3	0–X	276
5. meleg téli felsőruha?	2	1	3	0–X	277
6. ünneplő ruha?	2	1	3	0–X	278
7. két pár – nekik újonnan vásárolt – cipő	2	1	3	0–X	279
8. legalább három váltás fehérnemű?	2	1	3	0–X	280
9. legalább egy bicikli (új vagy használt, örökölt)?	2	1	3	0–X	281
10. születésnap vagy névnap ajándék?	2	1	3	0–X	282
11. saját játék?	2	1	3	0–X	283
12. saját könyv?	2	1	3	0–X	284
13. évente egyszer egy hét üdülés, nyaralás (iskolai szünetben is)?	2	1	3	0–X	285
0	–	X	–		

CSAK AZOKTÓL, AHOL VAN ISKOLÁS KORÚ, ISKOLÁBA JÁRÓ GYEREK A HÁZTARTÁSBAN!

39. És az iskolás korú gyerek/valamennyi iskolás korú gyerek esetében a következő dolgokat megengedhetik maguknak vagy nem engedhetik meg, illetve nincs is rájuk szükség?

	Igen	Nem	Nincs rá szükség		
1. minden, az iskola által elvárt felszerelés?	2	1	3	0–X	286
2. valamilyen rendszeres sportolási lehetőség (tanórán kívül)?	2	1	3	0–X	287
3. az iskola által szervezett programokon való részvétel (kirándulás, színház, erdei tábor, stb.)?	2	1	3	0–X	288
4. valamilyen fizetett különóra (nyelv, zene, fejlesztő foglalkozás, sport, stb.)	2	1	3	0–X	289
5. számítógép használatának lehetősége?	2	1	3	0–X	290
6. zsebpénz?	2	1	3	0–X	291
0	–	X	–		

40. Most egy utolsó kérdés a juttatásokról és segélyekről: általában ki intézi a családban a gyerekekkel, családdal kapcsolatos juttatás és segély ügyeket (ki tölti ki a kérdőívet, ki tárgyal, ki megy az önkormányzathoz, más hivatalos szervhez, ki megy a pénzért)?

	Igen	Nem		
1. az apa (férj)	2	1	0 – X	292
2. az anya (feleség)	2	1	0 – X	293
3. más férfi családtag	2	1	0 – X	294
4. más nő családtag	2	1	0 – X	295
9. vegyesen, nem lehet megmondani				
0	–	X	–	

5. Van-e a családban olyan személy, akinek nincs munkája, de a munkakeresést már valamilyen ok miatt feladta (regisztrált és nem regisztrált egyaránt)?

2 – van	☐
1 – nincs	
0 –	7-RE!
X –	

11

6. Ki ez a személy?

ÍRD LE A KERESZTNEVÉT ÉS A SORSZÁMÁT KÓDOLD LE A II. BLOKK 1. KÉRDÉSE ALAPJÁN!

Keresztnév:	☐
0 – X –	

12

7–19. KÉRDÉSEKET CSAK AKKOR TEDD FEL HA A KÉRDEZETT JELENLEG MUNKANÉLKÜLI VAGY MUNKANÉLKÜLI VOLT AZ UTÓBBI 3 ÉVBEN! EZEK A KÉRDÉSEK KIZÁRÓLAG A KÉRDEZETTRE VONATKOZNAK!

7. Ön jelenleg:

2 – regisztrált munkanélküli	☐
3 – nem regisztrált munkanélküli	
1 – már nem munkanélküli (van munkája)	
0 – X –	

13

8. Hányszor volt munkanélküli az utolsó 3 évben (a jelenlegivel együtt)?

..... alkalommal	☐
0 – X –	

14

9. Összesen mennyi idő volt ez?

..... hónap	HA ÉVET MOND, SZÁMÍTSD ÁT HÓNAPRA!	☐	☐
		15	16

10. Ön:

3 – minden esetben regisztráltatta magát	☐
2 – volt amikor igen, volt amikor nem	17
1 – egyszer sem regisztráltatta magát	
0 – X –	

11. Milyen ellátásokra volt jogosult az utolsó 3 évben, amikor munkanélküli volt (a jelenlegit is beleértve)?

12. És milyen ellátásokat kapott?

HA NEM KAPOTT:

13. Kérte ezt a támogatást, csak nem kapta meg, vagy nem is kérte?

	Jogosult-e			Kapott-e			Kérte-e		
	Igen	Nem	0-X	Igen	Nem	0-X	Igen	Nem	0-X
1. végkielégítés	2	1	0-X	2	1	0-X	2	1	0-X
2. munkanélküli járadék	2	1	0-X	2	1	0-X	2	1	0-X
3. jövedelempótló támogatás	2	1	0-X	2	1	0-X	2	1	0-X
4. rendszeres szociális segély	2	1	0-X	2	1	0-X	2	1	0-X
5. segély mástól	2	1	0-X	2	1	0-X	2	1	0-X
0 – X –									

☐	18
☐	21
☐	24
☐	27
☐	30

☐	19
☐	22
☐	25
☐	28
☐	31

☐	20
☐	23
☐	26
☐	29
☐	32

14. Munkanélkülisége alatt tett-e valamit az utolsó három évben, hogy újabb munkát vagy pénzt keressen:

	Igen	Nem		
1. jár/t a munkaközvetítőbe?	2	1	0-X	33
2. végez/végzett-e közhasznú munkát, közmunkát?	2	1	0-X	34
3. részt vesz/vett valamilyen szakképzést nyújtó tanfolyamon?	2	1	0-X	35
4. próbál/t más módon pénzt keresni, kérjük részletezze:	2	1	0-X	36
0 - X -				

CSAK HA NEM VETT RÉSZT SZAKKÉPZÉST NYÚJTÓ TANFOLYAMON! LÁSD 14. KÉRDÉS 3. SORA!

15. Mi az oka annak, hogy nem vett részt szakképzést nyújtó tanfolyamon:

	Igen	Nem		
1. nincs rá szüksége (van szakképzettsége)	2	1	0-X	37
2. nem tud képzésről	2	1	0-X	38
3. nincs megfelelő képzés elérhető helyen	2	1	0-X	39
4. a képzés sem biztosít munkát	2	1	0-X	40
5. csak a hó végén fizetnek – nincs annyi tartalék a családban	2	1	0-X	41
6. családi okokból	2	1	0-X	42
7. idős már, nem tud tanulni	2	1	0-X	43
8. egyéb, éspedig:	2	1	0-X	44
0 - X -				

16–17. KÉRDÉSEKET CSAK AKKOR KÉRDEZD, HA VÉGZETT KÖZHASZNÚ MUNKÁT VAGY KÖZMUNKÁT! LÁSD 14. KÉRDÉS 2. SORA!

16. Ön említette, hogy végzett közmunkát. Milyen előnnyel jár ez a munka?

HA NINCS SPONTÁN VÁLASZ, AKKOR OLVASD FEL!

	Említi	Nem említi		
1. több jövedelmet biztosított, mint a segély	2	1	0-X	45
2. a közmunkát vagy közhasznú munkát követően sikerült tartósan elhelyezkednie	2	1	0-X	46
3. így szerezte meg a munkanélküli ellátáshoz (járadékhoz, segélyhez) szükséges jogosultságot	2	1	0-X	47
0 - X -				

17. Tapasztalta-e a közmunkával vagy közhasznú munkával kapcsolatban az utolsó három évben, hogy:

	Igen	Nem		
1. nem szervezett ilyen munkát az önkormányzat, vagy nem sikerült ilyen munkát kapnia?	2	1	0 – X	48
2. a munka csak rövid ideig tart?	2	1	0 – X	49
3. nagyon kevés a fizetés?	2	1	0 – X	50
4. rosszak a munkakörülmények?	2	1	0 – X	51
5. a szervezés vagy a körülmények megalázóak?	2	1	0 – X	52
6. nem tudja vállalni egészségi állapota miatt?	2	1	0 – X	53
0	–	X	–	

18. Az elmúlt 3 év folyamán jelentkezett-e álláshirdetésre?

2 – igen	☐
1 – nem	
0	KÖVETKEZŐ BLOKKRA!
0	– X –

54

19. És a jelentkezése:

2 – sikeres volt	☐
1 – sikertelen	
0	KÖVETKEZŐ BLOKKRA!

55

20. Mi volt, mi lehetett ennek az oka:

	Igen	Nem		
1. nem fogadta el, mert kevés lett volna a fizetés	2	1	0 – X	56
2. nem fogadta el, mert nem tudta volna megoldani a közlekedést (nincs megfelelő járat, drága)?	2	1	0 – X	57
3. nem fogadta el, mert nem volt megfelelő a munka, vagy rosszak a munkakörülmények?	2	1	0 – X	58
4. már betöltötték az állást?	2	1	0 – X	59
5. elutasították nem megfelelő képzettség miatt?	2	1	0 – X	60
6. elutasították, valószínűleg hátrányos megkülönböztetés miatt (mert nő, mert roma)?	2	1	0 – X	61
7. elutasították, más ok, éspedig:	2	1	0 – X	62
0	–	X	–	

SORSZÁM A CÍMLAPRÓL

1	2	3	4

5	6

IV. Egészségi állapot, egészségügyi ellátás

1. Olyan kártya, amellyel igénybe lehet venni az orvosi, egészségügyi ellátást (érvényes társadalombiztosítási illetve egészségügyi kártya) a háztartásban:

3 – van minden felnőttnek	
2 – van, de nem mindegyik felnőttnek	☐
1 – senkinek nincs	3-RA! ☐
0 – X –	7

2. Mi az oka, hogy nincs mindenkinek/senkinek ilyen kártyája?

8	9
10	11

0 – X –

3. Van-e a családban olyan krónikus beteg, mozgássérült vagy más súlyos egészségügyi problémával küzdő családtag, aki nem szorul állandó orvosi felügyeletre, kezelésre?

	Említi	Nem említi		
1. a kérdezett	2	1	0-X	12
2. más felnőtt	2	1	0-X	13
3. gyerek	2	1	0-X	14
0 – X –				

4. És van-e a családban olyan krónikus beteg, mozgássérült vagy más súlyos egészségügyi problémával küzdő családtag, aki állandó orvosi felügyeletre, kezelésre szorul?

	Említi	Nem említi		
1. a kérdezett	2	1	0-X	15
2. más felnőtt	2	1	0-X	16
3. gyerek	2	1	0-X	17
0 - X -				

5. Van-e a családból valakinek közgyógyellátási igazolványa?

2 - van		☐
1 - nincs		18
0 -	7-RE!	
X -		

6. Ki ez a személy?

ÍRD LE A KERESZTNEVÉT ÉS A SORSZÁMÁT KÓDOLD LE A II. BLOKK 1. KÉRDÉSE ALAPJÁN!

Keresztnev:	VÁLASZ UTÁN 9-RE!	☐
0 - X -		19

7. Azért nincs, mert:

1 - nincs rá szükség		☐
2 - szükség lenne rá, de nem kérték		20
3 - kérték, de elutasították a kérésüket		
0 -	9-RE!	
X -		

8. Mi az oka annak, hogy elutasították a kérésüket?

21 22

23 24

0 - X -

9–22. KÉRDÉSEKET CSAK A KÉRDEZETTRE VONATKOZÓAN TEDD FEL!

9. Van-e Önnek valamilyen krónikus betegsége, tartós egészségkárosodása?

2 – igen		
1 – nem		25
0 –	11-RE!	
X –		

10. Ennek milyen következményei vannak:

	Igen	Nem		
1. nehezíti a mindennapi életet, sok segítséget igényel másoktól	2	1	0 – X	26
2. nehezíti a munkavállalást, munkakeresést	2	1	0 – X	27
3. költséges	2	1	0 – X	28
0 – X –				

11. Előfordult-e az elmúlt évben, hogy táppénzt vagy betegszabadságot vett igénybe?

HA IGEN:

12. Hány napot?

	Igen	Nem	Nap	
1. táppénzt	2	1	0 – X	0 – X 29 31
2. fizetett betegszabadságot	2	1	0 – X	0 – X 32 34
3. fizetetlen betegszabadságot	2	1	0 – X	0 – X 35 37
0 – X –				

13. Előfordult-e olyan eset az elmúlt évben, hogy úgy érezte, szüksége lenne arra, hogy táppénzre menjen, de mégse ment el?

2 – igen		
1 – nem		38
0 –	15-RE!	
X –		

14. Miért nem ment el táppénzre?

HA NINCS SPONTÁN VÁLASZ, AKKOR OLVASD FEL!

A KÉRDŐÍV

	Igen	Nem		
1. nem jogosult táppénzre, a munkahelyén nincs ilyesmi	2	1	0-X	39
2. kevés lett volna a táppénz, sok a kieső pénz	2	1	0-X	40
3. nem tudta volna kivárni, amíg a táppénz megérkezik	2	1	0-X	41
4. félt attól, hogy a táppénz veszélyezteti az állását	2	1	0-X	42
5. egyéb okok miatt nem tudta munkáját otthagyni	2	1	0-X	43
6. bonyolult lett volna a táppénz kérés, nem tudta hogy kell kérni	2	1	0-X	44
0 - X -				

15. Az elmúlt évben volt-e szüksége valamilyen orvosi, egészségügyi ellátásra:

HA VOLT:

16. És igénybe vette a segítséget?

	Szükség volt-e		Igénybe vette-e					
	Igen	Nem	Igen	Nem				
1. körzeti orvosi (házi orvos)	2	1	0-X	2	1	0-X	45	46
2. fogorvosi	2	1	0-X	2	1	0-X	47	48
3. szakorvosi (nem fogorvos)	2	1	0-X	2	1	0-X	49	50
4. kórházi	2	1	0-X	2	1	0-X	51	52
0 - X -								

CSAK HA A KÉRDEZETTNEK KELLETT VOLNA FOGORVOSI SEGÍTSÉG DE NEM VETTE IGÉNYBE!

17. Miért nem ment el fogorvoshoz?

HA NINCS SPONTÁN VÁLASZ, AKKOR OLVASD FEL!

	Igen	Nem		
1. végül nem volt komoly baj, elmúlt magától	2	1	0-X	53
2. nem volt ideje	2	1	0-X	54
3. nem tudja, hová kellett volna mennie	2	1	0-X	55
4. nem volt kártyája, nem tudta, hogy jogosult-e a fogorvosi kezelésre	2	1	0-X	56
5. nehéz vagy drága a közlekedés	2	1	0-X	57
6. drága lett volna a kezelés	2	1	0-X	58
7. nem jó a viszony az orvossal	2	1	0-X	59
0 - X -				

CSAK HA A KÉRDEZETTNEK KELLETT VOLNA KÖRZETI ORVOSI, VAGY SZAKORVOSI (NEM FOGORVOSI), VAGY KÓRHÁZI SEGÍTSÉG, DE NEM VETTE IGÉNYBE!

18. Miért nem ment el a körzeti orvoshoz/szakorvoshoz/kórházba?

HA NINCS SPONTÁN VÁLASZ, AKKOR OLVASD FEL!

	Igen	Nem		
1. végül nem volt komoly baj, elmúlt magától	2	1	0-X	60
2. nem volt ideje	2	1	0-X	61
3. nem volt leadva a kártya körzeti orvosnál	2	1	0-X	62
4. nem volt kártyája, nem tudta, hogy jogosult-e az orvosi ellátásra, kórházra	2	1	0-X	63
5. nehéz vagy drága a közlekedés	2	1	0-X	64
6. drága lett volna a hálapénz	2	1	0-X	65
7. drága lett volna a kezelés, a gyógyszer	2	1	0-X	66
8. nem jó a viszony az orvossal	2	1	0-X	67
9. egyéb, éspedig:	2	1	0-X	68
0 - X -				

19. Előfordult-e az elmúlt év során, hogy azért nem váltottak ki valamilyen gyógyszert, mert:

	Igen	Nem		
1. nem volt rá pénzük?	2	1	0-X	69
2. a patika megközelítése nehéz vagy drága?	2	1	0-X	70
3. más ok miatt, éspedig:	2	1	0-X	71
0 - X -				

20-22. KÉRDÉSEKET CSAK AZOKTÓL, AHOL VAN A HÁZTARTÁSBAN 18 ÉVEN ALULI ELTARTOTT GYERMEK!

20. Az elmúlt évben volt-e szüksége a (bármelyik) gyermeknek valamilyen orvosi, egészségügyi ellátásra:

HA VOLT:

21. És igénybe vették-e a..... segítséget?

A KÉRDŐÍV

	Szükség volt-e		Igénybe vette-e						
	Igen	Nem	Igen	Nem					
1. körzeti orvosi (házi orvos)	2	1	0-X	2	1	0-X	72	73	
2. fogorvosi	2	1	0-X	2	1	0-X	74	75	
3. szakorvosi (nem fogorvos)	2	1	0-X	2	1	0-X	76	77	
4. kórházi	2	1	0-X	2	1	0-X	78	79	
0	-	X	-						

CSAK HA A (VALAMELYIK) GYEREKNEK SZÜKSÉGE LETT VOLNA KÖRZETI ORVOSI, VAGY SZAKORVOSI, VAGY KÓRHÁZI SEGÍTSÉGRE, DE NEM VETTÉK IGÉNYBE!

22. Mi volt az oka, hogy nem hívtak orvost/nem vitték orvoshoz/kórházba?

HA NINCS SPONTÁN VÁLASZ, AKKOR OLVASD FEL!

	Igen	Nem		
1. végül nem volt komoly baj, elmúlt magától	2	1	0-X	80
2. nem volt leadva a kártya körzeti orvosnál	2	1	0-X	81
3. nem volt kártyája, nem tudta, hogy jogosult-e az orvosi ellátásra	2	1	0-X	82
4. nehéz vagy drága a közlekedés	2	1	0-X	83
5. drága lett volna a hálapénz	2	1	0-X	84
6. drága lett volna a kezelés, a gyógyszer	2	1	0-X	85
0	-	X	-	

SORSZÁM A CÍMLAPRÓL

1	2	3	4

5	6

V. A család lakáskörülményei

1. A ház/lakás, amelyben él kinek a tulajdona?

1 – saját (családi) tulajdon,	☐
2 – önkormányzattól bérelt vagy	7
3 – mástól bérelt (albérlet is)?	
4 – egyéb, éspedig:.....	☐
0 – X –	8

2. Hány lakószoba (nappali, háló) van, amit kizárólag Önök használnak?

.....szoba
0 – X –

3. Van-e itt a házban/lakásban:

	Igen	Nem	
1. vízcsap, kiöntő a lakáson belül?	2	1	0-X 10
2. WC?	2	1	0-X 11
3. fürdőszoba, zuhanyzó?	2	1	0-X 12
4. konyha?	2	1	0-X 13
0 – X –			

CSAK HA NINCS A LAKÁSBAN VÍZ!

4. Milyen messziről hordják a vizet, hány méterről?

..... méterről	☐	☐	☐	☐
	14	15	16	17
0 – X –				

5. Előfordulnak-e a következő problémák a lakással:

	Igen	Nem		
1. nedves, dohos, beázik?	2	1	0-X	18
2. sötét, nincs nap, levegőtlen?	2	1	0-X	19
3. romos, nem zárnak az ajtók, ablakok, huzatos?	2	1	0-X	20
4. túlszűfolt?	2	1	0-X	21
5. nem lehet télen eléggé fűteni a lakóhelyiségeket?	2	1	0-X	22
6. nehezen tudják fenntartani?	2	1	0-X	23
7. rossz a környék közbiztonsága?	2	1	0-X	24
8. nehéz megközelíteni, messze van a közlekedési lehetőség?	2	1	0-X	25
9. egészségtelen a környék (környezet szennyezett, stb.)?	2	1	0-X	26
10. messze van a központ?	2	1	0-X	27
11. nincs jogcímük az ottlakásra?	2	1	0-X	28
12. kilakoltatás veszélye áll fenn?	2	1	0-X	29
13. egyéb, éspedig:	2	1	0-X	30
0 - X -				

6. Milyen a szennyvízelvezetés:

1 – nincs semmilyen szennyvízelvezetés	
2 – házi derítő (pöcegödör) van csak WC céljaira	☐
3 – házi derítő (pöcegödör) van más szennyvízhez is	31
4 – van közcsontra	
0 - X -	

7. Milyen a házhoz vezető út:

1 – jó, műút, illetve könnyen járható út	
2 – elhanyagolt műút, nehezen járható út	☐
3 – nincs műút, de azért könnyen megközelíthető a ház rossz időben is	32
4 – nincs műút, nehezen megközelíthető a ház, ha rossz az idő	
0 - X -	

SORSZÁM A CÍMLAPRÓL

--	--	--	--

1 2 3 4

--	--

5 6

VI. Nyugdíjellátás

II. KÁRTYALAP

1. Van-e olyan személy a családban, aki a kártyalapon felsorolt ellátások valamelyikében részesül?

	Igen	Nem		
1. saját jogú, öregségi	2	1	0-X	7
2. rokkant nyugdíj	2	1	0-X	8
3. korkedvezményes, előrehozott nyugdíj	2	1	0-X	9
4. hozzátartozói (özvegy, árva) ellátás	2	1	0-X	10
5. baleseti járadék	2	1	0-X	11
6. mezőgazdasági szövetkezeti járadék	2	1	0-X	12
0 - X -				

CSAK HA VAN ROKKANT NYUGDÍJAS A CSALÁDBAN!

2. Mennyire látszik tartósnak a rokkantnyugdíj ellátás (pl. a felülvizsgálat eredménye bizonytalan)?

--	--

13 14

--	--

15 16

0 - X -

3-10. KÉRDÉSEK CSAK A KÉRDEZETTRE VONATKOZNAK!

3. Mit gondol, idős korában lesz-e Önnek társadalombiztosítási nyugdíja:

A KÉRDŐÍV

2 – lesz saját jogon nyugdíja				
3 – hozzátartozója jogán kap majd nyugdíjat				☐
1 – nem lesz nyugdíja				17
4 – más válasz (pl. nem lesz rá szüksége, van más megoldás, úgysem él addig)				
0	-	X	-	

4. Önnek:

3 – van nyugdíjbiztosítása				
2 – volt, de most nincs				☐
1 – soha nem is volt	7-re			18
0 –				
X –				

5. Milyen biztosítása van:

	Igen	Nem		
1 – kötelező, társadalombiztosítás	2	1	0-X	19
2 – kötelező, magánnyugdíj-biztosítás	2	1	0-X	20
3 – önkéntes nyugdíjpénztári biztosítás	2	1	0-X	21
0	-	X	-	

6. Ki fizeti a biztosítási járulékot:

	Igen	Nem		
1 – Ön	2	1	0-X	22
2 – munkáltatója	2	1	0-X	23
3 – önkormányzat	2	1	0-X	24
9 – senki				
0	-	X	-	

7. Hány nyugdíj jogosultsághoz szükséges, biztosított munkaviszonyban töltött évet gyűjtött eddig össze?

KÉRDEZŐ! HA 1989 ELŐTT MUNKAVISZONYBAN ÁLLT, AZOKRA AZ ÉVEKRE AUTOMATIKUSAN VAN BIZTOSÍTÁS!

..... évet			☐	☐
0	-	X	-	25 26

8. Spórol-e valamilyen módon idős korára?

☐	☐
27	28

☐	☐
29	30

98 – nem spórol			
0	-	X	-

9. Hány éve van még hátra a nyugdíj jogosultságig?

..... év	☐	☐
25	26	

98 – nem spórol			
0	-	X	-

10. Mit gondol, milyen forrásokból fog megélni idős korában?

KÉRDEZŐ! HA NINCS SPONTÁN VÁLASZ, AKKOR EGYENKÉNT OLVASD FEL!

	Igen	Nem		
1 – nyugdíj	2	1	0-X	33
2 – alkalmi munkavállalás	2	1	0-X	34
3 – rendszeres munkavállalás	2	1	0-X	35
4 – családi hozzájárulás	2	1	0-X	36
5 – addig összegyűjtött pénz	2	1	0-X	37
6 – önkormányzati segélyek	2	1	0-X	38
7 – háztáji	2	1	0-X	39
8 – egyéb, éspedig:	2	1	0-X	40
0 - X -				

11. Van-e a családban roma származású személy?

1 – nincs	TÖBB VÁLASZ LEHET!	ADDITÍV ☐
2 – a kérdezett		41
4 – más családtag		
0 - X -		

KÖSZÖNJÜK VÁLASZAIT!

NE KÉRDEZD, CSAK JELÖLD!

Véleményed szerint van-e a háztartásban roma származású családtag:

1 – nincs	☐
2 – a kérdezett	☐
4 – más családtag	42

A lakás/ház jellege, ahol a kérdezett lakik:

01 – tanya	
02 – hagyományos parasztház	☐
03 – szükséglakás, nem lakás célú építmény	43 ☐
04 – hagyományos bérház, nem lakótelepi	44 ☐
05 – lakótelepi lakás	
06 – kertés, többlakásos ház, villa	
07 – családi ház, villa	
08 – egyéb	

A környék, ahol a kérdezett él:

1 – rendezett városi környék	
2 – rendezetlen városi környék	☐
3 – rendezett falusi környék	45
4 – rendezetlen falusi környék	
5 – cigánytelep/szegénytelep/munkástelep, elhanyagolt környék	

Aszerint, hogy kik laknak ott:

1 – cigánytelep	☐
2 – olyan környék, ahol főleg romák és szegények élnek	
3 – olyan környék, ahol főleg nem cigány szegények élnek	46
4 – vegyes, átlagos környék	
5 – kifejezetten gazdag környék	
6 – egyéb, éspedig:	

Irodalom

- Burchardt, Tania (2000): 'Social Exclusion: Concepts and Evidence.' In David Gordon and Peter Townsend (eds.): *Breadline Britain. The Measurement of Poverty*, 385–406. Bristol: The Policy Press.
- Civil Report for Hungary (2000) *Report of the National Committee of ICSW–Alliance of Social Professionals for the World Summit for Social Development of the UN*, Geneva 2000.
- Ferge Zsuzsa (1999): 'Reálisan a nyugdíjasok helyzetéről.' In *Esély*, 1999/6: 34–49.
- Ferge Zsuzsa (2000): 'Poverty in Hungary and in Central and Eastern Europe.' In David Gordon and Peter Townsend (eds.): *Breadline Britain. The Measurement of Poverty*, 267–306. Bristol: The Policy Press.
- Gordon, David and Peter Townsend, eds. (2000): *Breadline Britain. The Measurement of Poverty*. Bristol: The Policy Press.
- Harcza István (1997): *Szociális ellátás az önkormányzatoknál, 1994–1996*. (A kísérleti adatgyűjtés eredményei), KSH Népeségtudományi Kutatóintézet Kutatási Jelentései, Társadalomstatisztikai Füzetek 18. Budapest: KSH.
- Horváth Ágota, Landau Edit és Szalai Júlia, szerk. (2000): *Cigánynak születni*. Tanulmányok, dokumentumok. Budapest: Aktív Társadalom Alapítvány–Új Mandátum Könyvkiadó.
- Janky Béla (1999): *A magán-nyugdíjpénztárak tagsága*. Társadalompolitikai tanulmányok 18. 1999. december. Budapest: TÁRKI.
- Központi Statisztikai Hivatal (évente): *Magyarország Statisztikai Évkönyve*. Budapest: KSH.
- Központi Statisztikai Hivatal (1998): *A szegények jellemzői a mai Magyarországon*. Budapest: KSH.
- Központi Statisztikai Hivatal (1999a): *A háztartások és a családok társadalmi-foglalkozási tagozódása*. A háztartások rétegződése (Időszaki közlemények). (Az 1996. évi mikrocenzus eredményei alapján). Budapest: KSH.

- Központi Statisztikai Hivatal (1999b): *A segélyezett háztartások életkörülményei*. Társadalomstatistikai füzetek 25. Budapest: KSH.
- Központi Statisztikai Hivatal (2001): *Szociális segélyezés, 1997–1999*. Budapest: KSH.
- Sík Endre és Tóth István György, szerk. (1997): *Az ajtók záródnak (!) MHP 5. hullámának eredményeiről*. Budapest: BKE Szociológia Tanszék–TÁRKI.
- Sík Endre és Tóth István György, szerk. (1998): *Zárótanulmány*. MHP 6. hullámának eredményeiről. Budapest: BKE Szociológia Tanszék–TÁRKI.
- Spéder Zsolt (2002): *A szegénység változó arcai*. Tények és értelmezések. Budapest: Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság – Századvég Kiadó.
- Szívós Péter és Tóth István György, szerk. (1999): *Monitor 1999*. TÁRKI Monitor Jelentések. Budapest: TÁRKI.
- Szívós Péter és Tóth István György, szerk. (2000): *Növekedés alulnézetben*. TÁRKI Monitor Jelentések. Budapest: TÁRKI.
- UNDP (1999): *Életkörülmények Magyarországon 1998*. A Human Development Report, Hungary 1998.
- (The) World Bank (2001): *Hungary: Long-Term Poverty, Social Protection, and The Labour Market*. April 2001, Report no. 20645-HU.